૭૮૬

ફુતુહુલ ઇસલામ.

હિસ્સા નવવાં.

ઉરદુ ઝબાન ઓર ગુજરાતી હરફમેં

લિખનેવાલે

નિઝામુદ્દીન અમીરૂદ્દીન કુરેશી

તીન દરવાઝા, અહમદાબાદ.

પબ્લીશર

સરદારખાન ફેઝુદ્દીનખાન હસની

તીન દરવાઝા, અહમદાબાદ.

પહેલી મરતબા — કોપી ૫૦૦.

હિજરી ૧૩૩૭ — સને ૧૯૧૯

કીમત એક રૂપીઆ.

અમદાવાદ-પાનકોરના નાકે ધી મનહર પ્રીન્ટીંગ
પ્રેસમાં **મોતીલાલ ગણપતરામે** છાપ્યું.

૭૮૬

દિબાચા.

ખુદાવંદે કરીમકે ફઝલો કરમસે ઓર ઉસકે પ્યારે હબીબ હઝરત મોહમ્મદ સલ૦ કે સદકેસે આજ કુતુહુલ ઇસલામકા નવવાં હિસ્સા નાઝેરીનકી ખિદમતમેં પેશ કરનેકા મોકા હાથ આયા.

આઠવાં હિસ્સા શાયે હુવા ઉસ્કો કરીબન છે માહકા અરસા ગુઝર ચુકા. ઓર અબ છે માહકે બાદ નવવાં હિસ્સા શાયે હો રહા હે. ઇસ હિસ્સેકી ઇશાઅતમેં ઇસ કદર દેર હોનેકા બાઅસ યે હે કે પિછલે દીનોં એહમદાબાદમેં ઇનફ્લ્યુએનઝા બુખારકી શિદ્દતથી ઓર ઉસસે શેહેરકે કરીબન તમામ કારોબાર બંદ થે. ઇસકે અલાવા ચંદ દુનિયાવી તફકકુરાતમેં મુબતિલા હોનેસે ભી દેર હો ગઇ. નાઝરીનસે મઆફીકા ખ્વાસ્તગાર હું.

કુતુહુલ ઇસલામકા દસવાં હિસ્સા ઇનશા અલ્લાહ બોહોત જલ્દ શાયે કરનેકી કોશીશમેં હું ફિરતો ખુદાકે હાથમેં હે. વસ્સલામ.

નિઝામ.

પુતુહુલ ઇસલામકા.

નવવાં હિસ્સા

ખતમ હો ચુકા અબ ઇનશા અલ્લાહ અન કરીબ

દસવાં હિસ્સા

શાયે હોગા. જીસમેં મકકે મદીનેકી શર્મનાક એ અહબીયાં, સહાબએ રસુલ સલ૦ કી ખુંરેઝીયાં, શહીદાને કરબલા કે ઇંતેકામી મહારિબાત, અમીર મઆવીયા, યઝીદ ઓર તમામ બની ઉમય્યાકે ના માઅલુમ ખાનગી હાલાત ઓર ખાનએ એહલે બેતમેં સુન્ની શીયાકે મિલાપકા મુફસ્સલ ઓર મુદલ્લલ બ્યાન હે જીસે સય્યદી વ મવલાઈ હઝરત ખ્વાજએ ખ્વાજગાં ખ્વાજા હસન નિઝામી સાહેબ દેહેલવીને યઝીદનામા નામી મશહુરો મારૂફ કિતાબમેં લિખે હે. કીમત એક રૂપીયા.

નિઝામીયા બુક ડિપો.

તીન દરવાઝા **અહમદાબાદ.**

પે શ ક શ.

જનાબ મોઅલ્લા અલકાબ નવ્વાબ
મલેક શ્રી ઝૈનખાનજી સાહબ બહાદુર
વાલીયે રિયાસતે ઝયનાબાદ.
(કાઠીયાવાડ)

કુતુહુલ ઈસલામકે પિછલે હિસ્સે આપહીકી ખિદમતમેં પેશ કર ચુકા હું ઈસ લીયે યે નવવાં હિસ્સાભી આપકે અખલાકે હમીદાકે બાઅસ આપહીકી ખિદમતમેં પેશ કરનેકા ફખ્ર હાસલ કરતા હું. ઉમ્મીદ હે કુબુલ ફરમાકર મમનુનો મશકુર કીજીયેગા.

તા. ૩૧-૧૨-૧૮
અહમદાબાદ.

ન્યાઝમંદ
નિઝામુદ્દીન.

ફેહરિસ્તે મઝામીન.

મૌ. નિઝામુદ્દીન કુરેશી કૃત પુસ્તકોનું લિસ્ટ.

૧	અલ ઇસલામ	૧—૮—૦
૨	હઝરતમોહમ્મદસલ૦નુંજીવનવૃતાંત	૦·૧૨-૦
૩	અમારા નબી અને તેમનાં બોધવચન	૦—૮—૦
૪	અમારા નબી	૦—૨—૦
૫	અમારા રસુલના સદ્ગુણો	૦—૧—૦
*૬	ઈસલામના અર્થ	૦—૧—૦
*૭	તવહીદ	૦—૧—૦
૮	ઈસલામની ઇબાદતો	૦—૧—૦
૯	ઈસલામી નીતીશાસ્ત્ર	૦—૧—૦
૧૦	તઝકીરએ મોહરમ	૦—૧—૦
૧૧	તોહફએ ઈદુદ દોહા	૦—૦—૬
૧૨	મઝહબી નોંધપોથી	૦—૧—૦
૧૩	ઈદના દરબાર	૦—૧—૦
૧૪	હાલાતે ઇસતમબોલ	૦—૪—૦
૧૫	નવાબ સદરૂદદીનહુસેનખાનનું વૃતાંત	૦—૮—૦
૧૬	બહારે રમઝાન બીજી આવૃતી.	૦—૨—૦
૧૭	કુવ્વતુલ ઈસલામ હિસ્સા પહેલા	૧—૦—૦
૧૮	,, હિસ્સા દુસરા	૧—૦—૦
૧૯	,, હિસ્સા તીસરા	૧—૦—૦
૨૦	,, હિસ્સા ચોથા	૧—૦—૦
૨૧	,, હિસ્સા પાંચવા	૧—૦—૦
૨૨	,, હિસ્સા છઠા	૧—૦—૦
૨૩	,, હિસ્સા સાતવાં	૧—૦—૦

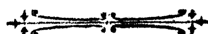
૨૪	,, હિસ્સાં આઠવાં		૧—૦—૦
૨૫	,, હિસ્સા નવવાં		૧—૦—૦
*૨૬	જંગે ત્રીપોલી ભાગ ૧		૦-૧૨-૦
૨૭	,, ભાગ ૨		૦-૧૨-૦
*૨૮	,, ભાગ ૩		૦-૧૨-૦
૨૯	,, ભાગ ૪		૦-૧૨-૦
૩૦	ગવહરજાન અથવા અલબેલીનાર બીજી આવૃતી.		૧—૮—૦
૩૧	કનીઝે રાતમા બીજી આવૃતી.		૧—૪—૦
૩૨	આબેદા		૦-૧૨-૦
૩૩	નસીરૂદીન બીજી આવૃતી.		૦—૮—૦
૩૪	સલીમ અને મેહરૂન્નીસા બી. આ.		૦—૮—૦
૩૫	અણુધારી આફત		૦—૮—૦
૩૬	નિઝામી વાર્તાઓ		૦-૧૦-૦
*૩૭	સોમનાથની મુર્તી		૦—૪—૦
૩૮	જહાંકદર બીજી આવૃતી.		૦—૪—૦
૩૯	અખતર મહેલ		૦—૨—૦
૪૦	ઈદની એક અનોમલ ભેટ		૦—૨—૦
૪૧	ફાકામાં રોજો		૦—૧—૦
૪૨	જોશે જવાની		૦—૪—૦
૪૩	કૃષ્ણકથા (સચીત્ર)		૧—૦—૦
*૪૪	વડોદરા નવાબી ખાનદાનનું ઇતીહાસ		૫-૦-૦

* આ ચિન્હવાળા પુસ્તકો બિલકુલ પુરા થઇ ગયા છે. મંગાવવાની તસ્દી લેવી નહીં.

૭૮૬

ફતુહુલ ઇસલામ.

હિસ્સા નવવાં.

બાબ ૧.

શુરૂ ઇસલામકે છે શહીદ.

એક પોશીદા ખત.

તકદીરકા વકત કરીબ આ ગયા થા. કિસીકે કોશિશ કરનેસે કયા હો સકતા થા. એક ઓર શિગુફા ખિલા જીસને રહા સહા અમનભી ખો દિયા. જીન પરદેસી મુસલમાનોંકો હઝરત અલી રદી૦ને સમઝાકર મદીનેસે નિકાલા થા, ઉનકો હઝરત ઉસમાન રદી૦કા એક શુતર સવાર ગુલામ મિલા જો મિસર જા રહા થા.

લોગોંને ઉસકી તલાશી લી તો એક ખત હઝરત ઊસમાન રદી૦કી મોહોરકા ઉસકે પાસસે નિકલા જીસમેં તેહરીર થા કે "યે લોગ જબ મિસરમેં આયે તો ઇનકો કત્લ કરદેના ઓર ઇનકો અયસી ઇબરતનાક સઝાયેં દેનાકે ફિર ઇનકો ફિતના પરદાઝીકી જુરઅત ન રહે.

યે ખત ઉન્હી લોગોંકે મુતઅલલિક થા જીનકો હઝરત અલી રદી૦ને મદીનેસે નિકાલા થા. અબ કયા થા? આગપર તેલ ગિરા ઓર તેલ પર આગ પડી યે લોગ ફિર પલટે ઓર હઝરત ઉસમાન રદી૦કા ઘર ઘેર લિયા ઓર યે ખત ઉનકો દિખાયા. હઝરત ઉસમાન રદી૦ બોલે:-

"મેને યે ખત હરગિઝ નહી લિખા, ન મુઝે ઇસકી-ખબર; મોહોર અલબતા મેરી ઇસપર હે." ખિલક-તને કહા:-

"યે ઓર ગલતી હે કે આપ અપની મોહોરકી હિફા-ઝત નહી કરતે જો ચાહતા હે ઇસકો કામમેં લે આતા હે. હમ સમઝ ગયે કે યે કામ મરવાનકા હે, લિહાઝા ઉસકો હમારે હવાલે કીજીયે તાકે હમ ઉસે કત્લ કરે."

હઝરત ઉસમાન રદી૦ને મરવાનકો દેનેમેં તાઅમ્મુલ કિયા. જુમાકે દિન હઝરત ઉસમાન રદી૦ મિમબરપર તશરીફ લે ગયે ઓર ફરમાયા:—

"અયલોગો ! ફસાદ ન કરો, ખુદાસે ડરો કે તુમપર રસુલે ખુદા સલ૦ને લાઅનતકી હે ઓર ફરમાયા હે કેઃ– " ઇસ કિસમકે લોગ મદીનેમેં આકર મેરી ઉમ્મતમેં ફસાદ ડાલીંગે ઉનકો કત્લ કરદેના ચાહીયે." એક સહાબી ખડે હુએ તાકે ઈસ હદીસકી તસદીક કરેં કે વાકઇ આં હઝરત સલ૦ ને અયસા ફરમાયાથા મગર હકીમ નામી એક સરદારે મદીનાને ઉન સહાબીકો ઝબરદસ્તી બિઠાદિયા ઓર ગવાહી ન દેને દી. દુસરે સહાબીને ચાહાકે વો ઈસ હદીસકી તસદીક કરે ઉનકોભી ખિલકતને ન બોલને દિયા. ઓર હઝરત ઉસમાન રદી૦ પર ચારોં તરફસે પત્થર બરસને લગે. હઝરત ઉસમાન રદી૦ને અપના સર ઝાનોંપર રખદિયા મગર પત્થરોં કી ચોટોંસે વો ગિર પડે ઓર બેહોશ હો ગયે. રસુલે ખુદા સલ૦ કા અસા ઉનકે હાથસે ગિર પડા જીસકો એક શખ્સને ઉઠાકર તોડ ડાલા ઓર દો ટુકડે કરદિયે. હઝરત અલી રદી૦ ભી મસજીદમેં મોજુદ થે ઉન્હોંને જબ યે હાલત દેખીતો અપને ફરઝંદ હઝરત હસન રદી૦ કો હુકમ દિયા કેઃ–

"તુમ જાકર અમીરૂલ મોમેનીનકી મદદ કરો ઓર ઇન ફસાદીયોંકો હટાવ" ચુનાંચે હઝરત હસન રદી૦ ને બમુશકિલ ઈન ફિતનાગરોંકો દુર કિયા ઓર હઝરત ઉસમાન રદી૦ કો લોગ ઉનકે ઘરમેં લે ગયે. જબ ઉનકો હોશ આયા ઓર સુનાકે હઝરત અલી રદી૦ ને ઉનકી હિમાયત

કી તો ઉન્હોંને કાસિદ કે હાથ બોહોત બોહોત શુક્રિયા ઓર દોઆયેં કેહલાકર ભેજીં.

ઈધર તો યે થા ઉધર બની ઉમઇયા ને જમે હોકર મસજીદમેં હઝરત અલી રદી૦પર યુરશ કી ઓર કહા:–

" યે સારા ફસાદ આપકા હે. આપહીકે ઈશારેસે યે સબ કુછ હો રહા હે. " હઝરત અલી રદી૦ ને ઈન જાહેલોંકો જવાબ ન દિયા ઓર અપને ઘરમેં ખામોશ ચલે આયે.

હઝરત ઉસમાન રદી૦ને તમામ ગવરનરોં ઓર સરદારોને બની ઉમઇયા કે નામ ખુતુત કુમકકી તલબી ભેજ રખેથેકે જલદી ફોજેં લેકર મેરી મદદકો આવ. ઇસ વાસ્તે વો ઇન મુફસિદોંસે નરમીકા બરતાવ કરતે રહેતે થે તાકે ફસાદ ઉસવક્ત તક દબા રહે જબતકકે કુમક આયે.

એક દિન હઝરત ઉસમાન રદી૦ બાહર જા રહેથે ઓર લોગોંસે નરમીકે સાથ બાતચીત કરતે જાતે થે કે એક જમાઅતકે પાસસે ગુઝર હુવા. આપને ઉનકો સલામ કિયા સબને જવાબ દિયા મગર એક શખ્સ બોલા જીસકે હાથમેં રસ્સીથી:–

"કાશ મુઝે મોકા મિલતા કે મેં યે રસ્સી તેરી ગરદનમેં ડાલતા તેરે હાથ પાઉં બાંધતા ઓર તુઝસે તવબા કરાતા ઓર તુ ઉન શરીર આદમીયોંકો જીનકે હાથમેં તું કઠ પુતલી બના હુવા હે અલગ કર દેતા." હઝરત ઉસમાન રદી૦ને ફરમાયાઃ-

"મેરે સાથ તો રસુલે ખુદા સલ૦ કે યારો અસહાબ રહેતેહેં." વો શખ્સ બોલાઃ

"જીહાં, આપ સચ કહેતે હેં. વો યારો અસહાબ મરવાન હોંગે, મઆવીયા હોંગે, અબદુલ્લા બિન સાઅદ બિન સરેહ હોંગે, વલીદ બિન અકબા હોંગે જો રસુલે ખુદા સલ૦કે બડે દોસ્ત થે."

ઇસિ તાઅનકા હઝરત ઉસમાન રદી૦ને જવાબ ન દિયા ચુપચાપ ચલે ગયે. અલબત્તા યે કહાઃ-" ઠેહેર જાવ ફોજ આ જાયે તો બતાદુંગા."

મુફસિદોંને હઝરત ઉસમાન રદી૦ કે ઘરકા મુહાસિરા કર લિયા ઓર દાના પાની બંદ કર દિયા તો હઝરત ઉસમાન રદી૦ને ઉસકી ફરિયાદ હઝરત અલી રદી૦સે કેહલા કર ભેજી. હઝરત અલી રદી૦ને ફસાદીયોંકો પ્યામ ભેજા કેઃ-" યે કામ બોહોત બુરાહે. તુમ દાના પાની બંદ ન કરો. તુમને યે ઝઘડા કયોં બરપા કિયા હે. જાવ અપને ઘરોંકો જાવ." ઓર દાના પાની ભિજવાયા.

હઝરત અલી રદી૦ જબ હઝરત ઉસમાન રદી૦ કે સામને ગયે તો હઝરત ઉસમાન રદી૦ને સારા કિસ્સા બ્યાન કિયા. હઝરત અલી રદી૦ ને ફરમાયાઃ-

"યે ખત કયસા હે જો આપકી તરફ મનસુબ કિયા જાતાહે." હઝરત ઉસમાન રદી૦ને કસમ ખાકર ફરમાયાઃ- "મુઝે ઉસકી બિલકુલ ખબર નહી" મરવાનને ગુફ્તુગુમેં દખલ દેના ચાહા મગર હઝરત ઉસમાન રદી૦ ને ઉસકો ધમકાયા ઓર ફરમાયાઃ-

"ખામોશ, યે સારી આફત તેરીહી બદોલત આઈ હે." મરવાન ચુપકા હોકર ઘરસે નિકલ ગયા. ફિર હઝરત અલી રદી૦ ને મુફસિદોંકે ચાર સરગનાઓંકો અંદર બુલાયા. ઉન્હોંને આકર કહાઃ-

"હમ મિસર કે હાકિમ અબદુલ્લા બિન સાઅદ કે ઝુલ્મસે નાલાં હોકર આયે હેં. હમકો બતાયા ગયાથાકે હઝરત ઉસમાન રદી૦ને તવબા કરલી હે મગર યહાં ઇસકે ઇવઝ યે ખત લિખા ગયા જીસમેં હમકો કત્લો ગારત કરનેકા અપને ગવરનરકો હુકમ દિયા ગયા હે." હઝરત ઉસમાન રદી૦ને ફિર કસમ ખાઇકેઃ-

"મેને યે ખત નહી લિખા." તો વો સબ બોલેઃ-

" અચ્છા તો આપસે અબ યે કામ નહી હો સકતા. જબ અપની મોહોર તકકી હિફાઝત નહી કર સકતે તો ખિલાફત કયા ખાક કરોગે બેહતર હે કે ઓહદેસે દસ્ત બરદાર હો જાવ." હઝરત ઉસમાન રદી૦ને ફરમાયાઃ–

" યે મનસબ મુઝકો ખુદાને દિયા હે મેં હરગિઝ ઇસ્કો ન છોડુંગા."

હઝરત **અલી** રદી૦ને રંગ બિગડા દેખાતો ઉનકો અંદેશા હુવા કે કહીં ઇસવક્ત ખુંરેઝી ન હોને લગે તો મુઝપર તોહમત લગાઇ જાયેગી કે મેં ને યે કરાયા ઇસ વાસ્તે વહાંસે ઉઠકર તશરીફ લે આયે.

આખિર મુહાસિરા અઠારા દિન રહા બાઅઝ કેહતે હેં ૪૫ દિન મુહાસિરેમેં લગે. જબ **જામેઉલ કુરઆન** હઝરત ઉસમાન રદી૦ કો માયુસી હો **તલવારકી ધારપર** ગઇ તો **મરવાન** કે એક ગુલામને મુફસિદોંકે એક તીર મારા જીસસે એક મિસરી **મુસલમાન** મારા ગયા ફિર કયાથા? **મુફસિદલી** હમલા આવર હુએ ઓર લડાઇકા બાઝાર ગર્મ હો ગયા. **મરવાનને** ઘરકે અંદર સફબંદીકી ઓર મુકાબિલેકે લિયે તઇયાર હોકર ખડા હુવા. હઝરત **અલી** રદી૦કો ખબર **પહોંચી** તો **ઉન્હોંને** હઝરત **હસન** રદી૦ અપને સાહબઝા-

દેકો ભેજા કે હઝરત ઉસમાન રદી૦ કી મદદ કરો, ખ્વાહ મારે જાવ. હઝરત તલહા રદી૦ વ ઝુબેર રદી૦ ને ભી અપને ફરઝંદોં કો નુસરતે ઉસમાન રદી૦ કે લિયે રવાના કિયા ઓર ઉન લોગોંને બોહોત કોશીશકીકે મુફસિદ હઝરત ઉસમાન રદી૦ કે ઘરમેં દાખલ ન હોં મગર ફસાદી ઇનસે ન રૂકે. અંદર ઘુસ ગયે ઓર વહાં મરવાન ઓર હઝરત ઉસમાન રદી૦ કે ગુલામોંસે ખુબ તલવાર ચલી. મરવાન કટકર ગિર પડા લોગોંને સમઝા કે વો મર ગયા મગર વો ઝિન્દા થા. ઓર બાદ મેં ઇલાજસે અચ્છા હો ગયા.

ગુલામોં ઓર મરવાનીયોંકો કત્લ કરકે લોગ હઝરત ઉસમાન રદી૦કે ખાસ હુજરેમેં દાખિલ હુવે. હઝરત મોહમ્મદ ઇબ્ને અબીબકર રદી૦ને હઝરત ઉસમાન રદી૦કી દાઢી પકડલી ઓર કહાઃ—

“ અય અફફાનકે બેટે અબ તુઝકો મુરતદ અબદુલ્લા ઇબ્ને સઅદ મદદ નહીં દે સકેગા. ” હઝરત ઉસમાન રદી૦ને ફરમાયાઃ—

“ અય મોહમ્મદ ! અગર તેરા બાપ અબુબકર યે હાલ દેખતા તો કભી પસંદ ન કરતા કે તુ મેરી દાઢી પકડે ” મોહમ્મદ બિન અબુબકરને દાઢી છોડ દી. ઓર ઘરસે બાહર નિકલ ગયે મગર મિસરકા એક શખ્સ કનાના

નામી અંદર આયા ઓર ચાહા કે હઝરત ઊસમાન રદી૦કે છુરી મારે કે ચંદ લોગ બોલે:—

" ન માર, ન માર, હમેં ઇનકે ખુન કરનેસે કુછ હાસલ નહીં " ઓર હઝંત ઉસમાન રદી૦કો ખિતાબ કરકે કહા:—"અબભી મોકા હૈ કે આપ ખિલાફતસે દસ્ત બરદાર હો જાયેં " હઝરત ઉસમાન રદી૦ને ફરમાયા:—

" કિસકી તાકત હે કે ખુદાકી દી હુઇ ચીઝ મુઝસે લે. "

યે લોગ તો જવાબ સુનકર બાહર આ ગયે મગર કનાનાને હુઝરત ઉસમાન રદી૦કે કાનકી જડમેં છુરી મારી. હઝરત ઊસમાન રદી૦ ઉસવકત કુરઆન પઢ રહે થે. ખુનકા ફવ્વારા ઉબલા તો બુંદે ઇસ આયતપર પડી.

ફસયકફી કહુમુલ્લાહો વ હુવસ્સમીઉલ અલીમ.

ઇસ ઝખમકે લગનેસે હઝરત ઊસમાન રદી૦ ગિર પડે ઓર કયસરા ઓર સોદાનને અંદર આકર હઝરત ઉસમાન રદી૦કા મારે તલવારોં કે કામ તમામ કર દિયા. બાઅઝ કેહતેહેં જબ પહેલી તલવાર પડી હે તો હઝરત ઉસમાન રદી૦કા દાયાં હાથ કટકર ગિર પડ તો આપને ફરમાયા:—

" યે વો હાથ હૈ જીસસે મૈંને કુરઆન લિખા થા "

એક શખ્સને હઝરત નાએલા રદી૦ ઝવજએ હઝરત ઉસમાન રદી૦કી ચાદર ખેંચી ઉન્હોંને અપના ઝેવર ઉતારકર ઉસકો દિયા ઔર ફરમાયાઃ—

" મુજકો બે સતર મતકર ઔર યે ઝેવર લે લે. "

બાઅઝ કેહતેહૈં કે હઝરત નાએલા રદી૦ને અપને ખાવીંદકી હિમાયત કી. ઢાલ બનકર હઝરત ઉસમાન રદી૦ પર ગિર પડી યહાંતક કે ઉનકે દોનોં હાથ કટ ગયે. હઝરત નાયેલા રદી૦ કોઠેપર ચઢીં ઔર પુકારાઃ—"લોગો તુમારે અમીરૂલ મોમેનીન કત્લ હો ગયે. "

મનઝરે કત્લ. રસુલે ખુદા સલ૦ કે તીસરે જા નશીનકાયે ઘર હૈ જહાં દોનોં જહાન કે હાદીકી દો સાહબ ઝાદીયાં સાહેબેખાના બનકર આઇથીં. યે ઝોંપડા ઉસ ખલીફેકા હૈ જો રૂમો ઇરાનો ઇરાકો મિસરો, હિંદુસ્તાન તક હુકમરાની કરતા થા. ઇસ છોટેસે મકાનમેં દુનિયાકે બડે તાજદારોંકી કિસમતકે ફયસલે હોતે થે.

યે ઊસમાન બિન અફફાન રદી૦કી ઝખ્મોસેં ચુર લાશ હૈ, યે રસુલે ખુદા સલ૦કે દામાદકા જનાઝા હૈ. યહાં કુરઆનકા જમે કરનેવાલા, હયા વ ઇમાનકા પુતલા સિતમકી

તલવારોંસે કટકર ગિરા હે. દેખના કયસી હસરત બરસ્તી હે ? ખુનમેં લથડી હુઇ સુરત ઝબાને હાલસે કુછ કેહતી હે.

સિતમગરોંકા દિલ ખુદ અમીરૂલ મોમેનીનકો કત્લ કરકે ઠંડા ન હુવા. એક શખ્સ હાની નામકો હઝરત ઉસમાન રદી૦ને કિસી જુર્મમે કયદ કી સઝા દીથી. હાની જેલહીમેં મર ગયા. આજ હાનીકે બેટેકો બદલા લેનેકી સુઝી. કત્લખાનેમેં આયા. અમીરૂલ મોમેનીન કી લાશકે પાઉં પકડે ઓર એક ગુરઝસે મઇયતકી પસલીયોંકો માર માર કર તોડ ડાલા. કેહતા જાતા થા "યે વો શખ્સ હે જીસને એક કુત્તેકે ઈવઝ મેરે બાપકો મારડાલા થા."

હઝરત ઉસમાન રદી૦કી શહાદત મશહુર હુઈ તો હઝરત અલી રદી૦ ઓર તમામ સહાબા દોડે હુવે મકતલમેં આયે. હઝરત અલી રદી૦ને અપને સાહબઝાદોં હસન રદી૦ વ હુસેન રદી૦કો ઇતાબસે દેખકર ફરમાયાઃ—

"મેંને તુમકો મામુર કિયાથા કે અમીરૂલ મોમેનીન કી હિમાયત કરના ઓર તુમને ઉનકો કતલ હોને દિયા. ખુદ ન મર ગયે." એક રિવાયતમેં હે કે હઝરત અલી રદી૦ને હઝરત હસન રદી૦કે એક તમાચાભી મારા. મગર હુસનેન રદી૦ મજબુર થે. વો લડે ઓર ઝખમી હુવે. ઇન્હેં કયા ખબર થી કે દુશમન મકાનકી પુશ્તપરસે

દીવાર ફાંદકર અંદર ઘુસ જાયંગે ઓર અમીરૂલ મોમેનીનકો કતલ કર દેંગે.

દિલ લરઝનેકી બાત હે અમીરૂલ મોમેનીન જાનશીને રસુલ સલ૦કા જનાઝા તીન દિન બે ગોરો કફન પડા રહા. આખિર હઝરત અલી રદી૦કી કોશિશસે ચાર આદમીયોંને હઝરત ઉસમાન રદી૦કા જનાઝા ઉઠાયા ઓર કબરસ્તાન લે ચલે.

ઇબ્રતકા મકામ હે. જો ખલીફા દુનિયાકે બડે હિસ્સેકા માલિક હો ઉસકી મઇયતકે સાથ ચાર આદમીસે ઝિયાદા ન થે. ઓર ઈસિપરભી બલવાઇયોંકા યે આલમ થા કે જનાઝેપર પત્થર માર રહે થે ઓર બીચારે જનાઝા ઉઠાનેવાલે ભાગાભાગ જા રહે થે.

યહુદીયોંકે કબરસ્તામેં.

જબ હઝરત ઉસમાન રદી૦કો જન્નતુલ બકીયામેં લે ગયે તો બલવાઇયોંને સખ્ત ગુરીશ કી ઓર કહાઃ—“ હમ મુસલમાનોંકે કબરસ્તાનમેં ઇનકો દફન ન હોને દેંગે. ” આખિર મજબુર હોકર યહુદીયોંકે કબરસ્તાનમેં જો બકીયા કી બરાબર થા ઈસિ હામીએ ઈસલામ ઓર મુસલમાન ખલીફાકો દફન કિયા ગયા.

હઝરતઅલી રદી૦કી શહાદત કુફેકી મસજીદમેં તીન એનાર કીસ્ટ

હઝરત ઉસમાન રદી૦કે બાદ હઝરત અલી રદી૦ ખલીફા હુવે જીનકી ખિલાફતકા કુછ ઝિક્ર ઉપર આ ચુકા હે ઓર કુછ આયંદા આયેગા. યહાં સિર્ફ શહાદતકા કિસ્સા લિખા જાતા હે.

કુફેકી મસજીદમેં તીન ખારજી બયઠે થે. એકકા નામ અબદુર રહેમાન ઇબ્ને મુલજીમ થા દુસરેકા મુબારક ઇબ્ને અબદુલ્લા, તીસરેકા ઉમર બિન અબીબકર. યે તીનોં ખારજી થે. ઓર ઉનકો હરઇમામસે દુશમની થી ઓર કેહતે થે કે અબ રૂએ ઝમીનપર કોઈ ખલીફા નહીં રહા. અબ હુકુમત ખુદાકે ઇખતિયારમેં હે. ખિલાફતોં કે ઝગડેમેં બેશુમાર મુસલમાન મરચુકે હેં ઓર અબતક ખુનરેજી ચલી જાતી હે ખતમ નહીં હોતી. સારાફસાદ હઝરત અલી રદી૦, મઆવીયા ઓર ઇમરૂ બિનુલ આસકા હે. અગર યે તીનોં કત્લ હો જાયે તો અમન હો જાયેગા ઓર મુસલમાન એક અમન પસંદ શખ્સકો અપના ઇમામ બના લેંગે લિહાઝા હમ તીનોંકો અપની જાનેં ખુદાકે રાસ્તેમેં કુરબાન કરની ચાહીયે ઓર ઇન તીનોંકા કિસ્સા પાક કરકે મુસલમનોંકો ખુનરેઝીસે નજાત દિલવાની ચાહીયે. ચુનાંચે મસજીદમેં તીનોંને એહેદ કિયા ઓર હરેકને એક શખ્સકા કત્લ અપને ઝિમ્મે લિયા.

અબદુર રહેમાન ઇબ્ને મુલજીમને કહાઃ—" મેં હઝરત અલી રદી૦કો કત્લ કરૂંગા. " મુબારક બિન અબદુલ્લા બોલાઃ—" મેં મઆવીયાકો હલાક કરૂંગા. " ઉમરૂ બીન અબીબકર તમીમીને ઉમરૂ બિનુલ આસકી જાન લેનેકા બીડા ઉઠાયા. ઓર એહેદ કિયા કે એકહી દિન તીનોં અપના કામ કરેં ઓર ઉસકે લીયે રમઝાનકા મહીના તજવીઝ હુવા. કયોંકે ઉનકો ખ્યાલ થા કે ઇસ માહમેં નમાઝીયોંકી કસરત હોગી ઓર હમકો હુજુમમેંસે ભાગ આનેકા મોકા મિલ જાયગા.

ચુનાંચે સતરા રમઝાન જુમેકા દિન સુબેહ સાદિકકા વકત તયપાયા. અબદુર રહેમાન ઇબ્ને મુલજીમ તો કુફેમેં ઠયર ગયા ઓર મુબારક બિન અબદુલ્લા મઆવીયાકે કતલકે લિયે દમિશ્ક ગયા ઓર ઉમરૂ બિન અબીબકર તમીમી ઉમર બિન આસકી હલાકતકે વાસ્તે મિસર રવાના હુવા.

જબ ૧૭ રમઝાન આઈ તો મુબારક બિન અબદુલ્લા દમિશ્કકી મસજીદમેં ગયા ઓર મઆવીયાકી આમદકા ઇનતિઝાર કરને લગા. જીસવકત મઆવીયા આયે સબ નમાઝી તાઅઝીમકો ખડે હો ગયે. મુબારકભી ખડા હુવા ઓર લપકકર એક હાથ તલવારકા મઆવીયાકો મારા મગર મઆવીયા આગે બઢ ચુકે થે. હાથ ઓછા પડા.

કંધેકા ગોશ્ત મઅે હડડીકે કટ ગયા ઓર મઆવીયા ગિર પડે.

લોગોંને મુબારકકો પકડ લિયા ઓર મઆવીયા કે સામને પેશ કિયા. પુછા ગયા " તુને અયસા કયોં કિયા ઓર કિસકે ઇશારેસે ઇતની બડી જુરઅત કી ! " બોલા "હમ તીન આદમીયોંને બાહમ એહેદ કિયા થા. આજ ઇસી વકત અલી રદી૦ ઓર ઉમરૂ બિનુલ આસભી કતલ હુવે હોંગે. અફસોસ કે તુ બચ ગયા ઓર મેરા કામ પુરા ન હો સકા."

મઆવીયાને ઇસકો કતલ કરા દિયા. ઓર ઝખમકા ઇલાજ શુરૂ કરાયા. ચુંકે ઇન તીનોં એનારકીસ્ટોંકી તલવાર ઝેહેરસે બુઝીહુઈ થી. ઇસ વાસ્તે મઆવીયાકો બોહોત મુશકિલસે આરામ હુવા મગર ઉસ દિનસે મઆવીયાને મસજીદમેં એક મકામ અપની નમાઝકે લીયે અયસા બનવાયા જીસકે અંદર દુશમનકે હમલેસે હિફાઝત રહે.

મિસરમેં યે ગુઝરી કે ઉસ દિન ઉમર બિન આસકે કોલંજકા દરદ થા ઓર વો મસજીદમેં ન આયે થે. ઉન્હોંને ખારેજા નામી એક શખસકો અપની જગે નમાઝકે લિયે ભેજા થા. ઉમરૂ બિન અબીબકરને ખારેજાકો ઉમરૂ બિનુલ આસ સમઝા ઓર એકહી હાથમેં ઉસકે દો ટુકડે કર દિયે.

પકડા ગયા તો યે હાલ ખુલા ઉમરૂબિન આસનેભી ઉમરૂ બિન અબીબકરકો કિસારામેં મરવાડાલા.

યહાં કુફેમેં અબ્દુર રહેમાન ઇબ્ને મુલજીમ ખારજીયોંકે મેહેલ્લે બની કન્દામેં થા. ઓર ઉસકો એક ખારજી ઓરત કેહતામસે મોહબ્બત થી. કેહતામને મુકરર કિયા થા કે જો શખ્સ તીન હઝાર દિરમ એક લોંડી એક ગુલામ ઓર હઝરત અલી રદી૦કા સર કાટકર લાયેગા મેં ઉસસે નિકાહ કરૂંગી.

ઇબ્ને મુલજીમને કેહતામસે કહા:" મેં અલીકા સર કાટકર લાઉંગા મગર મુઝે ઇસ મઆમીલેમેં મદદગારકી ઝુરૂરત હે. " કેહતામ બોલી:—

" મેં તુઝકો મદદગાર દુંગી એક શખ્સ દરદાન હે. જો મુદદતસે હઝરત અલી રદી૦કે કતલ કરનેકી ફિકરમેં હે. મગર ઉસકોભી અબતક કોઇ દુસરા આદમી નહીં મિલા. "

ચુનાચે કેહતામ દરદાનકે પાસ ગઈ ઓર ઉસકો લાકર ઇબ્ને મુલજીમસે મિલાયા. દોનોંને કત્લે અલી રદી૦કા બાહમ એહેદ બાંધા તીસરા શબીબ નામીભી ઉનકા શરીક હો ગયા.

આખિર ૧૭ રમઝાન આ ગઇ ઓર સુબેહ અંધેરેસે યે તીનોં મસ્જીદમેં પહોંચે ઓર કરાર દિયા કે અગર એકકા વાર ઓછા પડે તો દુસરા બઢકર હમલા કરે યા અગર એક આદમીકો લોગ પકડનેકો દોડે તો તીસરા ફુરસત પાકર કામ તમામ કર દે.

હઝરત અલી રદી૦ જુંહી દાખિલે મસજીદ હુએ શબીબને હમલા કિયા મગર ઉસકા વાર ખાલી ગયા. દુસરી તરફસે ઇબ્ને મુલજીમને હઝરત અલી રદી૦કે સરપર તલવાર મારી. હઝરત અલી રદી૦ને ફરમાયા:–

" પકડો " લોગ દોડે ઓર ઇબ્ને મુલજીમકો પકડ લિયા મગર દરદાન ઓર શબીબ ભાગ ગયે.

તલવાર ચુંકે ઝેહેર આલુદ થી ઓર ઝખમભી કારી લગા થા. હઝરત અલી રદી૦કી ઝીસ્તકી ઉમ્મીદ ન રહી ઓર લોગ ઉનકો ઘરમેં લે ગયે મગર હઝરત અલી રદી૦ને ઇસ હાલતમેંભી નમાઝકે ઈનતિઝામકા ખ્યાલ રખા ઓર ફરમાયા:—

" જમાઅત નાગા ન હો, હમઝા ઇબ્ને હુબયરા રદી૦ જાયેં ઓર જમાઅતકી ઈમામત કરેં " ઇસકે બાદ અપને સાહબઝાદેસે ફરમાયા:—

" અય હસન ! જબતક મેં જિંદા હું મેરે કાતિલકો જિંદા રખીયો મેરે બાદ ઈસે કતલ કર ડાલીયો. "

હઝરત ઉમ્મે કુલસુમ રદી૦ દુખતરે હઝરત અલી રદી૦ હઝરત ઈમામ હસન રદી૦કે પાસ રોતી હુઇ આઇ તો દેખા ઇબ્ને મુલજીમ બયઠા હે. ઉન્હોંને ફરમાયા—

" અય મલઉન અમીરૂલ મોમેનીન અલી રદી૦ આજકે દીન તુઝસે બેહતર હેં યા બદતર ? " વો બોલા.

" અગર બેહતર ન હોતે તો તુમ કયોં રોતી. યે તલવાર જીસસે મેને ઉનકો કતલ કિયા હય એક હઝાર દિરમકો ખરીદી થી. ઓર એક હઝાર દિરમ ઝેહેરમેં બુઝાનેવાલેકો દિયે તબ ઇસને ઇતના બડા કામ કિયા. " લોગોંને હઝરત અલી રદી૦સે કહા કે—

" હમ આપકે બાદ હઝરત હસન રદી૦સે બેઅત કરીંગે " આપને ફરમાયા—

" ઇસ કામકો તુમ ખુદહી સમઝ લેના મેં ઇસવક્ત કિસી ઓર કામમેં મશગુલ હું. મુઝકો ઈધર મુતવજ્જેહ ન કરો ન મેં ઇસકે બારેમેં કુછ કેહના ચાહતાહું " યે કેહકર હઝરત અલી રદી૦ને રેહલત ફરમાઇ. ઓર દુનિયાસે એક સબસે બડા આલિમ, સબસે બડા ફિલાસફર, સબસે

બડા બહાદુર, સબસે બડા મુદબ્બીર, સબસે બડા ખુદા પરસ્ત મરતબએ શહાદત હાસલ કરકે ચલ બસા,

હઝરત ઇમામ હસન રદી૦ને ઇબ્ને મુલજીમકો સામને બુલાયા ઓર કત્લકા હુકમ દિયા. ઇબ્ને મુલજીમ બોલા—

“ મુઝકો કત્લ ન કીજીયે મેં આપકે બહોત કામ આઉંગા ” હઝરત ઇમામ હસન રદી૦ને ઇસકે કેહેનેકી કુછ પરવા ન કી ઓર કત્લ કરા દિયા. ઓર લાશ લોગોંને બોરીયેમેં રખકર જલાદી.

છટ્ટે શહીદ હઝરત ઇમામ હસન રદી૦કી શાહાદત.

હઝરત ઇમામ હસન રદી૦થે અમીરૂલ મોઅમેનીન સઇયદના હઝરત અલી રદી૦ કે બડે ફરઝંદ થે ઓર હઝરત અલી રદી૦કી વફાતકે બાદ મુસલમાનોંને ઉનસે બેઅતકી થી. લેકિન હઝરત હસન રદી૦કો દુનિયાકે ઝગડોંસે બોહોત નફ્રત થી ઓર આપ ન ચાહતે થે કે મેરે સબબ મુસલમાનોંમેં ખુનરેઝી હો.

હઝરત હસન રદી૦ ખુર્દસાલ થે. તો એક દફા આં હઝરત સલ૦ને ફરમાયા થા:—“ મેરા યે ફરઝંદ મુસલમાનોંકે દો ફિરકોંમેં સુલેહ ઓર સફાઇકા બાઅસ હોગા. ”

ચુનાંચે યે પેશીન ગોઈ પુરી હુઇ હઝરત હસન રદી૦ને દેખા કે ઉનકે હાથપર બેઅત કરનેવાલે જંગ ચાહતે

હેં ઔર ઉનકો મજબુર કરતે હેં કે મઆવીયાસે લડો ઇસ વાસ્તે હઝરત હસન રદી૦ને ઇરાદા કિયા કે મેં ખિલાફતહી છોડ દેતા હું. ઔર એક કાસીદ મઆવીયા કે પાસ ભેજા કે “ અગર તુમ કુનબેકી ગુઝર અવકાતકા ખર્ચ દેના મનઝુરે કરો ઔર મેરે વાલિદ હઝરત અલી રદી૦પર લાઅનત કરના છોડ દો. (કયોંકે મઆવીયા ઔર ઉનકે સાથી આમ જલસોં ઔર જુમેકે ખુતબોંમેં હઝરત અલી રદી૦પર લાઅનત કિયા કરતે થે.) તો મેં તુમારી બેઅત કરલુંગા. ” મઆવીયા રદી૦ને જવાબ દિયા—

“ પેહલી શરત મનઝુર હે. દુસરીકા જવાબ યે હે કે મેં આપકે સામને હઝરત અલી રદી૦કી બે હુરમતી ન હોને દુંગા. ઇસસે ઝિયાદા વાઅદા નહીં કર સકતા. ” હઝરત ઇમામ હસન રદી૦ને શર મિટાનેકો મઆવીયા કે હાથપર બેઅત કર લી. ઉમરૂ બિનુલ આસને મઆવીયાસે કહા—

“ યે મોકા હે કે હઝરત ઇમામ હસન રદી૦કે મદીને જાનેસે પહેલે કુફેમેં ઇનકી એક આમ તકરીર હો જાયે જીસમેં તુમારી ખીલાફતકી તાઇદ હો. ” મઆવીયાને કહાઃ—

“ હમેં હસનકી તકરીરસે કયા ફાયદા હોગા. ઉનકો તકરીર કરની નહીં આતી. લોગ ખુદહી જાનતે હેં કે હસન રદી૦ ઇમામત ઔર ખીલાફતકી લીયાકત નહીં રખતે. ”

મગર મઆવીયાને ઉમર બિનુલ આસ કે મશવીરે પર અમલ કિયા. જુમે કે દિન જબ મઆવીયા ખુતબેકે બાદ મિંમબરસે નીચે આયે તો હઝરત હસન રદી૦સે કહા–

" અબ આપ કુછ ફરમાઈયે ? " હઝરત હસન રદી૦ મિમબર પર ગયે ઓર યે તકરીર કીઃ—

" દુનિયા હેચ હે ઓર હર ચીઝકી અજલ મુકર્રર હે. અય લોગો ! અબ તુમકો એક અયસી ખિલાફતસેં સાબિકા પડનેવાલા હે. જો એહલ ઓર હકદાર લોગોંકે હાથમેં નહીં હે. કુરઆન શરીફમેં ખુદા ફરમાતા હે. "મેં ખ્યાલ કરતાહું કે શાયદ યે તુમારે વાસ્તે ફિતના હો ઓર ચંદ દિનકી બહાર. "

મઆવીયા ઘભરા ગયે ઓર ઉન્હોંને પુકારા—"હસન ! બસ કરો બસ. તકરીર હો ચુકી. " હઝરત હસન રદી૦ મિમબરસે નીચે આ ગયે તો મઆવીયાને ઉમરૂ બિનુલ આસસે કહાઃ—

" લો સુન લિયા યે હે ઉસ શખ્સકી તકરીર જીસકો બોલના નહીં આતા. બોલના આતા તો ખબર નહીં કયા ગઝબ ઢાતે. "

હઝરત હસન રદી૦ મદીનેમેં આ ગયે ઓર ખામોશીસે ઝિંદગી બસર કરને લગે. મગર મઆવીયાકો ખટકા રહા કે એક ન એક દિન હસન રદી૦કી તરફસે ફસાદ

ઉઠેગા. ઇસિવાસ્તે ઉન્હોંને હઝરત હસન રદી૦કી બીવી અસમા બિનતુલ અશઅસ ઓર બાઅઝ કેહતે હેં જાઅદા બિનતે મોહમ્મદુલ અશઅસસે સાઝિશકી ઓર ચાહા કે વો હઝરત હસન રદી૦કો ઝેહેર દેદે. ઇસિકે ઇવઝમેં મઆ-વીયાકે બેટે યઝીદસે ઇસકી શાદી કર દી જાયેગી. ઓર ઇનઆમો ઇકરામ અલગ રહે. બે અકલ ઓરત કેહનેમેં આ ગઇ ઓર ઉસને મઆવીયાકા ભેજાહુવા ઝેહેર હઝરત હસન રદી૦કો શરબતમેં પિલા દિયા. જીસકે અસરસે હઝરત હસન રદી૦ને શહાદત પાઇ.

મગર જબ યે ઓરત મઆવીયાકે પાસ ઇનઆમ લેને ગઇ તો મઆવીયાને યે કેહકર ઉસકો કતલ કરા દિયા કે.–" જબ તું પયગમબરે ખુદા સલ૦કે નવાસે જયસે શોહરકી ન હુઇ ઓર ઉનકી હલાકત પર આમાદા હો ગઇ તો ઓર કોઇ તુઝસે કયા તવકકોઅ રખે."

હઝરત ઇમામ હસન રદી૦કા જનાઝા ઉઠા તો રવઝએ રસુલે ખુદા સલ૦મેં દફ્નાનેકી હઝરત આયેશા રદી૦ને મુખાલિફત કી ઓર બડા ઝગડા પડા. હઝરત આયેશા રદી૦ ખુદ ઉંટપર સવાર હોકર તશરીફ લાઇ ઓર ઉનકે સાથીયોંને હઝરત હસન રદી૦કે જનાઝેપર તીર બરસાયે. જીસસે જનાઝા છલની હો ગયા. આખિર મજબુર હોકર હઝરત હસન રદી૦કો જન્નતુલ બકીયામેં દફ્ન કિયા ગયા.

બાબ. ૨.

વાકએ કરબલાસે પહેલેકી લડાઇયાં

સિફ્ફીન ઓર જમલ.

મોહોરરમનામેમેં સિર્ફ વાકએ કરબલાકા ઝિકર કાફી ન થા. જબતક ઝગડેકી અસલ બુનિયાદ માઅલુમ ન હો કરબલાકી લડાઇ અચ્છી તરાહ સમઝહીમેં નહીં આતી કે ઇતના બડા સિતમ મુસલમાનોંને અપને રસુલઝાદોંપર ક્યોંકર જાયઝ રખા.

ઇસ વાસ્તે મેંને શુરૂસે હર બાતકો ખોલ ખોલકર બયાન કિયા હે. ખિલાફતકે સબ વાકેઆતભી બતા દીયે ઓર ઉનમેં જીસકદર બાતેં અયસી થીં જીનકા તાઅલ્લુક કરબલાકી જંગસે થા ઉનકોભી આઝાદીસે લિખતા ચલા જાતા હું.

જંગે જમલ ઓર જંગે સિફ્ફીનભી દો મશહુર લડાઇયાં હેં જીનમેં મુસલમાન આપસમેં લડે ઓર બડે નામવર સહાબા જીનકે જન્નતી હોનેકી રસુલે ખુદા સલ૦ને બશારત દીથી ઉનમેં શહીદ હુએ ઓર ઇન લડાઇયોંકોભી કરબલાકી જંગકા મુકદદમા કેહના ચાહીયે. ઇસ વાસ્તે મેં ઉનકા હાલ તફસીલસે લિખતા હું.

યે તો ઉપર પઢા હોગા કે બની હાશમ બની ઉમઇયાસે બેઝાર થે. ઓર બની ઉમઇયા બની હાશમસે ઈનાદ રખતે થે ઓર યે દુશમની ખાનદાની થી. યે બાત ઇનસાફસે તસલીમ કરનેકી હે. કે બની ઉમઇયામેં બડે બડે લાયક લોગ હુએ હેં ઓર ઉન્હોંને દીને ઇસ્લામકી બોહોતસી ખિદમતેં અનજામ દી હેં.

બની ઉમઇયામેં અકલ ઓર મુલકી તોડ જોડ બોહોત થે ઓર જીસકો આજકલકી ઝબાનમેં પોલીટીકસ ઓર ડિપલોમેસી કેહતે હેં બની ઉમઇયામેં કુટકુટકર ભરા હુવા થા. વો બરસું પહેલેકી બાત સોચતે થે. ઓર તદબીરમેં મસરૂફ હોતે થે. વો લડાઇમેં હર મકર ઓર હીલેકો કામમેં લાતે થે. ઓર ઇસસે ઉનકો કામયાબી હોતી થી. અપને રાસ્તેકે કાંટોંકો પહેલે સાફ કરતે થે ફિર કદમ બઢાતે થે. ગરઝ ઉનમેં દુનિયાકી સમઝ ખુબ થી.

ઇધર બની હાશમકા યે આલમ થા કે હર કામમેં ખુદાપર ભરોસા કરતે થે અપને હકકે લિયે લડતે થે. મગર તદબીર સયાસત ઓર ડિપલોમેસીકી પરવા ન કરતે થે. ઇનકો ખાનદાને રસુલ સલ૦મેં હોનેકા બડા ફખ્ર થા. ઓર વો સમજતે થે કે ઉમ્મત હમારે નસબકે સબબ હમારા ખ્યાલ કરેગી હમકો તોડ જોડકી ઝુરૂરતહી નહીં હે.

હક યે હે કે કોમમેં ઉનકી આબરૂથી ભી બોહોત. ખિલકત ઉનસે દિલી મોહબ્બત રખતીથી ઓર બની ઉમઈયાકી ચાલાકીયોંસે નારાઝથી મગર દુનિયામેં અકાયદ આ અમાલકે માતેહત હુવા કરતે હેં લોગ બની ઉમઈયાકી હિકમત અમલીયોંકો સમજતે થે ઓર બની હાશમકા ફરોગ ચાહતે થે. મગર બની ઉમઈયાકી ઝબરદસ્ત તદબીરોંકે આગે ઉનકા બસ ન ચલતા થા. યે તદબીરેં ઉનકો બની હાશમસે જુદા કર દેતી થીં ઓર વો મજબુરન બની ઉમઈયાકે સાથ હો જાતે થે.

તારીખ પઢનેવાલે ખુબ જાનતે હેં ઓર બની ઉમઈયા કે દિલભી માનતે થે કે હઝરત ઉસમાન રદી૦કે કતલમેં હઝરત અલી રદી૦ યા બની હાશમકા કુછ દખલ ન થા. ઓર હઝરત અલી રદી૦ને અપની તાકતકે મવાફિક કોઈ કમી ફિતનેકે દબાને ઓર હઝરત ઉસમાન રદી૦કે બચાનેમેં નહીં કી ઇસપરભી બની ઉમઈયાને મશહુર કિયા કે હઝરત ઉસમાન રદી૦ હઝરત અલી રદી૦કે ઈશારેસે કતલ હુએ હેં ઇસ વાસ્તે ઉનસે ઇનતિકામ લેના ચાહીયે.

ચુનાંચે શામમેં મઆવીયાને યે દસ્તુર મુકરર કર લિયા થા કે હર જુમાકો મસજીદમેં હઝરત ઉસમાન રદી૦કા ખુન ભરા કુરતા અવામકો દિખાયા જાતા થા ઓર કહા જાતા થા કે તુમારે બેગુનાહ ખલીફાકો અલી રદી૦ને અપની ખિલાફતકે લિયે મારડાલા.

હર જુમાકો હઝારહા મુસલમાન યે કુરતા દેખકર ઓર યે બયાન સુનકર ઝારો કિતાર રોતે થે ઓર ઉનકે દિલમેં હઝરત અલી રદી૦સે બદલા લેનેકા જોશ બઢતા થા.

ઈસમેં તદબીર યે થી કે મઆવીયા અવામકો હઝરત અલી રદી૦કે ખિલાફ ભડકાકર અપની ખિલાફત કાયમ કરની ચાહતે થે જીસમેં આખિરકાર ઉનકો કામયાબી હુઈ.

ઉધર શામમેં યે હો રહાથા, ઇધર મદીનેકી સુનો.

જંગે જમલ. હઝરત આયેશા રદી૦ હજકો તશરીફ લે ગઈ થીં. ઉનકે પીછે હઝરત ઉસમાન રદી૦કી શહાદત હો ગઈ. હઝરત આયેશા રદી૦ મકકે જાતે વકત હઝરત ઉસમાન રદી૦સે કેહ ગઇથીં કે તુમકો ખિલકતકી ખ્વાહીશકે મવાફિક તવબા કરકે ખિલાફતસે દસ્તબરદાર હો જાના ચાહીયે. જબ વો હજસે વાપિસ આઈ તો મદીનેકે કરીબ ઉનકો હઝરત ઉસમાન રદી૦કે ચંદ મુખાલિફ મિલે ઓર ઉન્હોંને ખુબ રંગઆમેઝીસે હઝરત ઉસમાન રદી૦કા વાકએ કતલ સુનાયા. હઝરત આયેશા રદી૦કો માલુમ થા કે હઝરત ઉસમાન રદી૦સે આં હઝરત સલ૦ કિસ દરજે મોહબ્બત રખેતે થે. ઓર ઉનકે કયસે કયસે મનાકિબ હઝરત સલ ને બયાન ફરમાયે હૈં.

જબ ઉન્હોંને ઉનકી અયસી દર્દનાક બેકસી ઓર ગમનાક મોતકા હાલ સુના તો વો બેતાબ હો ગઇ ઓર ઝારો કિતાર રોઇ ઓર ઉનકો અંદેશા હુવા કે મદીનેમેં હઝરત અલી રદી૦કી હુકુમતસે ઉનકોભી તકલીફ હોગી ઓર મુમકિન હે કે કોઈ ખતરા પેશ આવે. કયોંકે ઉનકો હઝરત અલી રદી૦સે એક શિકાયત થી. જીસકી બિનાપર બશરીયતકા વેહેમ હો સકતા થા કે શાયદ હઝરત અલી રદી૦ભી ઉનસે સાફ ન હોંગે.

ઓર વો શિકાયત યે થી કે એક દફે હઝરત આયેશા રદી૦સે હઝરત રસુલેખુદા સલ૦ કુછ કબીદા થે તો હઝરત અલી રદી૦ને મશવિરા દિયાથા કે:—“ આપકે લિયે આયેશાસે અચ્છી ઓરતેં મોજુદ હેં આપ રંજ કયોં કરતે હેં. આયેશાકો તલાક દે દીજીયે ” લેકિન ખુદા તઆલાને કુરાને શરીફમેં હઝરત આયેશા રદી૦કી બરીયતકી ઓર ઉનકો પાકદામનો બે ગુનાહ સાબિત કિયા જીસસે આં હઝરત સલ૦કા દિલ સાફ હો ગયા. ઉસ દિનસે હઝરત આયેશા રદી૦કો હઝરત અલી રદી૦સે મલાલ હો ગયા કે ઉન્હોંને મેરે છોડનેકા મશવિરા કયોં દિયા ? યેહી વજેહથી કે ઉનકો મદીને આનેમેં તામ્મુલ હુવા ઓર વો ફિર મકકે વાપિસ ચલી ગઇ.

હઝરત તલહા રદી૦ વ હઝરત ઝુબેર રદી૦ને હઝરત

અલી રદી૦કી બૈઅત કરતા ભી થી. મગર વોભી હઝરત અલી રદી૦સે ખુશ ન થે. લોગોંકે મજબુર કરનેસે ઔર ફિતને ફસાદકે અંદેશેસે ઉન્હોંને બેઅત કી થી.

અબ જબ સુનાકે હઝરત આયેશા રદી૦ મકકે ચલી ગઇ ઔર હઝરત ઊસમાન રદી૦કે ઇનતિકામકી તઇયારીયાં કર રહી હેં તો ઇન દોનોંનેભી હઝરત અલી રદી૦સે મકકે જાનેકી ઈજાઝત તલબ કી. હઝરત અલી રદી૦કો ઇન વાકેઆતકી ખબર ન થી. આપને ઉનકો રૂખસત દેદી. ઔર યે દોનોં હઝરત આયેશા રદી૦કે પાસ મકકે ચલે ગયે.

મરવાન બિનુલ હકમભી બા વજુદ ઝખમી હોનેકે તમામ બની ઉમઇયાકો લેકર મકકે ચલા ગયા ઔર હઝરત આયેશા રદી૦કે સામને કતલે ઉસમાન રદી૦કે અયસે પુરદર્દ સીન ખીંચે કે વો હઝરત અલી રદી૦સે લડાઈ પર આમાદા હો ગઇ. મરવાનને ઝમીન આસમાનકે કુલ્લાબે મિલાકર ઈસ ભોલી સઇયદાકો યકીન દિલાદિયા કે હઝરત અલી રદી૦હી શહાદતે ઉસમાન રદી૦કે બાઅસ થે.

મકકેકે હાકિમ અબદુલ્લા ઇબનુલ હઝરમીકો માલુમ હુવા કે આકાએ નામદાર મોહમ્મદ રસુલુલ્લાહ સલ૦કી મેહબુબ ઝવજા ઉમ્મુલ મોમેનીન આયેશા રદી૦ હઝરત અલી રદી૦સે હઝરત ઉસમાન રદી૦કા બદલા લેના ચાહતી હેં તો વો દરે દોલતપર હાઝિર હુવા ઔર અરઝ કિયા

કે યે ફિદવીભી અપની માલેકાકે કદમોંકે સાથ તલવાર ઉઠાનેકો હાઝિર હે. ચુનાંચે સબ મકકેવાલોંને અબદુલ્લા ઇબનુલ હઝરમી કે હાથ પર એહેદ કિયા કે હઝરત અલી રદી૦સે લડીંગે.

મકકેમેં યે સામાન હો રહે થે. ઔર હઝરત અલી રદી૦કો કુછ ખબર ન થી. આપકો સિર્ફ મઆવીયાકે મનસુબેકી ઇત્તિલા હુઈ થી. ઔર ઉસકે ઇનતિઝામકે લિયે આપને લશકર આરાસ્તા કિયા થા. ઇતનેમેં ખબર આઈ કે મકકેમેં હઝરત આયેશા રદી૦ ઔર હઝરત રસુલે ખુદા સલ૦ને લડાઇકા સામાન કિયા હે ઔર હઝરત તલહા રદી૦ વ હઝરત ઝુબેર રદી૦ભી ઉનકે સાથ હો ગયે હેં તો હઝરત અલી રદી૦કો બોહોત ફિકર હુવા ઔર ઉન્હોંને મદીનેકે લોગોંકો જમે કરકે સારા હાલ બ્યાન કિયા ઔર ફરમાયાઃ—

" અબ હમકો પેહલે ઇસ ફિતનેક. તદારૂક કરના ચાહીયે. મઆવીયાકે મઆમિલેસે યે કિસ્સા બડા હે. "

એહલે મદીનાને જબ સુના કે મુકાબિલા હઝરત આયેશા રદી૦ હઝરત હિફઝા રદી૦ ઔર તલહા રદી૦ વ ઝુબેર રદી૦સે હે તો વો સબ દમબખુદ હો ગયે ઔર

કિસીને અયસે મુકદ્દસ પાક લોગોંકે ખિલાફ તલવાર ઉઠાનેકી હામી ન ભરી.

તીન દિન હો ગયે હઝરત અલી રહી૦ રોઝ તકરીરેં કરતે થે. ઓર ફરમાતે થેઃ—" તુમને મેરે હાથપર બેઅત કી હે. તુમને વફાદારીકા એહેદ કિયા હે. તુમ જાનતે હો કે મેં બે કુસુર હું. ઓર મેરા કતલે ઉસમાન રહી૦મેં મુતલક દખલ ન થા ફિર તુમ કયોં બે વફાઈ કરતે હો ઓર કયોં મુઝકો ઇસ ચુરિશસે નહીં બચાતે જો દુશમનોંને ગુટમુટ ખડી કી હે ઓર હઝરત આયેશા રહી૦ વ હઝરત હેફઝા રહી૦ વગેરાકો ફરેબ દેકર મેરે ખિલાફ ઉભારા હે."

તીન દિન તક લોગોંને સુના ઓર કિસીને સાથ દેનેકા ઇકરાર ન કિયા. આખરી દિન એક શખ્સ ઝિયાદ બિન તલહા ખડા હુવા ઓર ઉસને કહાઃ—

" મેં હાઝિર હું અય અમીરૂલ મોમેનીન! તેરે પસીનેપર અપના ખુન બહાઉંગા ઓર જહાં તું લે ચલેગા ચલુંગા કે તુ બરસરે હક હે ઓર તેરી ઇતાઅત મેં બ મુજબ હુકમે ખુદા વ રસુલ સલ૦ મેરી ગરદન બંધી હુઈ હે. "

ઝિયાદ બિન તલહાકા યે કેહના થા કે સારા મજમા ખડા હો ગયા ઓર સબને ઇસ લડાઇમેં [illegible] [illegible]

રદીoકી મદદકા ઇકરાર કર લિયા ઓર યે વો લોગ થે. જીનમેં સાત શખ્સ તો બદરકી લડાઇમેં શરીક હો ચુકે થે. જીનકી આં હઝરત સલoને બડી ફઝીલત બ્યાન ફરમાઇ હે.

મકકેમેં હઝરત તલહા રદીo વ ઝુબેર રદીoને હઝરત આયેશા રદીoસે અરઝ કિયા:—" લડાઇ ઓરતોંકા કામ નહીં હે. આપ હમારે સાથ બસરે ચલીયે ઓર વહાં લોગોંકો હઝરત ઉસમાન રદીoકે ઇન્તિકામકે લિયે આમાદા ફરમા દિજીયે ઇસકે બાદ આપ ઘરમેં તશરીફ રખીયે. હમ ખુદ સબ બંદોબસ્ત કર લેંગે " હઝરત આયેશા રદીoને ઇસકો કુબુલ ફરમા લિયા ઓર બસરે ચલનેપર રાઝી હો ગઇ.

ફિર યે હઝરાત હઝરત હિફ્ઝા રદીoકે પાસ હાઝિર હુએ ઓર ઉનસેભી યેહી દરખ્વાસ્તકી ઉન્હોંને ફરમાયા:—

" મેં હઝરત આયેશા રદીoકે સાથ હું જો રાયે ઉનકી વો મેરી, વો બસરે ચલેંગી તો મેં ભી ચલુંગા. "

યે ખબર હઝરત હિફ્ઝા રદીoકે ભાઇ હઝરત અબ્દુલ્લા ઇબ્ને ઉમર રદીoકો હુઇ. ઉન્હોંને અપની બહેનકો બસરે જાનેસે રોક દિયા.

હઝરત આયેશા રદી૦કા કાફલા બસરે ચલા તો

બસરેકી હલચલ

હઝરત આયેશા રદી૦કો એક મશહુર તેઝ રફતાર ઉંટપર જીસકા નામ અસકર થા બિઠાયા ગયા. મકકેસે એક મનઝિલ બાહર હઝરત મુગીરા બિન શોઅબા રદી૦ને હઝરત તલહા રદી૦ વ ઝુબેર રદી૦સે ખુફિયા મુલાકાતકી ઓર પુછા કે:—" અગર તુમારી ફતેહ હુઈ તો ખલીફા કોન હોગા ? " હઝરત તલહા રદી૦ને જવાબ દિયા:—

" મેં યા ઝુબેર, ઇન્મેંસે જીસકો મુસલમાન પસંદ કરે. " મુગીરા રદી૦ને કહા:—

" ઈસ કામકા અનજામ અચ્છા નઝર નહીં આતા " યે કહા ઓર મકકેકો ઉલટે ચલે ગયે.

બસરે જાતે હુએ રાસ્તેમેં એક મકામપર લશકરમેં બેહેસ છિડ ગઇ કે ઇસ ફોજકા સરદાર કોન હે ? હઝરત તલહા રદી૦કે બેટેને કહા:—

" મેરે બાપ હેં " હઝરત ઝુબેર રદી૦કે સાહબઝાદે અબદુલ્લા બોલે:—

" નહી, મેરે વાલિદ હેં " ઇસપર બાત બોહોત બઢ ગઇ ઓર કરીબ થા કે બાહમ ફસાદ હો જાયે. હઝરત આયેશા યે હાલત દેખકર માયુસ હુઇં ઓર ઇન્હેં

ઇસ ઝગડે કે સબબ અંદેશા હુવા કે જબ આપસમેં યે હાલ હે તો હઝરત ઊસમાન રદીoકા ઇનતિકામ કયા લેંગે.

કાફ્લા જા રહા થા. રાહનુમા આગે આગે ચલતા થા. કે એક મકામ હવાબ નામી આયા. રસુલેખુદા સલoકી વહાં કુત્તોંને હઝરત આયેશા રદીoકે બતાઈ હુઇ જગા. ઉંટ પર ભોંકના શુરૂ કિયા. હઝરત આયેશા રદીoને પુછાઃ—

"ઇસ ગાંઉકા કયા નામ હે?" રેહનુમાને અર્ઝ કિયાઃ—

"ઇસકો હવાબ કેહતે હેં" ફરમાયાઃ—

"તલહા વ ઝુબેરકો બુલાવ, મેં ઉલટી જાતી હું. મુઝે વો હદીસ યાદ આ ગઇ કે આં હઝરત સલoને ફરમાયા થા. મેરી બીવીયોંમેંસે એક બીવી પર હવાબકે કુત્તે ભોંકીંગે કયોંકે વો નાહક પર હોગી. પસ યે વોહી હવાબ હે. મેં નાહકકા સાથ દેના નહીં ચાહતી." હઝરત તલહા રદીo વ ઝુબેર રદીoને અર્ઝ કિયાઃ—

"રેહનુમાને ગલત કહા. યે હવાબ નહીં હે" ઓર લોગોંકો બુલાકર ગવાહી દિલવાઇ. હઝરત આયેશા રદીoને ફરમાયાઃ—

" માના કે ઇસ ગાઉંકા નામ હવાબ નહીં હે મગર મેં ઓરત હું. મુઝે લડાઇસે કયા સરોકાર. મુઝે ઘર જાને દો. " જબ હઝરત આયેશા રદી૦ કિસી તરેહ રાઝી ન હુઇ. તો લડાઇકા તબલ બજને લગા ઓર લોગોંને ચીખના શુરૂ કિયાઃ—

" અલી રદી૦કી ફોજ આ ગઈ. અલી રદી૦કી ફોજ આ ગઇ. " યે સુનકર હઝરત આયેશા રદી૦ મજબુરન ચુપ હો ગઇ ઓર વાપિસ જાનેકા ઇરાદા મુલતવી કર દિયા.

હઝરત અલી રદી૦ ઓર હઝરત હુસેન રદી૦કી બેહેસ.

જબ હઝરત અલી રદી૦ને બસરેકા ઇરાદા કિયા ઓર રવાના હુવે તો હઝરત ઇમામ હુસેન રદી૦ ઉનકે પાસ રોતે હુએ આયે ઓર અરઝ કિયાઃ—

" અય પિદરે બુઝુર્ગવાર ! મેં હરચંદ આપકો મશવિરા દેતાહું મગર આપ નહીં માનતે. ડરતાહું કે આપકો ઈસી બયાબાનમેં કતલ કર ડાલીંગે. કોઈ આપકા દોસ્ત ઓર સચ્ચા મદદગાર નહીં. બાબાજાન ! જીસદિન હઝરત ઊસમાન રદી૦કે મકાનપર ઘેરા પડા મેંને આપસે અરઝ કિયા થા કે મદીનેસે બાહર ચલે જાઇયે મગર આપ ન માને ઓર જબ હઝરત ઊસમાન રદી૦ શહીદ હો ગયે

તો મૈંને અરઝ કિયા આપ ઘરસે બાહર ન નિકલયે તા વકતે કે સારે ઇસલામી મમાલિકકે મુસલમાન જમે હોકર આયે ઔર આપકે હાથપર બૈઅત કરેં. આપને ઈસકોભી કુબુલ ન ફરમાયા ફિર મૈં કેહતાહું કે અગર તલહા રદી૦ વ ઝુબૈર રદી૦ આપકી બૈઅતસે બરગશ્તા હો ગયે હૈં તો હો જાને દીજીયે પરવા ન કીજીયે વો ફસાદ કરીંગે નતીજે ભુગતીંગે" હઝરત અલી રદી૦ને ફરમાયાઃ—

"નુર ચશ્મે મન ! સુનો તુમારી બાતોંકા જવાબ યે હૈ. અવ્વલ તો યે કે મૈં હઝરત ઉસમાન રદી૦કે મેહસુર હોનેકે દિન મદીનેસે બાહર ન ગયા. ઈસકી વજેહ યે થી કે મૈં ખુદભી દુશમનોંમેં મેહસુર થા બાહર જાતા તો જાને કોન દેતા. મેરા હિસાર હઝરત ઉસમાન રદી૦કે ઘેરેસે ઝિયાદા થા. તુમકો ઇસકી તો ખબર નહીં. રહા યે મઆમિલાકે મૈંને તમામ મુલકોંકે મુસલમાનોંકી આમદકા ઇનતિઝાર બૈઅતમેં કયોં ન કિયા ? ઇસકા જવાબ યે હૈ કે હમકો દુનિયાભરસે કુછ ગરઝ નહીં હમારા દારો મદાર સહાબએ રસુલ સલ૦ ઔર મોહાજેરીનો અનસાર પર હૈ. સો ઉન્હોંને મેરી બૈઅતપર ઇજમાઅ કર લિયા થા. ઔર યે કાફી થા. ઔર યે જો તુમને કહા કે તલહા રદી૦ વ ઝુબૈર રદી૦કો ઉનકે હાલપર છોડ દિયા જાતા તો વો ખુદ કાતિલાને ઉસમાન રદી૦સે ભુગત લેતે તુમ સમઝતે નહીં

કે મુઝસેભી તો ઉસ્માન રદી૦કે ખુનકા મુતાલિબા કિયા જાતા હે. આજ દુસરોંકો સઝા દી જાતી હે કલ મુઝપર હમલા હોતા ઇસવાસ્તે મેંને ઉસકી રોકથામ ઝરૂરી સમઝી કે મુસલમાનોંકી હિફાઝત ઓર ઉનકા બાહમી ફસાદસે બચાના મેરા ફર્ઝ હે, ઘરમેં બેઠા રહેના મુનાસબ નહીં.

દિલજાને મન! તુમકો માલુમ હે મેં કિતની મુદ્દત ઘરમેં બેઠા રહા જીસદિન રસુલે ખુદા સલ૦કા વિસાલ હુવા મેં ઘરહીમેં રહા. હાલાંકે ખિલાફતકા હક મેરા થા, મગર મેંને ખુશી ખુશી હઝરત અબુબકર રદી૦કી બેઅત કરલી. ઓર ઉનકે બાદ હઝરત ઉમર રદી૦કી બેઅત કરલી ઓર જબ મશવિરએ આમસે હઝરત ઉસમાન રદી૦કા ઇનતિખાબ મનઝુર હો ગયા તો મેંને કુછ ચુનો ચરા ન કી. ઓર બેઅતે ઉસમાનમેં શરીક હો ગયા. ઓર જબ લોગોંને હઝરત ઉસમાન રદી૦કો શહીદ કર દિયા તો આઠ દિન ખિલાફતસે છુપા હુવા ઘરમેં બયઠા રહા. મગર અબ જબકે યે કામ મેરી ગરદનમેં ડાલ દિયા ગયા હે. તો મેં મરદોંકી તરેહ ઇસકો પુરા કરૂંગા ઓર પુરી શુજાઅત ઓર દિલેરીસે ફસાદકો રોકુંગા. કે યે મુસલમાનોંકી હુકુકકી ખિદમતો હિમાયતકા મઆમિલા હે અબ ઘરમેં બયઠનેકા વકત નહીં હે. ”

હઝરત આયેશા રદી૦ બસરેમેં દાખલ હુઇ તો

અજબ હલચલ પડી. કોઇ હઝરત અલી રદી૦કો હકપર કેહતા. કોઇ હઝરત આયેશા રદી૦કી ઈમદાદ ઝુરૂરી સમઝતા ઉસમાન ઇબ્ને હનીફ રદી૦ બસરેકા હાકિમ દુગદામેં થા. ઇધર ઉસકો ઇસકા ખ્યાલ થા કે હઝરત અલી રદી૦કા નોકરો સુબેદાર હું. ઉધર હઝરત આયેશા રદી૦ વ હઝરત તલહા રદી૦ વ ઝુબેર રદી૦કી બુઝુર્ગીકા ખ્યાલ કરતા થા. આખિર ઉસને એક શખ્સકો મસજીદમેં ભેજા જીસને આમ મુસલમાનોંસે સારા માજરા બયાન કરકે ઉનકી રાયે પુછી તો હાઝેરીનકા મેલાન હઝરત આયેશા રદી૦કી તરફ પાયા. ઈસપરભી ઉસમાન ઇબ્ને હનીફ રદી૦ હાકિમે બસરાને મુખાલિફતકા ઇરાદા કિયા ઔર દોનોં લશકર આમને સામને હુએ. એક તરફ હઝરત આયેશા રદી૦કા ઉંટ થા. જીસકે આસપાસ હઝરત તલહા રદી૦ વ ઝુબેર રદી૦ ખડે થે. દુસરી જાનિબ હાકિમે બસરાકી સિપાહ થી.

હઝરત તલહા રદી૦ને એક તકરીર કી ઔર લોગોંકો હઝરત ઉસમાન રદી૦કી શહાદતકે દર્દનાક વાકેઆત સુનાયે ઔર ઉનકે ઇનતિકામકા મુતાલિબા કિયા ઇસી તરેહ હઝરત આયેશા રદી૦ને એક ઝબરદસ્ત દિલ હિલા દેનેવાલી તકરીર કી ઔર ઉનકે બાદ હઝરત ઝુબેર રદી૦ને.

તકરીરેં હો ચુકીં તો હારિસા બિન કદમસ સાઅદેન

આગે બઢા ઓર ઉસને હઝરત હઝરત આયેશા રદી૦કો મુખાતિબ કરકે કહાઃ—

" અય હમ સબ મુસલમાનોંકી માદરે મેહેરબાન ! આપ હઝરત ઉસમાન રદી૦કે ખુનકા મુતાલિબા ફરમાતી હેં. મેરે નઝદીક હઝરત ઉસમાન રદી૦ બલકે ખુદ આં હઝરત સલ૦કા શહીદ હોના ઇતિના બડા નહીં હે જીતના બડા યે વાકેઆ હે કે આપને પરદા* ઉઠા દિયા ઓર મયદાનેજંગમેં આમ મખલુકકે સામને તશરીફ લે આઇં અગરચે મેં જાનતાહું કે આપકો મજબુર કરકે લાયા

* પરદા ઉઠાનેસે યે મતલબ ન સમઝના ચાહીયે કે ખુદા ન ખ્વાસ્તા હઝરત આયેશા રદી૦ ખુલે મુંહ મયદાને જંગમેં આ ગઇ થીં યા આમ લોગોંકે સામને બે હિજાબ આઇથીં બલકે લેકચરારકી ગરઝ યે થી કે આપકા ઘરસે નિકલકર આના બે પરદગી હે કયોંકે આપ હરમે રસુલ સલ૦ હેં. અગલે બયાનસે માઅલુમ હોગા કે હઝરત આયેશા રદી૦ જંગે જમલમેં પરદે કે અંદર થીં કયોંકે જબ ઉનકા ઉંટ મરકર ગિરા તો હઝરત આયેશા રદી૦કે ભાઇ મોહમ્મદ ઇબ્ને અબીબકર રદી૦ ઉનકો સંભાલનેકે લિયે દોડે ઓર જીસવક્ત ઉનકા હાથ હઝરત આયેશા રદી૦કે જીસ્મકો લગા તો ઉનકો ખબર ન હુઇ કે યે કિસકા હાથ હે ઓર વો ગયઝમેં આ ગઇ ઇસસે માલુમ હો સકતા હે કે ખુલે મુંહ હોતીં તો અપને ભાઇકો દેખ ન લેતીં.

હસન નિઝામી.

ગયા હે. ” દુસરા શખ્સ ઈસી કબીલે બની સાઅદસે આગે બઢકર બોલા:—

“ અય તલહા રદી૦ વ ઝુબૅર રદી૦! તુમને ખુબ પયગમબરે ખુદા સલ૦કી દોસ્તીકા હક અદા કિયા કે અપની ઔરતોંકો તો પરદેમેં રખા ઔર હમ સબકે આકાકી હરમે મોહતરિમકો બે હિજાબાના આમ લોગોંમેં નિકાલ લાયે. ”

ઇન લોગોંકી તકરીરોંસે મજમેપર એક સન્નાટા તારી હો ગયા. ઔર કિસીકો બોલનેકી જુરાઅત ન હુઈ. ઇસી અસનામેં હાકિમે બસરાકી સિપાહમેંસે એક શખ્સને બઢકર હઝરત આયેશા રદી૦કી ફોજપર હમલા કર દિયા. ઇસકે જવાબમેં હઝરત આયેશા રદી૦કી સિપાહનેભી હમલા કિયા ઔર લડાઈ હોને લગી. મગર કોઇ શખ્સ હલાક ન હુવા ઝખ્મી હુએ મગર દુસરે દિન ફિર લડાઈ હુઇ ઔર ઇસમેં બોહોતસે આદમી મારે ગયે. યે દેખકર હઝરત આયેશા રદી૦ને હુકમ દિયા:—

“ લડાઇ બંદ કરો મેં ખુન બહાને નહીં આઇ મેં તો ખુનકા બદલા લેને આઈ હું લિહાઝા ચાહતી હું કે સુલેહ હો જાયે. ” બસરેકા હાકિમ બોલા:—

“ સુલેહ નહીં હો સકતી. તલહા વ ઝુબૅર રદી૦ને હઝરત અલી રદી૦કી બૅઅત તોડી હે જબતક વો આપસે

ઇલાહીદા ન હોંગે હમ સુલેહ નહીં કર સકતે." હઝરત આયેશા રદી૦ને ફરમાયા—

"વો કહેતે હેં કે હમને માલિક ઉશતર કે ખોફસે બેઅત કીથી. અચ્છા મેં મદીનેમેં દરયાફતે હાલ કે લિયે કિસીકો ભેજતી હું અગર યે ખબર સચ હે કે તલહા રદી૦ વ ઝુબેર રદી૦ ને ડરકે મારે બેઅત કી તો તુમકો બસરા ખાલી કરના હોગા. ઇસકે ખિલાફ હુવા તો તુમ બે કુસુર હો. આખિર ઇસપર ફયસલા કરાર પાયા કે કઅબ બિન સવાદ કો મદીને ભેજા જાયે ઓર ઉનસે એહલે મદીનેકી ગવાહી તલબ હો. ઇસ અરસેમેં આધા બસરા સાબિક હાકિમ કે પાસ રહે ઓર આધેમેં હઝરત આયેશા રદી૦ કી સિપાહ કબઝા રખે."

ચુનાંચે કઅબ બિન સવાદ મદીને ગયે ઓર ઉન્હોંને સબ લોગોંકો જમે કિયા ઓર પુછા તો સબ મુસલમાન ખામોશ રહે મગર ચાર નામી અસહાબ રદી૦ ને ગવાહીદીકે બેશક હઝરત તલહા રદી૦ વ ઝુબેર રદી૦ ને મજબુરન બેઅત કીથી.

જબ યે કાસિદ બસરે આયા તો સારા માજરા બ્યાન કિયા ઓર કહા કે:—

"હઝરત અલી રદી૦સે એહલે મદીના ડરતે હેં ઉનકે

ઔફસે કિસીને ગવાહી ન દી સિર્ફ ચાર આદમીયોંને જુર-અત કરકે યે બ્યાન દિયા. ઈસપર ફિર ઝગડા પડા યહાં તકકે મસજીદમેં લડાઈ હોને લગી ઔર બહોતસે મુસલ-માન મારે ગયે. હાકિમે બસરા કે મુહાફિઝ સિપાહી ભી કત્લ કર દિયે ગયે ઔર ઉસમાન ઇબ્ને હનીફ રદી૦ ગિરફતાર હોકર આયે તો હઝરત તલહા રદી૦ વ ઝુબેર રદી૦ને ચાહાકે ઉનકો કત્લ કરદેં મગર હઝરત આયેશા રદી૦કો ખબર હુઇ તો ઉન્હોંને મના કિયા ઔર ફરમાયાઃ—

"વો ખુદા આદમી હૈ ઔર રસુલે ખુદા સલ૦કા સહાબી હૈ ઉસકો ન મારો."

ઈસપર ઉસમાન ઇબ્ને હનીફ રદી૦કી લંબી ડાઢી નોચલી ગઇ ઔર ઇસકે બાદ રિહાઈ દે દી ગઇ. ઉસમાન ઇસી હાલતમેં મદીને આયે ઔર સારા કિસ્સા હઝરત અલી રદી૦સે કહા—હઝરત અલી૦ રદી૦કો ઈસ વાકેએસે બહોત રંજ હુવા ઔર આપને જંગકી તઇયારી શુરૂ કી. મકકેમેં અપને સાહબઝાદે હઝરત હસન રદી૦કો સામાને હરબ લાનેકો ભેજા ઔર કુફેમેં મોહમ્મદ બિન અબીબકર રદી૦કો અપને ગવરનર અબી મુસા અશઅરીકે પાસ રવાના કિયા કે વો વહાં ફોજેં જમે કરકે બસરેપર આયે. લેકિન અબુમુસા અશઅરીને ઈસ હુકુમકી તાઅમીલસે ઇનકાર કિયા ઔર કહાઃ—

"હઝરત ઉસમાન રદી૦કા ઇનતિકામ ઝુરૂરી હૈ"

ઓર આપ લોગોંકો હઝરત અલી રદી૦ કે ખિલાફ ભડકાના શુરૂ કિયા.

હઝરત અલી રદી૦ને સુનાતો હઝરત અબદુલ્લા ઇબ્ને અબ્બાસ રદી૦ વ હઝરત હસન રદી૦કો ભેજા. ઉન્હોંને ભી અબુ મુસા કો બોહતેરા સમઝાયા મગર વો અપની જિદસે બાઝ ન આયે. આખિર હઝરત અમ્માર બિન યાસિરકા ભેજના કરાર પાયા ઇસપર માલિક ઇબ્ને ઉશતર બોલેઃ–

" ઇન લોગોંમે કોઈ અબુમુસાકો ઠીક ન કર સકેગા. મુઝકો ભેજીયે ઝરાસી દેરમેં સબકો દુરૂસ્ત કરદુંગા." હઝરત અલી રદી૦ને માલિકકો ભી અમ્માર રદી૦કે સાથ કર દિયા. અબકે ભી હઝરત અબુ મુસાને વોહી મુખાલિફાના રવિશ દિખાઇ. હઝરત અમ્મારને હરચંદ સમઝાયા ન માને.

મસજીદમેંતો સમઝાને બુઝાનેકા જલસા હો રહા થા. માલિક ઉશતર સીધે અબુ મુસા કે મકાનમેં પહોંચે ઓર સારે અસબાબ પર કબઝા કર લિયા. જીસ ગુલામને મુકાબિલા કિયા ઉસકો મારકર નિકાલ દિયા અબુ મુસાકો ખબર હુઇ તો મસજીદસે ઘભરાયે હુએ ઘરમેં આયે ઓર માલિકકા કબઝા દેખકર હયરાન રહે ગયે. ઓર માલિકસે કહા કેઃ–

" યે કયા બેજા હાલત હે ? " માલિક ઉશતર બોલેઃ—

"મુનાફિક ! યે મેહેલ હઝરત અલી રદી૦કા હે જો મુસલમાનોં કે અમીર હેં. ઓર તુ ઉનકા નોકર હે. ઉન્હોંને તુઝકો અતા ફરમાયા થા. અબ તુ ઉનસે બાગી હો ગયા ઇસ વાસ્તે મેંને ઉસકો તુઝસે છીન લિયા" અબુ મુસા રદી૦મેં લડનેકી તાકત ન થી ઓર વો ભી માલિક ઉશતર જયસે શખ્સસે જીસને હઝરત તલહા રદી૦ વ ઝુબેર રદી૦ તકકો દબા દિયા થા ઓર જીસકે ખોફસે મજબુર હોકર ઇન દોનોંને હઝરત અલી રદી૦કી બેઅત કરલી થી ઇસ વાસ્તે અબુ મુસા રદી૦ને આજેઝીસે કહાઃ—

મુઝે આજકી રાત ઇસ ઘરમેં રેહનેકી ઇજાઝત દે દો." માલિકને કુબુલ ન કિયા મગર બ મુશકિલ તમામ બાદમેં ઇજાઝત દેદી.

અબુ મુસાકે દબતેહી તમામ કુફા મુતીઅ હો ગયા ઓર હઝરત ઇમામ હસન રદી૦કી તકરીર સુનકર સબને હઝરત અલી રદી૦કી મદદ કે લિયે કમરેં બાંધ લીં ઓર ૨૦ હઝાર સવાર બસરેકી તરફ હઝરત તલહા રદી૦ વ ઝુબેર રદી૦સે લડનેકો ચલ ખડે હુએ.

ઇધરસે હઝરત અલી રદી૦ ફોજેં લેકર બસરેપે આયે ઓર બસરેપર ઉસ લડાઇકા નકશા જમ ગયા જીસકો આજ તક જમલકે નામસે યાદ કિયા જાતા હે. ચુંકે ઉંટકો અર-

બીમેં જમલ કેહતે હેં ઓર હઝરત આયેશા રદી૦ ઇસ લડાઇમેં ઉંટપર સવાર થીં ઇસ વાસ્તે ઇસ લડાઇકા નામ જમલ હો ગયા.

ખુદાકી મરઝીમેં કિસકો દખલ હે. ઝરા દેખના બસ-રે કે સામને કોન લોગ ખડે હેં ઓર કયા ચાહતે હેં. યે હઝરત રસુલે ખુદા સલ૦કે મકબુલ યારો અસહાબ હેં જીન્હોંને ઇસ દિનસે કુછહી પહેલે આધી દુનિયાકો ઇસલામ કે આગે સરનગું કરા લિયા થા, જીનકી તલવારકી ધાકસે રૂએ ઝમીનકે બાદશાહ લરઝતેથે. એક તરફ હઝરત અલી રદી૦થે, બિન્તે રસુલ સલ૦કે શાવહર ઓર ખુદા રસુલ સલ૦કે ભાઇ ઓર તમામ ખુબીયોંસે ભરપુર જીન્હોંને દુનિ-યામેં ઇલ્મે રૂહાનીયતકા ઝંડા ગાડ દિયા.

દુસરી તરફ પતીકી સતી હઝરત આયેશા રદી૦ હબીબે ખુદા સલ૦કી મેહબુબ બીબી જીનકે અવસાફસે હદીસે નવબી ભરી પડી હેં ઓર જીનકી પાકીકો કુરાને શરીફને સાબિત કિયા. ઓર દોનોંકે સાથ બડે બડે નામવર અસ-હાબે રસુલ સલ૦ હેં. તલહા રદી૦ વ ઝુબેર રદી૦તો વો લોગ હેં જીનકે જન્નતી હોનેકી ખુદ રસુલે ખુદા સલ૦ને બશારત દીથી. મગર આજ ઇન્હોંને એક દુસરેપર તલવાર ઉઠાઇ હે. આજ યે આપસમે ખુન બહાને જમે હુએ હેં.

ઈસ્કા સબબ ભી જાનતે હો કયા હે? સુનો, ખુ
તઆલા અપની શાને દિખાતા હે ઓર અપને રસૂલ સલ
કી પેશીન ગોઇ પુરી કરાની ચાહતા હે કયોં
હઝરત સલ૦ને ફરમા દિયાથાકે "ઉસમાન રદી૦ શહી
હોંગે ઓર ઉનકે બાદ તુમારે આપસમે તલવાર ચલેગી.

ખુદાકી હિકમતમેં કોન દખલ દે સકતા હે. ઉસીકે
માલુમ હે કે ઉસને યે તમાશે કિસ મકસદસે દિખાયે થે
હમ લોગોંકો ચાહીયે કે ઈન લડઈયોંમેં અપની રાયે
દેં ઓર કિસીકો બુરા ન કહેં કયોંકે હમકો દોનોં બરાબ
હેં હકો નાહકકા ફયસલા કરના હમારા કામ નહીં હે
કુરાને શરીફમેં ઈરશાદ હે કે:—" તિલકા ઊમ્મતુ
કદ ખલત લહા મા કસબત વલકુમ મા કસબતુ
વ લાતુસઅલુના અમ્મા કાનુ યાઅમલુન " (વે
એક ઉમ્મતથી જો ગુઝર ગઇ ઉસને જો કુછ કિયા પાયેગ
ઓર જો કુછ તુમ કરોગે પાવગે. તુમસે સવાલ ન હોગ
કે ઈસ ઉમ્મતને કયા અમલ કિયે થે.)

યે આયત હમસે કેહતી હે કે ઈન અસહાબે રસુલ
સલ૦ કી બાહમી બાતોંમેં દખલ ન દેં ઓર અપને
અમલકી હિફાઝત કરેં. મેંને કરબલાકા વાકેઆ સમઝાને
કો યે કિસ્સે લિખખે હેં ઇસલિયે નહીં કે તુમ ઓ
ફરીકકે તરફદાર બન જાઓ.

અલ ગરઝ જબ સફબંદી હો ગઇ તો હઝરત અલી રદી૦ને અપની ફોજસે મુખાતબ હોકર કહા—

" તુમમેં જો લોગ શહાદતે હઝરત ઉસમાન રદી૦મેં શરીક રેહ ચુકે હેં વો લશકરસે અલગ ખડે હો જાયેં. મેં ઉન સબકો જાનતા હું મગર કિસીકા નામ લેના નહીં ચાહતા. બેહતર યેહી હે કે વો ખુદ સમઝ લેં ઓર હમારે પાસ સે હટ જાયેં. "

હઝરત અલી રદી૦કી સિપાહમેં પાનસોકે કરીબ અયસે આદમી થે જીન્હોંને મુહાસીરએ હઝરત ઉસમાન રદી૦મેં હિસ્સા લિયા થા.

હઝરત અલી રદી૦કા યે અજીબ હુકમ સુનકર સન્નાટેમેં રેહ ગયે ઉનકો તો ખ્યાલ થા કે હઝરત અલી રદી૦ ઉનકે હામી હેં મગર મઆમિલા બર અકસ નિકલા. ઇન્હી લોગોંમેં માલિક ઉશતરભી થે. જીનકી દિલેરી ઓર તદબીરકે વાકેઆત ઉપર તુમને કઇ દફે પઢે ઓર સુને હેં.

માલિક ઉશતર રદી૦ને હઝરત અલી રદી૦કી બે શુમાર ખિદમતેં અનજામ દી થીં. ઓર વો ઉનકે બડે હામીકાર થે. મગર હઝરત અલી રદી૦ને હકકા સાથ દિયા ઓર સાફ સાફ ઉનકો નિકલ જાનેકા હુકમ દે દિયા.

ચુનાંચે યે લોગ લશકરસે ઇલાહિદા હો ગયે ઓર બાહમ મશવિરા કરને લગે કે " અબ કયા કરના ચાહીયે. કયોંકે યે લોગ અગર સુલેહ કરીંગે તો ઇસીપર કરીંગે કે હમ સબકો હઝરત ઉસમાન રદી૦કે કિસાસમેં કતલ કર દિયા જાયે. લિહાઝા મુનાસિબ હે કે કિસી દુસરે મુલ્કમેં ચલે ચલેં. " માલિક ઉશતર બરહમ હોકર બોલે.

" ડરતે કયોં હો ? આવ બઢકર અલીકા ખાતેમા કરદેં જીસ શખ્સપર હમ જાન છિડકેં ઉસકા યે બરતાવ હમારે સાથ હો અયસે શખ્સકા કત્લ કર દેના અવલા હે. " ઓર લોગ બોલે:—

" હમ અલી રદી૦કો માર ડાલીંગે તો બાદમેં તલહા રદી૦ વ ઝુબેર રદી૦ હમસે અલી રદી૦કા કિસાસ માંગીંગે. ઓર અગર તલહા રદી૦ વ ઝુબેર રદી૦કો કત્લ કરદેંગે તો અલી રદી૦ ઉનકા ઇવઝ હમસે લેંગે. હમારી હર તરાહ મુશકિલ હે કાશકે હમ ઉસમાન રદી૦કે દરવાઝે પર ન જાતે ઓર યે રોઝે બદ હમકો દેખના નસીબ ન હોતા. " માલિક ઉશતરને કહા:—

" અચ્છા અબ તુમ સબ અલગ ખડે હોકર તમાશા દેખો. જબ યે લશકર આપસમેં જંગ કરે ઓર એકકા ગલબા નઝર આયે તો મગલુબકા સાથ દેં તાકે વો હમારી

ઇઆનતસે મજનુન હોકર હમારા પીછા છોડ દે. ” સબને ઉસ્કી રાયેકો પસંદ કિયા ઓર ઈલાહીદા સફ બનાકર ખડે હો ગયે.

વો દિન તો યુંહી ગુઝર ગયા ઓર લડાઇ ન છિડી. રાતકો એક શખ્સ હઝરત તલહા રદી૦કે પાસ આયા ઓર કહા:—

“ મુઝકો હઝાર આદમી દીજીયે મેં અલી રદી૦પર શબખુન મારના ચાહતા હું. ” હઝરત તલહા બોલે:—

“ તવબા, તવબા. ખબરદાર અયસી બાત ફિર ન કહેના. અલી રદી૦ આતિશ પરસ્તોં યા ઇસાઇયોંકે બાદશાહ નહીં હેં જો હમ ઉનસે મકર કરેં વો રસુલે ખુદાકે ચચાઝાદ ભાઇ હેં ઓર મુસલમાન હેં. હમભી શબખુનકે હુનરકો જાનતે હેં મગર મુસલમાનોંસે યે બરતાવ મનઝુર નહીં કર સકતે. મેં કોશિશ કર રહા હું કે ખુનરેઝી રૂક જાયે ઓર કોઇ સુરત સુલેહકી નિકલ આયે. ઓર તુ યે સલાહ દેતા હે. ”

ઉસ રાત હઝરત અલી રદી૦ કે પાસ ભી લોગ આયે ઓર શબખુન મારનેકી ઈજાઝત ચાહી, હઝરત અલી રદી૦ તલહા રદી૦સે ઝિયાદા નારાઝ હોકર બોલે:—

“ ખબરદાર ! અયસી હરકત હરગિઝ ન કરના. ” ઓર

તલહા રદી૦ વ ઝુબેર રદી૦ ઓર હઝરત આયેશા રદી૦કે બોહોતસે ફઝાયલ બયાન કિયે.

દુસરા દિનભી સુલેહ વ સફાઈકી ગુફતુગુમેં ગુઝરા ઓર નતીજા ન નિકલા તીસરે દિન હઝરત અલી રદી૦ ખુદ મયદાને જંગમે બાહર નિકલે ઓર હઝરત તલહા વ ઝુબેર રદી૦કો આવાઝ દી કે:—

"સામને આકર મેરી બાત સુનલો." હઝરત તલહા રદી૦ બાહર નિકલે ઓર કહા:—

"કયા કેહતે હો ?" હઝરત અલી રદી૦ને ફરમાયા:–

"મેરે પાસ તુમસે લડનેકી ખુદાકે સામને કોઈ વજેહ નહીં હે. ઓર ન તુમારે પાસ મુઝસે લડનેકી કોઈ હુજ્જત હે. હમ તુમ આપસમેં રિશ્તેદાર હેં. તુમારી ગરદનમેં મેરી બેઅતકા હલકા પડા હુવા હે હમ તુમ એક દીનો મિલ્લતમેં હેં. તુમનેભી રસુલે ખુદા સલ્લ૦ કે પીછે નમાઝ પઢી હે ઓર મેંનેભી પઢી હે. તુમનેભી હમેશા મેરા ખુન બહાના હરામ સમઝા ઓર મેંનેભી તુમારા ખુન બહાના હરામ સમઝા. મગર અબ કયા હો ગયા કે તુમ નાહક મેરા ખુન બહાના હલાલ સમઝતે હો ?" હઝરત તલહા રદી૦ને જવાબ દિયા.

"તુમને હઝરત ઉસમાન રદી૦કે ખિલાફ લોગોંકો

જમે કિયા ઓર ઉનકો કત્લ કરાયા. તુમારા યે કુસુર હે.”
હઝરત અલી રદી૦ને ફરમાયાઃ—

“ તો અચ્છા ઇસકા ફયસલા યે હે કે હમ તુમ દોનોં હાથમેં હાથ દેકર ખડે હોં ઓર ખુદા તઆલાસે દોઆ કરેં કે ઇલાહી જીસને ઉસમાન રદી૦કો કત્લ કિયા હો યા કરાયા હો યા ઉસસે ખુશ હુવા હો ઉસપર લાઅનત ભેજ. યે દોઆ કરકે દેખેં કે લાઅનત કિસપર આતી હે ઓર ખુદા તઆલાકી સઝા કિસકો મિલતી હે. ”

હઝરત અલી રદી૦ કે ઇસ ઇરશાદકા જવાબ હઝરત તલહા રદી૦ને કુછ ન દિયા ઓર ચુપ હો ગયે. ઇસકે બાદ હઝરત અલી રદી૦ને હઝરત ઝુબેર રદી૦સે ફરમાયાઃ-

“ અય ઝુબેર ! તુમકો યાદ હોગા. એક દફા મેં મદીનેમેં ફલાં મકામ પર બેઠાથા કે તુમ આં હઝરત સલ૦કે સાથ મેરે પાસસે ગુઝરે ઓર જબ હઝરત સલ૦ને મુઝકો દેખા તો મુસ્કુરાયે ઓર મેંભી મુસ્કુરાયા તો તુમને હુઝુરે અકરમ સલ૦સે અર્ઝ કિયા. યા રસુલુલ્લાહ, આપ અલી રદી૦કો અયસે હંસનેકે મોકે ન દીજીયે તો રસુલે ખુદા સલ૦ને ફરમાયા થા “ અય ઝુબેર ! ઉસ દિનસે ડર કે તું અલી રદી૦ પર ફોજ લેકર ચઢેગા ઓર ઉસ દિન તું ઝાલિમ હોગા. ”

હઝરત ઝુબેર રદી૦ને યે સુનતેહી સર ઝુકા લિયા ઓર ફરમાયા:–"હાં, અય અલી રદી૦ મેં ભુલ ગયા થા મુઝે યે બાત યાદ હોતી તો હરગિઝ યે હરકત ન કરતા." યે કહા ઓર ઝાર ઝાર રોને લગે ઓર ફરમાયા:–

" અય અલી ! ખુદાકી કસમ અબમેં તુમસે જંગ ન કરૂંગા. " ઓર ઘોડેકી બાગ ફેરકર સીધે હઝરત આયેશા રદી૦કે પાસ હાઝિર હુએ ઓર અર્ઝ કિયા.

" મેરી હિમ્મત ઈસાઈ શહેનશાહકે સામનેભી પસ્ત ન હુઈ મગર આજ અલી રદી૦કે આગે મેરી હિમ્મતને જવાબ દે દિયા. " યે કેહકર ઘરમેં જાકર બેઠ ગયે.

હઝરત આયેશા રદી૦ને હઝરત તલહા રદી૦ ઓર હઝરત અબદુલ્લા બિન ઝુબેર રદી૦સે યે વાકેઆ કહા તો અબદુલ્લા ઈબ્ને ઝુબેર અપને વાલિદ હઝરત ઝુબેર રદી૦કે પાસ હાઝિર હુએ ઓર અર્ઝ કિયા:—

" બાબાજાન ! અચ્છા તો જબ થા કે લોગ જમે હોકર આપકે પાસ આતે ઓર હઝરત અલી રદી૦સે લડનેકી ખ્વાહિશ કરતે ઓર આપ ફરમાતે મેં મુસલમાનોંસે લડના બુરા સમઝતા હું. મગર અબતો આપ ખુદ આયે હેં; લોગોંકો લડાઈકે લિયે જમે કિયા હે. હઝરત આયેશા રદી૦કો આમાદા કરકે લાયે હો. બોહોતસે મુસલમાનોંકો

કત્લ કરા ચુકે હો. અબ અગર લડાઈસે ઇનકાર કરોગે તો લોગ કહીંગે ઝુબેર રદી૦ જયસા બહાદુર, અબુ તાલિબકે લડકેસે ડર ગયા ઓર લડાઈસે ભાગ નિકલા."

હઝરત તલહા રદી૦ને ભી સમઝાયા. આખિર ઝુબેર રદી૦ બોલે:—

"મેં કસમ ખા ચુકા હું, અબ અપની બાત પર કાયમ રહુંગા." હઝરત તલહા રદી૦ને કહા:-

" તુમારે બોહોતસે ગુલામ હેં એકકો આઝાદ કર દેના કસમકા કફ્ફારા હો જાયગા. "

ઇસ જંગમેં હઝરત અલી રદી૦કે સાથ બીસ હઝાર આદમી થે. ઓર હઝરત આયેશા રદી૦કે હમરાહ તીસ હઝારકા લશકર થા. લડાઇ હોતે હોતે રૂક ગઈ ઓર સુલેહકે પયામ સલામ હોને લગે. ઈધર તો સુલેહકી ગુફ્તગુ થી. ઉધર વો લોગ જીન્હોંને હઝરત ઉસમાન રદી૦કે કત્લમેં હિસ્સા લિયા થા ડર રહે થે કે અબ હમારી ખેર નહીં. સુલેહમેં હમારા કત્લ કરાર પાયેગા ઇસ વાસ્તે ઉન્હોંને બાહમ મશવિરા કિયા કે સુલેહ ન હોને દો ઓર ખુદ લડાઈ શુરૂ કર દો.

ચુનાંચે ઇન લોગોંને અપની જમાઅતકે તીન હિસ્સે

કિયે ઓર તીનોં રૂખસે હઝરત આયેશા રદી૦કી ફોજ પર સુબેહ તુલુઅ હોનેસે પેહલે હમલા કર દિયા.

હઝરત આયેશા રદી૦કી ફોજને સમઝા કે હઝરત અલી રદી૦ને હમલા કિયા હે ઉન્હોંને ભી હઝરત અલી રદી૦કે લશ્કર પર હમલા કર દિયા. હઝરત અલી રદી૦ ઓર ઉનકે સાથીયોંકો ખબર ન થી કે યે કયા કિસ્સા પેશ આયા. લોગોંને કહાઃ—

" હરીફને દગાકી, એહદ તોડ ડાલા, વો સુલેહ નહીં ચાહતા. આવ હમભી તલવાર નિકાલેં ઓર અપની બહાદુરીકે જવહર દિખાયેં. યે માલુમ ન થા કે યે કામ તો કિસી તીસરેકા હે જો મુસલમાનોંમેં અપની ગરઝસે ખુનરેઝી કરાની ચાહતા હે. " માલિક બ્નિ ઉશ્તર વગેરા લોગોંને એક તરફતો યે આગ લગાદી ઓર દુસરી તરફ હઝરત અલી રદી૦ કે પાસ આયે ઓર કહાઃ—

" અય અમીરૂલ મોમેનીન ! હમ ન કેહતેથે યે લોગ ગદ્દાર હેં આપને ઉનકી ખાતિરસે હમકો જુદા કર દિયા ઓર નતીજા દેખા. અબ હમકો ઇજાઝત દીજીયેકે આપ પર કુરબાન હોં ઓર આપકી તરફસે લડેં " હઝરત અલી રદી૦ને ઇજાઝત દી કયોંકે વો અસલ હકીકતસે વાકિફ ન ન થે ઓર લડાઇ ગરમ હો ગઇ.

ઉધર લોગ હઝરત આયેશા રદી૦કે પાસ ગયે ઓર કહા:-"દેખા આપકો અલી રદી૦ને એક તરફતો સુલેહકે પયામ દિયે ઓર દુસરી તરફ શબખુન માર લિયા." હઝરત આયેશા રદી૦ને હુકમ દિયા:—

" મેરા ઉંટ તઈયાર કરો મેં ખુદ ચલુંગી ઓર ફોજોંકો લડાઉંગી."

હઝરત અલી રદી૦ને ફિર એક કોશીશ સુલેહકે વાસ્તેકી ઓર મુસલિમ ઇબ્ને અબદુલ્લાકો કુરાન દેકર ભેજા કે મયદાનમેં ઇસકો બુલંદ કરો ઓર કહો." ઇસ દીનકી ખાતિર લડાઈ બંદ કરો ઓર સુલેહપર આંવો."

હઝરત તલહા રદી૦ રાતકે વાકેએસે શકમેં પડ ગયે થે ઉન્હોંને ફરમાયા:-"યે અલી રદી૦કા ફરેબ હે" ઓર મુસલિમકે હાથ પર તલવાર મારી. કુરાન શરીફ દુસરેને ઉઠા લિયા ઓર ઉસકોભી તલહા રદી૦ને કતલ કર દિયા. આખિર લડાઈકા ઝોર બંધ ગયા. તલવાર ચલને લગી, સર કટને લગે, ખુનકે નાલે બેહને શુરૂ હુએ, નેઝે બુલંદ હોતે થે ઓર સીનોંમેં ઘુસ જાતેથે. તલવારેં ચમક ચમક કર ઉંચી હોતીથીં ઓર ગરદનોં હાથોંકો કાટતી હુઇ ઝુક જાતી થીં.

આલમે કારઝારમેં હઝરત આયેશા રદી૦ને અપને

ઉંટપરસે આવાઝ દીઃ–" અયે ફરઝંદો ! કોન તુમમેં હરમે રસુલ સલ૦કે ઉંટકી મુહાર સંભાલેગા ? " કાઅબ બિન સાઅદ દોડે ઔર કહાઃ—

" અય મલેકએ આલમ ! મેં ખિદમત અનજામ દુંગા. " યે કહા ઔર મુહાર પકડ લી.

હઝરત આયેશા રદી૦ને કાઅબકો કુરાન શરીફ દિયા ઔર ફરમાયાઃ–"એહલે કુફાસે કહો ઇસકી લાજ રખેં ઔર લડાઇ છોડે " કાઅબ કુરાન શરીફ લેકર બઢે ઔર યે પયામ પહોંચાના ચહા. કાતિલાને ઉસમાન રદી૦કો ફિર ડર હુવા કે હઝરત અલી રદી૦કી સિપાહ હઝરત આયેશા રદી૦કા યે પયામ સુનેગી તો સુલેહ કર લેગી ઔર લડાઇસે હાથ ઉઠા લેગી. ઈસ વાસ્તે માલિક ઉશતરને આગે બઢકર કાઅબકે એક હાથ મારા ઔર દો ટુકડે કર દિયા કાઅબકે તીન ભાઇ થે તીનોં બારી બારી યે પયામ લેકર આયે ઔર માલિક ઉશતરકે હાથસે મારે ગયે.

યે દેખકર હઝરત અબદુલ્લા ઇબ્ને ઝુબેર ઘોડેસે ઉતરે ઔર માલિક ઉશતર પર હમલા કિયા. માલિકભી ઘોડેસે કુદ પડે ઔર ઇબ્ને ઝુબેર રદી૦કે સરપર તલવાર મારી. જીસસે ઇબ્ને ઝુબેર ઝખ્મી હો ગયે મગર વો માલિકકો લિપટ ગયે ઔર દોનોંમેં કુશતી હોને લગી.

ચુંકે ઇબ્ને ઝુબેર ઝખમી થે, કમ તાકતીસે દબ ગયે ઓર આવાઝ દીઃ—"અરે માલિકને મુઝકો માર ડાલા." લોગ ઇબ્ને ઝુબેર રદી૦કે બચાનેકો દોડે ઓર માલિક ઉઠકર હઝરત અલી રદી૦કે લશકરમેં જા મિલે. ઇબ્ને ઝુબેર રદી૦કો લોગ શહેરમેં ઉઠાકર લે ગયે.

હઝરત તલહા રદી૦ વ ઝુબેર રદી૦ બરાબર જમે હુએ થે ઓર ફોજકે દિલ બઢા બઢા કર લડા રહે થે. હઝરત અલી રદી૦ને અપની ફોજકો આવાઝ દી.

" બદ કિસમતી હે કે યે લડાઇ તુમકો મુસલમાનોંસે પેશ આઇ હે. કોઇ નહીં જાનતા કે એહલે કિબલાકી ઇસ જંગકા અનજામ કયા હોગા. લિહાઝા તુમકો ચાહીયે કે જાનસે મારનેકી કોશિશ ન કરો ઓર કોઇ સામનેસે ભાગે તો ઉસકે પીછે ન જાવ ઓર કિસીકા માલ મિલે તો ઉસકો ન લો કયોંકે યે માલ લેના હરામ હે. હાં, વો તુમ પર હમલા કરે તો તુમભી કલ્લા બ કલ્લા જવાબદો ઓર અપને ઉપર આનેસે ઉનકો રોકો.

હઝરત તલહા રદી૦ વ ઝુબેર રદી૦ ને હઝરત અલી રદી૦કી યે આવાઝ સુની તો બોહોત ખુશ હુએ ઓર ઉન્હોંનેભી ઇસી કિસમકી મુનાદી અપની ફોજમેં કરાઇ.

આખિર વો બુરા વકતભી આ ગયા જીસકા ડર થા.

હઝરત તલહા રદી૦ વ ઝુબેર રદી૦કા કત્લ.

હઝરત તલહા રદી૦કી પિન્ડલીમેં તીર લગા ઓર ખુન બેહના શુરૂ હુઆ. હઝરત તલહા રદી૦ બડી હિમ્મત વાલે થે. ઝોહોરકી નમાઝ તક પરવા ન કી ઓર ઘોડે પર સવાર ખડે રહે. મગર ખુન ઝિયાદા બેહનેસે ઉનકી તાકતને જવાબ દે દિયા. ઓર ઉન્હોંને મયદાનસે મુંહ ફેરા. ઓર બસરેકે પાસ એક વીરાનેમેં જાકર ઈસ ઝખમકે સબબ ઈનતિકાલ કર ગયે.

તલહા રદી૦કે જાતેહી હઝરત ઝુબેર રદી૦ભી ઉલટે ફિરે ઓર વાપસીકી હાલતમેં ઉમર બિન હરૂન નામી એક સવારને ઉનકે બરછા મારા ઓર ગિરાકર સર કાટ લિયા.

જબ ઉમરૂ બિન હરૂન હઝરત ઝુબેર રદી૦કા કટા હુઆ સર હઝરત અલી રદી૦કે પાસ લાયા ઓર ખુશ હોકર ફખ્રસે કહાઃ—"મૈંને ઝુબેર રદી૦કો માર ડાલા" તો હઝરત અલી રદી૦ને ફરમાયાઃ—

"તુમકો દોઝખકી બશારત હો" ઉમરૂ બોલાઃ—"અય અલી! તુમ ભી ઉમ્મતકે લિયે અજબ બલા હો. અગર તુમારા સાથ દેં ઓર તુમારે દુશમનોંકો કત્લ કરેં તો હમકો દોઝખી બનાતે હો ઓર અગર તુમારા સાથ ન દેં તો દોઝખી કેહતે હો."

હઝરત આયેશા રદી૦કો તલહા રદી૦ વ ઝુબેર રદી૦ કે ચલે જાનેસે બોહોત રંજ થા. વો ફરમાતી થીં કે "તલહા રદી૦ તો ખેર ઝખ્મકી વજેહસે ગયે ઝુબેર રદી૦ કયોં ચલે ગયે ?" મગર ઉન્હોંને મરદોંકો અપની શુજા-અતસે માત કર દિયા. ઓર ફરમાયા:–

" કુછ પરવા નહીં મેં અકેલી લડુંગી" ઓર અપને ઉંટકો સફોંકે વસ્તમેં લેકર ખડી હો ગઈ.

મુસલમાનોંને અપની મલેકાકો જબ અયસા સાબિત કદમ દેખા તો પરવાનોંકી તરાહ ઉસ શમેકે ગિર્દ જમે હો ગયે ઓર મર મર કર ગિરને લગે.

હઝરત અલી રદી૦ને માલિક ઇબ્ને ઉશતરસે ફરમાયા:–"કોઇ અયસા હીલા હો કે હઝરત આયેશા રદી૦ કા ઉંટ કત્લ હો જાયે વર ન યે લડાઈ ખત્મ ન હોગી ઓર સબ મુસલમાન અપને રસુલ સલ૦કી હરમકે કદમોંમેં કટ કર મર જાઇંગે."

માલિક ઇબ્ને ઉશતરને જાકર હઝરત આયેશા રદી૦ કે ઉંટકી મુહાર પકડનેવાલેકો કત્લ કરદિયા મગર મુસલ-માનોંને ઉસકી પરવા ન કી કત્લ હોતે જાતેથે ઓર દોડ દોડ કર મુહાર પકડતેથે ઓર કેહતેથે " મેં હું કુલાં અય ઉમ્મુલ મોમેનીન."

હઝરત આયેશા રદી૦ જવાબ દેતીથી " શાબાશ અય બહાદુર બચ્ચે " યહાં તકકે બહત્તર આદમી માલિકને ઉસ ઉંટકી મુહાર પકડનેવાલે માર ડાલે ઔર આખરી આદમીને જીસને મુહાર પકડી કહા:—

" અય હમ સબકીમાં ! તુમ દેખ રહી હોકે તુમારે કિતને બચ્ચે ખાકો ખુનમેં મિલ ગયે ઔર અબભી તુમકો રેહેમ નહીં આતા. "

માલિક ઉશતરને બઢકર ઉંટકે તલવાર મારી ઔર ઉંટ ગિર પડા ઉસ વકત હઝરત મોહમ્મદ ઇબ્ને અબુબકર અપની બેહેન હઝરત આયેશા રદી૦ કો સંભાલને દોડે ઔર કજાવેમેં હાથ ડાલકર હઝરત આયેશા રદી૦ કો ઉઠાયા. જુંહી હઝરત આયેશા રદી૦ કે જીસ્મકો મોહમ્મદ બિન અબીબકર રદી૦ કા હાથ લગા. હઝરત આયેશા રદી૦ ગયઝમે આકર બોલીં: " જલે વો હાથ જીસને ઉસ જીસ્મકો છુવા જીસકો સિવાયે રસુલેખુદા સલ૦ કે આજતક કિસીને ન છુવા થા. " મોહમ્મદ બિન અબીબકર રદી૦ ને કહા:—

" અય બેહેન ! મેં હું તુમારાભાઇ, દોઆ કરો કે દુનિયામેં યે હાથ જલે આખિરતમેં નહીં " હઝરત આયેશા રદી૦ ને ફરમાયા:—

" ખુદાકા શુક્ર હે અય ભાઇ કે તુ સલામત મિલા" ઇસકે બાદ હઝરત આયેશા રદી૦ કા કજાવા દુસરે ઉંટપર રખા ગયા ઓર શાહેરમેં વાપિસ લાયે. ઇસ લડાઇમેં લોગોંકે હાથ ઝિયાદા કટેથે કયોં કે ખિલાફત હઝરત આયેશા રદી૦ કે ઉંટકી મુહાર પકડતીથી ઓર લોગ હાથ કાટ ડાલતેથે.

લોગોંને ચાહાકે માલે ગનીમત તકસીમ કરેં; હઝરત અલી રદી૦ ને ફરમાયા:—" તવબા, તવબા, યે માલ મુસલમાનોંકા હે, હરગિઝ જાયઝ નહીં. મકતુલોંકે વારિસોંકો દેદો. "

ઇસકે બાદ હઝરત અલી રદી૦ હઝરત આયેશા રદી૦ કે પાસ અંદર તશરીફ લે ગયે ઓર હઝરત આયેશા રદી૦ સે કહા:—

" તુમારી ઓર હમારી ખતાઓંકા ખુદા માફ કરે. "હઝરત આયેશા રદી૦ ને જવાબ દિયા:—

" આમીન, અલ્લાહ તઆલા હમારે તુમારે ગુનાહસે દર ગુઝરે. "

ઇસ લડાઇમેં તીન હઝાર આદમી હઝરત અલી૦ રદી૦ કી ફોજ કે મારે ગયે ઓર તેરા હઝાર હઝરત આયેશા રદી૦ કે લશકરકે કામ આયે ઓર ઇસતરાહ ઇસ

અફસોસ નાક જંગે જમલકા ખાતમા હુવા. જો મુદ્દતઃ ખત્મ હો ગઈ મગર આયંદા લડાઇયોં કે બીજ બો ગઈ.

હઝરત અલી રદી૦ ને હઝરત આયેશા રદી૦ કો ઓરતોં કે રિસાલેકે સાથ મદીને ભેજ દિયા. ઇન ફોજી ઓરતોંકો મરદાના લિબાસ પેહનાયા થા ઓર હઝરત આયેશા રદી૦ નારાઝ હોતીથી કે મુઝકો ના મેહરમ મરદોંકે સાથ અલી રદી૦ ને ભેજાહે લેકિન મદીને જાકર યે રાઝખુલા તો હઝરત આયેશા રદી૦ બોહોત ખુશ હુઈ.

સિફ્ફીનકા માઅરિકા.

જમલકી લડાઇસે ફરાગત હુઇતો મઆવીયાને અપને મુદ્દતકે ઇરાદએ જંગકા ઇઝહાર કિયા ઉન્હોંને એહલે શામકો જોશમેં દીવાના બના રખાથા શામકા બચ્ચા બચ્ચા હઝરત ઊસમાન રદી૦ કા ઇનતિકામ લેના ચાહતા થા. જુંહી પરચા લગાકે અલી રદી૦ ને જમલકા મયદાન મારલિયા મઆવીયા કે તન બદનમેં આગ લગ ગઇ શામી ફોજોં કો લેકર આંધીકી તરેહ ઉઠે ઓર છોટે બગોલોંકો આગે બઢાયા. ઇધર હઝરત અલી૦ રદી૦ ને ભી અપને ગરજતે બાદલ સમેટને શુરૂ કિયે.

ઊમરૂ બિન આસકા ગુલામ ઇરફાન ૨૫ હઝાર સવાર પ્યાદેકી ભીડભાડ લિયે આગેથા ઇસકે પીછે મુદબ્બીરે

યકતા ઉમરૂ બિનુલ આસ થે ઉનકે પીછે ખુદ મઆવીયા ચલે આતેથે.

યહાં હઝરત અલી રદી૦ ને હરઅવલી ઝિયાદ બિન નસર ઓર શુરીહ બિન હાનીકો દેકર આઠ હઝારકી જમીઅતસે આગે બઢાયા થા. પીછે કુમકકો મશહુર તેગઝન માલિક ઇબને ઉશતર તીન હઝાર સુરમાઓં કે સાથથે.

લશકરે અલી રદી૦ ને દજલેકો ઉબુર કિયા ફુરાતસે પાર હુવા ઓર શામકી હુદુદમેં જા ઘુસા.

હરીફ યાતો તુફાનકી તરેહ ઉમડા ચલા આતાથા હાશમી અફવાજકો દેખકર ઘુંઘટ ખા ગયા મઆવીયાકો ખબર હુઈ ઉન્હોંને અબુલ ઓર સલમીકો હર અવ્વલ બનાયા અબુલ ઓર ફને હરબકા બડા માહિરથા હર અવ્વલકી પહેલી ટકકર હુઇતો માલિક ઇબ્ને ઉશતરને આવાઝ દીઃ—

“ અબુલઓર ! હિમ્મત હે તો ખુદ મયદાનમેં આ ઓર દો હાથ દિખા. “ અબુલ ઓરને જવાબ ન દિયા ઓર બાહર ન નિકલા સિપાહીયોં કે દોદો હાથ હુએ મગર ખુરેઝી ઝિયાદા ન હુઇ.

સુબેહ હુઈ તો અબુલ ઓર કતરાકર ફુરાતકે કનારે હટ ગયા ઓર મકામે સિફ્ફીનમેં સફબંદીકી ઓર મઆવીયાકો અરઝી ભેજી “ મેં અલી રદી૦ કે હરઅવ્વલસે

બચકર સિફ્ફીનમેં હટ આયા હું. યે ગુરેઝ માલિક ઈબ્ને ઉશતરસે ડરકર નહીં હુઈ મુઝે અંદેશા યે થા કે મેં તંગ જગેમેં હું અયસા ન હો માલિકસે લડાઈ બઢાઉં ઓર પીછેસે હઝરત અલી રદી૦ પહોંચ જાયેં ઓર મુઝકો ઘેર લેં અબ મેં ફુરાતપર હું જહાં વસી મેદાન ઓર દરિયાકે પાનીપર મેરા કબઝા હે ” મઆવીઆને ઈસ રાયેકો પસંદ કરકે આફ્રીન ભિજવાઈ. હઝરત અલી રદી૦ ભી આ પહોંચે થે માલિક બિન ઉશતરને અર્ઝ કીઃ—

“ હુઝુર લંબે સફ્રસે તશરીફ લાયે હેં, આરામકી ઝુરૂરત હોગી મગર વકતકા તકાઝા હેકે આસાયશ બાલાયે તાક રખકર ખડી સવારી આગે બઢીયે ઓર ફુરાતપર કબઝા ફરમા લીજીયે તાકે લશકર પાનીકી તકલીફ ન ઉઠાયે” હઝરત અલી રદી૦ ને ઇસ રાયેકો કુબુલ ન ફરમાયા ઓર મઆવીયા કે પાસ પ્યામ ભેજા કે “ મેં પાનીકે વાસ્તે લડના નહીં ચાહતા કયોંકે હમ તુમ પાનીકી ઓછી લડાઇકે લિયે નહિ આયે હેં લિહાઝા બેહેતર હે કે દરિયા દોનોં લશકરોંકે લિયે આઝાદ રખા જાયે ” મઆવીયાને મશવિરા લીયા. એક અમીર બોલાઃ—

“ અલી રદી૦ કો ઓર ઉસકે લશકરકો પ્યાસા માર ડાલના ચાહીયે કે લડાઈ કે ફનમે યે જાયઝ હે. ” ઉમર ઈબ્નુલ આસને ઇસ રાયેકી તરદીદમેં કહાઃ—

"યે તદબીર હરગિઝ મુનાસિબ નહી હે પાનીકો આઝાદ રખના ચાહીયે" ચુનાંચે તય હો ગયા ઓર પાનીકો દોનોં ફોજોં કે વાસ્તે આઝાદી મિલ ગઈ.

દુસરે દિન હઝરત અલી રદી૦ ને ઇતમામે હુજ્જત કે લિયે ફિર એલચી ભેજા ઓર મુઆવીયાકો લડાઇસે બાઝ રેહેનેકી નસીહત ફરમાઇ મગર જવાબ વોહી મિલા જીસકી ઉમ્મીદથી યાઅને લડાઈ પર આમાદગી.

આખિર હઝરત અલી રદી૦ ને અપને લશકરકે સાત હીસ્સે કિયે ઓર એક એક અમીરકે સિપુર્દ કર દિયા મુઆવીયાને ભી ઇસીકી તકલીદમેં અપને સિપાહકો સાત હિસ્સોંમેં તકસીમ કરકે લડાઇકા નકશા જમાયા.

લડાઇ શુરૂ હુઈ, તરફૈનકા એક એક અમીર આતા થા ઓર કિસમત આઝમા કર ચલા જાતા થા શુરૂ બકરી ઇદકે મહિનેસે લેકર ખતમ તક લડાઇ રહી હઝારોં આદમી મારે ગયે મગર ફૈસલા ન હુવા.

મોહરમકા ચાંદ નઝર આયા તો ઉસકી હુરમતકે સબબ દોનોં જમાઅતોંને લડાઇ બંદ કરદી કયોંકે અરબ લોગ ઇસ મહીનેકા બોહોત અદબ કરતેથે ઓર લડાઇ ઇસમે જાયઝ ન સમજતે થે. મોહરમકા સારા મહીના દોનોં ફોજેં આમને સામને પડી રહી, મોહરમ ખતમ હુવા તો હઝરત

અલી રદી૦ ને ફિર પ્યામ ભેજા ઓર મુસલમાનોંકી ખુનરેઝી બંદ કરનેકી ખ્વાહીશકી. હઝરત અલી રદી૦ ને જીન તીન સફીરોંકો ભેજાથા ઉનમેંસે એકને બડી ગર્મ તકરીરકી ઓર મઆવીયાકો અપની કુવ્વત ઓર હઝરત અલી રદી૦ કે આલમગીર અસર ઓર ઉસ અકીદત મંદીકા હાલ સુનાયા જો તમામ ઇસ્લામી દુનિયાકો ઉનકે સાથથી ઇસપર મઆવીયા ગઝબ આલુદ હોકર બોલેઃ—

" તું મુઝકો લડાઇસે કયા ડરાતા હે તુઝકો ખબર નહીં મેં ઇબ્ને હરબ હું (હરબકે માઅની લડાઇકે હેં ઓર હરબ મઆવીયા કે બાપ અબુ સુફિયાનકા લકબથા મઆવીયાને ઉસીકા ઇશારા કિયા) અગર અલી રદી૦ કે સાથ ફોજેં હેં, અગર ઉનકી એક જમાઅત હે તો મેરે પાસ અલી રદી૦ સે ઝિયદા લશકર હેં ઓર અલીસે બડી જમાઅત હે. મેં હઝરત ઉસમાન રદી૦ કા ઇનતિકામ લેને આયા હું. અગર અલી રદી૦ કો ઇનકાર હેકે ઉનકા કત્લે ઉસમાન રદી૦ મેં કુછ દખલ ન થા તો કાતિલાને ઉસમાન રદી૦ કો ઉન્હોં ને પનાહ કયોં દીહે ઓર વો સબકે સબ ઉનકે સાથ કયોં હેં ? અલી રદી૦ સે કહો અગર સુલેહ ચાહતે હેં તો કાતિલાને ઉસમાન રદી૦ કો હમેં દેં તાકે હમ ઉનકો કત્લ કરકે કિસાસ પુરા કરદેં ઇસકે બાદ સુલેહ હોગી." સફીરને કહાઃ—

" હઝરત ઉસમાન રદી૦ કે કત્લ કરને વાલોંમેં તુમ લોગ હઝરત અમ્માર બિન યાસિર રદી૦ કા નામભી લેતે હો ભલા અયસે જલીલુલ કદ્ર સહાબીએ રસુલ સલ૦ કો એ ગુનાહ હમ કયસે દે દેં જીનપર કુછ સુબુત નહી હે સિવાયે ઇસકે કે તુમને એક તસવ્વુર કર લિયાહે" મઆ-વીયાને કહા:—

" હઝરત ઉસમાન રદી૦ કે મુકાબિલેમેં અમ્મારકી કયા હસ્તીહે જો ઉસકા ખ્યાલ કિયા જાયે. "

સફારત હઝરત અલી રદી૦ કે પાસ વાપિસ આઇ ઓર સારા હાલ ખ્યાન કિયા થોડી દેરમેં મઆવીયા કે તીન સફીર હઝરત અલી રદી૦ કી ખિદમતમેં હાઝિર હુવે ઉનમે સે એક બે બાક શખ્સ ગુસ્તાખાના લેહ-જેમેં બોલા:—

" હઝરત ઉમર રદી૦ કે ઝમાનેકી તરાહ મુસલમા-નોંકો મશવિરએ આમ કરનેકા ઇખતિયાર દીજીએ તાકે હમલોગ મિલકર આપકો યા મઆવીયાકો અપના અમીર ઇનતિખાબ કરલે" હઝરત અલી રદી૦ કો ઇસ ગુફ્તગુસે જલાલ આ ગયા ઓર ફરમાયા:—

" તુમ મઆવીયાકી સફારત લાયે હો યા અપની તજવીઝ પેશ કરને આયે હો. ખિલાફતકી ઇસ વક્ત કયા

બેહેસ હે વો તો કિસ્સા તય હો ચુકા. મઆવીયા કોન હોતે હેં ઓર ઉસ્કા કયા હક હે કે મુસલમાનોંકી ખિલાફત જયસે અહમ ઓર બડે રૂતબેકી ઉમ્મીદ કરેં. ઈસલામમેં મઆવીયાકા કોઈ મરતબા નહી હે. રસુલે ખુદા સલ૦કે નઝદીક જીનકી ઇઝઝત થી વો વો લોગ થે જો સબસે પેહલે ઇસલામ લાયે જીન્હોંને મકકેસે હિજરતકી જીન્હોંને આં હઝરત સલ૦ કી મદદમેં જાનોમાલસે હિસ્સા લિયા. ઇન તમામ મોહાજેરીનો અનસારને બિલ ઇતતિફાક મેરે હાથ પર બયઅતકી હે ઓર મુઝકો તમામ રૂએ ઝમીન કે મુસલમાનોંકા ખલીફા તસલીમ કિયા હે ઓર યે વો લોગ હેં જીનકો શાનમેં ખુદાતઆલાને ફરમાયા:-“ રદીઅલ્લાહો અનહુમ વ રદુ અનહો ઝાલિકા લેમન ખશીયા રબ્બાહ ” (ખુદા ઉનસે રાઝી હુવા વો ખુદાસે રાઝી હુએ ઓર યે રઝામંદી ઉસકે લિયે હે જો પરવરદિગારસે ડરતા હે) મઆવીયાકો ઉન મુસલમાનોંસે ઝરાસાભી વાસ્તા નહીં હે. વો ઉન લોગોંમેં હે જો મજબુરન દબાવકે સબબ મુસલમાન હુએ વો ઉસ બાપકે ફરઝંદ હેં જો ઝમાને ભર મેં નીચી તબીયત કે આદમી થે જીનકા નામ અબુ સુફિયાન હે. મઆવીયા ઉસ માંકે બેટે હેં જો ઈસલામમેં “ કલેજા ખાનેવાલી ” કે નામસે મશહુર હે. જીસને રસુલે ખુદા સલ૦કે ચચા હઝરત અમીર હમઝા રદી૦કા ઓહદ કી લડાઇમેં કલેજા ખાયા

થા. કયા અયસે શખ્સકો મુસલમાનોં ઓર દીને ઇસલામકી ખિલાફત મતલુબ હે. કયા અયસા આદમી પાક મઝહબકી સરદારીકા હવસ કર સકતા હે? આજ મેં તુમકો કરાબત દારીકા તાઅલ્લુક કાયમ કરનેપર મુતવજ્જાહ કરતાહું. આજ મેં તુમ્હેં જમાઅતે ઇસલામમેં શરીક હોનેકો બુલાતાહું. ઓર મુખાલિફતસે બાઝ રહેનેકી નસીહત કરતાહું."

મઆવીયાકે સફીરોંને હઝરત અલી રદી૦કી યે તકરીર સુનકર બેઝારી ઓર બરહમીકા ઇઝહાર કિયા ઓર ઉઠકર ચલે ગયે. ઉસવકત હઝરત અલી રદી૦ને યે આયત પડી. "વલા તસમે ઉસ્સુમ્મદ દોઆઆ ઈઝા વલ્લવા મુદબેરીન" (તુમ બેહરોંકો પ્યામ નહીં સુના સકતે જબકે વો મુંહ ફેરકર ઉલટે ચલે ગયે.) મોહર્રમકા મહીના ખતમ હો રહા થા. જો યે બાતચીત પેશ આઈ. ઓર જબ સુલેહકી સુરત પયદા ન હુઇ તો હઝરત અલી રદી૦ને લશકરકો તૈયારીકા હુકમ દિયા. ઓર મઆવીયાકી ફોજકો પુકારા.

" મેંને તુમકો ઇતને દિનકી મોહલત દી કે ગુના-હસે બાઝ આકર હક બાત ઇખતિયાર કરલો મગર તુમને ન માના લો અબ લડાઇકે લિયે તઈયાર હો જાવ."

ઇસપર દોંનો તરફકી ફોજોંમેં તઇયારી હોને લગી

ઓર દુસરે દિન પહેલી સફરકો મુકાબીલા શુરૂ હો ગયા હઝરત અલી રદી૦ને અપની સિપાહકો મુખાતિબ કરકે ફરમાયા:—

" તુમ લોગ હકકી હિમાયત કરતે હો ઓર હરીફ બાતિલપર અડાહુવા હે. લિહાઝા તુમ લડાઇમેં પેહેલ ન કરના તુમકો કોઇ ગાલી દેતો જવાબ ન દેના, બોહોત બાતેં ન બનાના ઓર ખુદાકો ઝિયાદા યાદ કરના ઓર જબ તુમપર હમલા હો તો ઇસ આયતપર અમલ કરના. " યા અઇયો હલ લઝીના આમનુ ઇઝા લકીતુમ અલલઝીના કફરૂ ફેદ ર બરરિકાબ " (અય ઈમાન-વાલો જબ કુફફારસે મુકાબિલા હો તો ખુબ ગરદનેં કાટો.)

લડાઇ શુરૂ હુઇ ઓર બરાબર સાત દિન હોતી રહી કયોંકે એક એક જમાઅત એક એક સરદારકી માતેહતીમેં જંગ કરતી થી. સાતવેં દિન હઝરત અલી રદી૦ને ફરમાયા " ઇસ મુનતશિર લડાઇમેં બોહોત દેર લગેગી કલ સબકો મિલકર હમલા કરના ચાહીયે. "

ચુનાંચે દુસરે રોઝ જબ દોનોં ફોજોંકી સફેં આરાસ્તા હુઇ તો હઝરત અલી રદી૦ને દોનોં લશકરોંકે બીચમેં ખડે હોકર યે દોઆ બુલંદ આવાઝસે માંગી:—

" અય આસમાનકે ખુદા ! જો હમારી બુલંદ છત હે,

જીસકો તુને રાતદિન ચાંદ સુરજ ઓર સિતારોંકા ગરદિશગાહ બનાયા હે, જો ફિરીશ્તોંકા ઘર હે. અય સારે જહાનકે ખુદા ! ઓર અય ઉસ ઝમીનકે માલિક જીસકો હમારે કરારકે વાસ્તે કરારગાહ બનાયા હે, અય પહાડોં કે ખુદા ! જીનકો ઝમીનકા મીર ફર્શ બનાયા હે, હમકો હમારે દુશમનોંપર ફતેહ દે ઓર અપની ઇમદાદ ભેજ ઓર અગર તુને ઉનકી ફતેહ મુકરર કી હે તો હમકો શહાદતકા દરજા ઇનાયત કર. " ઇસ દોઆકે બાદ એક આયત પઢી જીસકા તરજુમા યે હે:—

" અય ઇમાનવાલો ! કયા મેં તુમકો અયસી તિજારત બતાઉં જો તુમકો અઝાબે આખેરતસે બચાલે. " માલિક બિન ઉશતરને પુછા:—

" અય મોમેનીનકે આકા ! વો કોનસી તીજારત હે ? " ઇસપર આપને યે આયત પઢી.

" ખુદાએ તઆલા દોસ્ત રખતા હે ઉન લોગોંકો જો કિ-ાલ કરતે હેં સફેં બાંધકર (ઓર અયસી સફબંદી કરતે હેં) ગોયા વો દીવારેં હેં જીનકી બુનિયાદોંમેં સીસા પિલાયા ગયા હે. " ઇસ દોઆને મુસલમાંનોકો જોશસે અઝ ખુદ રફતા કરદીયા ઓર હર શખ્સ જાન દેનેપર આમાદા હો ગયા. ઉસવકત હઝરત અલી રદી૦ને લડાઇકા યે હુનર અપની ફોજકો તાઅલીમ ફરમાયા:—

લડાઇકે નુકતે

" અય મોમેનો ! સફોંકો દુરસ્ત રખો ઓર જોશન પોશ સિપાહકો આગે કરો. જબ હુમલા આવર હોતો આંખોંકો ઉચા ઓર ખુલા હુવા રખો કે યે દિલેરીકા નશાન હે દુશમનપર તલવાર મારો તો હરબકે વકત પેરોંકે પંજોકે બલ ખડે હો જાવ ઇસસે ઝખમ ગેહરા પડેગા ઓર દેખો હરેક અપને દુસરે ભાઇકી મદદપર કમરબસતા રહે ઓર અપને બચાનેસે ઝિયાદા દુસરોંકી હિફાઝતકા ખયાલ રખે અગર સારી ફોજ ભાગ જાયે તો તુમ ઉસકી પરવા ન કરો. તુમમેંકા હરએક યે સમઝેકે લડાઇકા દારોમદાર ખુદ મેરી ઝાતપર હે. સબ ભાગ જાયેં મગર મેં ન ભાગુંગા. ખુદા તઆલાફરમાતા હે. મોત ઓર લડાઇસે ભાગના બે ફાયદા હે. કયોંકે ભાગનેસે અજલ ટલ નહી સકતી. "

ઉસ દિન ખુબ ઘમસાન રન પડા મગર ફયસલા ન હુવા. દુસરે દિન ઉમર બિનુલઆસને હુકમ દિયા કે હઝરત અલી રદી૦કી ફોજપર એક રૂખસે ઝિયાદા ઝોર દિયા જાયે. વો ભાગ નિકલીંગે તો ઓરોંકે ભી કદમ ઉખડ જાઇંગે. યેહી હુવા કે જબ શામી ફોજને દાયેં હિસ્સેપર પુરઝોર હમલા કિયા તો હઝરત અલી રદી૦કી ફોજ ભાગ નીકલી. હઝરત અલી રદી૦ને હરચંદ આવાઝેં દીં મગર કોઇ ન રૂકા ઇસપર હઝરત અલી રદી૦ને ફોજકે કલ્બ ઓર બાયેં

હિસ્સેકો ઇશારા કિયા કે " દાયેં બાઝુકો સંભાલો. " મગર યે દોનોં ચુપ ખડે રહે ઓર અપની જગેસે હિલેતક નહીં. હઝરત અલી રદી૦ને જબ યે કેફીયત દેખી તો આપ ખુદ ઘોડેસે કુદ પડે. તલવાર ઘસીટ લી. ઓર ફેરમાયા:—

" મેં એક લડનેકો કાફી હું. તુમારી ઝુરૂરત નહીં હે " યે કહા ઓર તલવાર લેકર દુશમનોંપર દુટ પડે. હઝરત અલી રદી૦કી ઇસ જુરઅતને લશકર મેં જાન ડાલ દી. સબસે પહેલે હઝરત ઇમામ હસન રદી૦ ઓર હઝરત ઇમામ હુસેન રદી૦ ઓર ઉનકે ભાઇ હઝરત મોહમ્મદ બિન હનીફા રદી૦ ઘોડોંસે કુદે ઓર તલવારેં સોંત સોંત કર અપને બાપકે પેહલુમેં પહોંચ ગયે. ઇનકે બાદ સબ સરદારોંને પેહી કિયા. ઉસવકત અજબ આલમ થા. અલી બિફરે હુવે શેરકી તરેહ સફેંકી સફેં ચીરે ડાલતે થે ઓર ઉનકે લડકોંને શામીયોંકે કુશતોંકા અમ્બાર લગા દિયા થા.

ખ્યાલ કરના રસુલે ખુદા સલ૦કે ભાઈ ઓર નવાસોંકા ઉસવકત કયા હાલ હોગા. સામને શામીયોંકે દલ બાદલ લશકર થે, ઉનકી તલવારેં થીં, બરછે થે, છુરિયાં થીં, ખનજર થે, ઓર ઇધિર યે ચંદ આદમી ઇન હથીયારોં કી ઘટામેં ચાંદકી તરેહ છિપતે થે ઓર નિકલ આતે થે.

અલી રદી૰કા હાથ જીસપર પડતા થા તો વો ટુકડે કિયે બગેર દમ ન લેતા થા. હસન રદી૰ હુસેન રદી૰કે ગેસુ-હવામે ફરરાટે ભરતે થે, કભી દાયેં તરફ દેખે જાતે, કભી બાયેં જાનિબ. દો બિજલીયાં થીં જો કાલે અબ્રકે દામનોંપર લોટ રહી થીં.

હઝરત ઇમામ હસન રદી૰ને બાપકો દુશમનોંમેં ઘિરા દેખકર અર્ઝ કીઃ—

" ઝિલ્લે ઇલાહી ! અગર ફલાં મોકેપર તશરીફ લે ચલેં તો મુનાસિબ હે. ઉધર અપની ફોજ ઝિયાદા હે. યહાં આપ ચારોં તરફસે ઘિર ગયે હેં " ફરમાયાઃ—

" જાને પિદર ! તેરે બાપને મોતકો દેખ લિયા હે અબ ઉસકો ઇસકા કુછ ખોફ નહીં હે. મેં ઉન લોગોંમેં નહીં હુ જો જાન બચાનેકો મુંહ છિપાતે હેં "

માલિક ઇબ્ને ઉશતરને અપને આકાકો ઇસ આલમમેં દેખા તો ઉન્હોંને ઝિરાહભી ઉતારકર ફેંક દી. ઓર શામી અફ્વાજકે કલ્બમેં તલવાર મારતે મારતે ઘુસ ગયે.

હઝરત અલી રદી૰કી ફોજ તકબીરેં કેહતી થી ઓર ચારોં તરફસે સિમટ સિમટ કર શામી અફ્વાજકો પીસે ડાલતી થી. અબ સબ ભાગનેવાલે હઝરત અલી રદી૰કે

આસપાસ જમે હો ગયે થે. ચંદ મિનીટમેં કાયા પલટ ગઈ. યાતો લશકરે હઝરત અલી રદી૦કો શિકસ્ત હો ગઈ થી ઓર યા સારા શામી લશકર ભાગને લગા.

માલિક ઉશતરને વો દાઉં કિયા કે ભાગનેવાલે મઆવીયા પર ગિર ગિર પડતે થે. મઆવીઆ ઘભરા ગયે ઓર ઘોડેપર સવાર હોકર ઉન્હોંનેભી ભાગના શુરૂ કિયા. મઆવીયા દેખ રહેથે કે, સબસે ઝિયાદા માલિક ઇબ્ને ઉશતરને શામીયોંકા સત્યાનાસ કિયા હે. ઇસલિયે ઉન્હોંને નિહાયત દર્દ ઓર હસરતસે પુકારાઃ—

" અરે તુમમેં કોઇભી અયસા નહીં જો માલિકકે હાથસે મુઝકો બચાયે. યેહી હઝરત ઉસમાન રદી૦કા અસલી કાતિલ હે. "

ઉબેદુલ્લા ઇબ્ને ઉમર રદી૦ શામી લશકરસે આગે બઢે ઓર માલિક પર હમલા કિયા અલવી ફોજને બઢકર ઉબેદુલ્લા ઇબ્ને ઉમર રદી૦કે ટુકડે ટુકડે કરડાલે. હઝરત અમ્માર બિન યાસિર રદી૦ તલવાર પર તલવાર મારતે થે. ઓર ફરમાતે થેઃ—" અય ખુદા ! તું દેખતા હે કે જીસ જગે લડનેકી ફઝીલત હે મેં વહીં લડ રહા હું. " હઝરત અમ્માર રદી૦કો પ્યાસ લગી. પાની ન થા. લોગ એક પ્યાલા દુધકા લાયે. હઝરત અમ્માર રદી૦ને ફરમાયા—

"રસુલે ખુદા સલ૦કા ઇરશાદ સચ્ચા થા, કે અય અમ્માર ! તુઝકો બાગી લોગ કત્લ કરીંગે ઔર તેરા આખરી ખાના દુધ હોગા. માલુમ હોતા હે મેરા આખિર વકત આ ગયા."

યે કેહકર ઉન્હોંને તનહા ઉમર બિનુલ આસપર હમલા કિયા ઔર ઉનસે મુખ.તિબ હોકર ફરમાયા—

" તુઝકો શર્મ નહીં આતી. દીનકો દુનિયાકે હાથ ફરોખ્ત કર દિયા " ઉમર બિનુલ આસને અફસરોંકો ઇશારા કિયા ઉન સબને મિલકર ચારોં તરફસે હઝરત અમ્મારકો ઘેર લિયા ઔર કત્લ કર ડાલા.

જીસવકત હઝરત અમ્માર રઝી૦ કત્લ હુએ. હઝરત અબદુલ્લા ઇબ્ને ઉમર રઝી૦ બોલે—

" મુજકો ઇસવકત બડા કલક ઔર ફિકર હે. મુઝકો રસુલે ખુદા સલ૦કી વો હદિસ યાદ આઇ જીસમેં આપને ફરમાયા થા કે અમ્માર રઝી૦કો બાગી કત્લ કરીંગે ઔર આજ અમ્માર રઝી૦ હમારે હાથસે કત્લ હુવે." અમીર મઆવીયાને કહા—

" હમને અમ્મારકો કત્લ નહીં કિયા. ઉનકે કાતિલ અલી રઝી૦ હે જો અમ્માર રઝી૦કો હમપર ચઢાકર લાયે થે." હઝરત ઇબને ઉમર રઝી૦ને ફરમાયાઃ—

" ये तो कोई दलील नहीं है अगर इसि तरह हजरत अली रदी० बागी हुए तो बदर ओहद वगैरा लडाईयोंमें जो मुसलमान शहीद हुए हैं उनका इलझाम आं हजरत सल० पर आयद होगा क्योंके हजरत सल० उनको मुकाबिलेके लिये ले गये थे. " मआवीया ये जवाब सुनकर चुप हो गये ओर फिर उनसे कोई जवाब बन न पडा.

हजरत अली रदी० को हजरत अम्मार रदी०की शाहादतका हाल मालुम हुवा तो आप बोहोत रंजीदा हुए ओर हुकम दिया:-

" झंडा आगे बढाव. " ओर मआवीया के सामने जाकर आवाझदी. " अय मआवीया ! आ तु मेरे सामने आ, क्यों मुसलमानोंका खुन बहाता है. हम तुम लडकर फयसला कर लें. " उमर बिनुल आसने मआवीयासे कहा:—

" जाइये आपकी तलब है. मरदानगी तो ये है के इस बुलावेका खुद जाकर जवाब दो " मआवीया बोले:-

" में हरगिझ अली रदी० के सामने न जाउंगा. कोई शख्स अयसा नहीं सुना जो अली रदी० के मुकाबिलेमें जाकर झिंदा रहाहो. " मगरिबो इशाकी नमाझें पढकर हझरत अली रदी० ने लडाई फिर जारी करदी. तारीकी में तीर

ચલતેથે. બરછે ચલતેથે ઓર ઝખ્મીયોંકી ચીખ પુકારસે કયામત બરપા હો રહીથી. સરકટતે ડાઢીયાં નોચી જાતીથીં મુક્કાબાઝી હોતીથી. ગરઝ કોઇ હરબા બાકી ન થા જીસસે ફરીકેનને કામ ન લિયાહો.

સુબેહકી નમાઝ પઢકર ફિર લડાઈ શુરૂ હો ગઇ ઓર દો પેહેરતક શામી અફવાજકા સુથરાવ હો ગયા. માલિક ઇબ્ને ઉશતર શામી ગરદનોંકો ગાજર મુલીકી તરાહ કાટતે હુએ ચલે જાતેથે. મઆવીયા તો પહેલહી ભાગ નિકલેથે મગર અફસરોંને એક રાત દિન ફોજકો ફિર સંભાલ લિયાથા. આજ ઝોહોરકી નમાઝ કે બાદ ઇન સબકી હિમ્મતેં ભી પસ્ત હો ગઇં ઓર આમ ભાગડ પડ ગઈ. ઇસવકત ઉંમરૂ બિનુલ આસસે મઆવીયાને કહાઃ—

"અબ ઓરભી કોઇ તદબીર બાકી હે. યા હમારા નામો નશાન ઈસી મયદાનમેં મિટના મુકદદર થા?" ઉમરૂ બિનુલ આસ બોલેઃ-

"ઘબરાનેકી બાત નહીં હે. આખરી હીલા મેરે પાસ મોજુદ હે. ઓરવો અયસાહેકે અભી બગેર લડે અલી રદી૦ કો શિકસ્ત દે દુંગા." મઆવીયાને કહાઃ-

"તો વો ફિર કિસ વકતકે લિયે રોક રખાહે. અબ હુ-

મારી તબાહીમેં બાકી કયા રહા.”ઉમરૂ બિનુલ આસને હુકમ દિયાઃ–

“શામી અફ્વાજ કુરઆન શરીફ નેઝોંમેં બાંધ કર બુલંદ કરલેં” ફૌરન ઇસ હુકમકી તાઅમીલકી ગઈ. હઝરત અલીરદી૦કી ફોજને જો ખુદાકા કલામ સામને દેખા તલવારેં મ્યાનમેં ડાલ લીં ઓર સરઝુકા દિયે હઝ-રત અબદુલ્લા ઇબને અબ્બાસ રદી૦ને ફરમાયાઃ–

“લો લડાઇતો હો ચુકી અબ મકર શુરૂ હુઆ.” હઝ-રત અલી રદી૦ બોલેઃ–“તલવારકે ખોફસે યે ફરેબ કિયા ગયા હે. તુમ કુછ પરવા ન કરો. બસ થોડી દેરમેં હમ ઇન સબકા ખાતિમા કિયે દેતે હેં” હઝરત અલી રદી૦ કી ફોજને કહા–

“હમકો ખુદાકી કિતાબકા વાસ્તા દિયાજાતા હે. કયસે મુમકિન હે કે હમ કલામે ખુદાસે ફિરજાયેં ઓર ઉસકી પનાહ લેનેવાલોંપર તલવાર ઉઠાયેં. અય અલી! અગર તુમને હમકો કુરઆનપર હમલા કરનેકા હુકમ દિયા તો પહેલે હમ તુમારા ખુન હલાલ સમઝીંગે. હમને હઝરત ઉસ-માન રદી૦ કો ઇસી વાસ્તે કત્લ કિયા કે વો કલામે ઇલા-હીકે ખિલાફ અમલ કરને લગેથે.” હઝરત અલી રદી૦ને ફરમાયાઃ

"તુમ ફરેબમેં ન આવ. લડના બેહતરહે. આઇન્દા તુમે ઇખ્તિયાર હે." લોગોંને કહાઃ–

"હમ હરગિઝ નહી લડીંગે. ખુદાકી કિતાબપર હમ કુરબાન હોં. હમારે સર ઉસકે આગે ઝુક ચુકે આપ માલીક ઇબ્ને ઉશતરકો વાપિસ બુલાઇયે વર ન ફિર આપકી ખેર નહી" હઝરત અલી રદી૦ ને માલિક કો વાપિસ બુલાયા તો ઉન્હોંને કહાઃ–

"યે કૌનસા મોકા વાપિસીકા હે, ગરદનેં સબ કટ ચુકીં ચંદ તસમે રેહ ગયે હેં ઉનકોભી સાફ કિયે દેતાહું. "હઝરત અલી રદી૦ ને હુકમ ભેજાકેઃ–

"યે લોગ મુજકો હલાક કરદેંગે તબ વાપિસ આવગે?"

યેસુનકર માલિક વાપિસ ફિરે ઓર એહલે ઇરાકસે કહાઃ–"ખુદાકી કસમ તુમ બડે એહમક હો. અબ દેખલેના તુમકો ઇરાક દેખના નસીબ નહીં હોગા." ઇરાકી માલિકકી તકરીરસે ભડક ગયે ઓર તલવારેં સોંત લીં ચાહતે થે કે ઇસ સફ શિકનકા કામ તમામ કરદેં કે હઝરત અલી રદી૦ બીચમેં આ ગયે ઓર ફરમાયાઃ–"તુમ દુશમનકો નહી મારતે તો અપને સબસે બડે દોસ્તકોતો કતલ ન કરો" જબ ગરીબ માલિકકી જાન બચી.

અબપુછા ગયા કે શામી કયા ચાહતેહેં? જવાબઆયા

"સુલેહકે તલબગાર હેં દો સાલિસ મુકર્રર હોને ચાહીયે, હમ ઉમરૂ બિનુલ આસકો મુકરર કરતે હેં; તુમ કિસી ઓરકો બનાલો યે દોનોં સાલિસ જો ફયસલા કરદેં દોનોં જમાઅતોંકો તસલીમ કરના હોગા." હઝરત અલી રદી૦ ને ફરમાયાઃ—

"હમારે સાલિસ અબદુલ્લા ઇબ્ને અબ્બાસ હેં" શામીયોંને કહાઃ—"ઉનમે ઓર અલી રદી૦ મે કયાફર્ક હે? ઉનકે સિવા કિસી ઓરકો મુકરર કરો." હઝરત અલી રદી૦ ને ફરમાયાઃ

"અચ્છા માલિક ઇબ્ને ઉશતરકો સાલિસ બનાતા હું" શામીયોંને ઇસિપરભી એતિરાઝ કિયા ઓર કહાઃ—

"માલિકહીતો હઝરત ઉસમાન રદી૦ કે કાતિલ હેં, હમ ઉનકી સાલેસી કબુલ નહીં કર સકતે"

ઇસપર લોગોને હઝરત અબી મુસા અશઅરીકો પેશ કિયા. શામીયોંને ફોરન મનઝુર કરલિયા. મગર હઝરત અલી રદી૦ને ઇસકો પસંદ ન ફરમાયા તાહમ અપની જમાઅતકી રાયે દેખકર ખામોશ હો ગયે.

સુલેહનામા લિખા ગયા. કાતિબને લિખા. "અમીરૂલ મોમેનીન અલી રદી૦ ઓર મઆવીયા અમીરે શામ કે દરમિયાન." ઇસપર ઉમરૂ બિનુલ આસને એતિરાઝ કિયા

કેઃ—"અલી રદી૦કો હમ અમીરૂલ મોમેનીન તસલીમ નહી કરતે. અમીરે ફરીક લિખો" કાતિબને કહાઃ—

"મેં અલી રદી૦ જયસે શખ્સકા નામ કાટ નહી સકતા" ઇસપર હઝરત અલી રદી૦ બોલેઃ—

"યે વાકેઆ બિલકુલ વયસા હે જયસા કુફ્ફારે મક્કાકે સુલેહનામે કે વકત પેશ આયાથા મેંને આં હઝરત સલ૦ કા નામ મોહમ્મદ રસુલુલ્લાહ સલ૦ લિખાતો કુફ્ફારને કહાઃ—"હમ ઇનકો રસુલ તસલીમ નહી કરતે" ઇસપર આં હઝરત સલ૦ ને મુજકો હુકમ દિયાકેઃ—લફ્ઝ રસુલુલ્લાહ કાટદો "મે ને અર્ઝ કિયા "મુઝસે આપકા નામ મિટાયા ન જાયગા" તો હઝરત સલ૦ ને ખુદ વો જગા કાટદીથી" ઉમરૂ બિનુલ આસને કહાઃ—

"અય અલી! ઇતની બડી ગુસ્તાખી ન કરો. ઓર અપની ઝાતકો આં હઝરત સલ૦સે તશબીહ ન દો."

આખિર સુલેહનામા ઇસતરાહ લિખા ગયા કે "અલી ઇબ્ને અબી તાલિબ ઓર મઆવીયા ઇબ્ને અબુ સુફિયાન સુલેહ કરતે હે ઇસપર કે ઉનકે મુકરર કરદા દોનોં સાલિસ આઠ માહકે ગોરો ખોઝ કે બાદ ઓર જમહુર મુસલમાનોંસે મશવિરા લેકર જો ફયસલા કરીંગે ઇન દોનોંકો મનઝુર હોગા."

ઈસિ સુલેહનામે કે સબબ દોનોં લશકર અપને અપને મકામપર વાપિસ ચલે ગયે ઔર ઇસતરાહ ઇસ ખુનખ્વાર લડાઈકા ખાતિમા હુવા. જીસમેં શામીયોંકી તેઅદાદ ૮૦ હઝાર ઔર ઈરાકીયોંકી ગિનતી ૫૦ હઝાર થી ઔર જીસમેં ૪૦ હઝાર આદમી મારે ગયે.

સાલિસોંકા ફયસલા

આઠ મહીનેકે બાદ બ મુકામ દુમતુલ જન્દલ દોનોં સાલિસ ઔર હર ફરીકકે ચારસો આદમી જમે હુએ. પેહલે ખિલવતમેં અબુ મુસા અશઅરી ઔર ઉમરૂ બિનુલ આસકા મશવિરા હુવા ઔર દોનોંને કરાર દિયા કેઃ—" મઆવીયા ઔર અલી રદી૦કો માઅઝૂલ કરકે કિસી તીસરેકો ખલીફા બના લેના ચાહીયે. " અબુ મુસાને ઇસકો પસંદ કિયા. લેકિન જબ આમ જલસેમેં તકરીરકા મોકા આયા તો ઉમરૂ બિનુલ આસને કહાઃ—

" મેરી મજાલ નહીં હે કે અબુ મુસા જયસે લાયક આદમીસે પેહલે તકરીર કરૂં. અવ્વલ અબુ મુસાકો બોલના ચાહીએ. " હઝરત અબદુલ્લા ઈબ્ને અબ્બાસ રદી૦ને અબુ મુસાકે કાનમેં કહા—

" ઉમરૂ બિનુલ આસકે ફરેબમેં ન આના પહેલે

યે તકરીર કર લેં ઇસકે બાદ તુમ બોલના " મગર અબુ મુસાને કહા:—

" નહીં મેરા ઇનકા ઘરમેં મશવિરા હો ગયા હે." ઓર ખડે હોકર બહેસીયત સાલિસ યે તકરીરકી:-

" મેંને અલી રદી૦ ઓર મઆવીયા દોનોંકો ખિલાફતસે માઅઝૂલ કિયા. મુસલમાન અબ તીસરેકો મુનતખિબ કર લેં. "

અબુ મુસા મિમબરસે નીચે આયે તો ઉમરૂ બિનુલ આસ મિમબર પર ગયે ઓર કહા:—

" મેંને ભી અલીકો માઅઝુલ કિયા ઓર ઉનકી જગે મઆવીયાકો કાયમ કિયા કે વોહી અસલ હકદારે ખિલાફત હેં. " યે સુનતેહી અબુ મુસા ઝહ્લા ગયે ઓર ઉમરૂ બિનુલ આસકો બુરા ભલા કેહને લગે કે:—" તુને ખિલવતમે મુઝસે કયા ઇકરાર કિયા થા ઓર આમ મજમે મેં ઉસકે સરાસર ખિલાફ કેહતા હે, બડા મકકાર હે. " ઉમરૂ બિનુલ આસને ઇસકા કુછ જવાબ ન દિયા ઓર સબ શામીયોંકો લેકર ચુપ ચાપ દમિશ્ક ચલે ગયે ઓર વહાં જાકર મઆવીયાકો ખિલાફતકી મુબારકબાદ દી. ઇધર હઝરત અલી રદી૦ કે આદમી ભી વાપિસ આ ગયે. ફયસલા કુછ ભી ન હુવા ઓર અદાવત જુંકી તું બર કરાર રહી.

ફુકેમેં બાઅઝ લોગોંને હઝરત અલી રદી૦ સે કહાકે
" મઆવીયાને હમસે દગાબાઝીકી.

ારજીયોંકા ખુરૂજ.

આપ મઆવીયાસે ફિર લડીયે. હમ
આપકે સાથ ચલનેકો તઇયાર હેં.
હઝરત અલી રદી૦ ને ફરમાયા:—

" મેને તો સિફ્ફીનકે દિન તુમસે કેહ દિયાથાકે
ળસે કુરઆન શરીફ બલંદ હુએ હેં પરવા ન કરો ઓર
ડો, તુમ ન માને, મેં ચુપ હો ગયા. અબ જબકે મેં
હેદ કર ચુકાહું. મઆવીયાસે લડના ખિલાફ હે મેં
પને વાઅદે ઓર અહેદકો નહીં તોડ સકતા. "

હઝરત અલી રદી૦ કી તકરીર સુનકર યે લોગ ખુદ
રતસે બાગી હો ગયે ઓર આપસમેં મશવિરા કિયા કે
શખ્સ ખુદા કે હુકમકે બમુજબ હુકમરાની ન કરે
કાફિર હે. હઝરત અલી રદી૦ દગાબાઝ મઆવીયાકો
ઝા નહીં દેતે ઇસિ વાસ્તે વો કાફિર હેં. ઓર ઉનકો કતલ
ના ચાહીયે. ઇસ ખ્યાલકે કઇ હઝાર આદમી થે. યે
મકે સબ છુપકર નેહેરવાન ચલે ગયે. હઝરત અલી રદી૦
ઉનકો લિખા કે:—"અચ્છા ચલોમેં મઆવીયાસે લડને
ાતા હું. " ઉન્હોને જવાબ દિયા:—" જબ તક આપ
બા ન કરીંગે હમ મદદ નહીં કર સકતે. કયોંકે હમારે
કીદેમેં તો આપ કાફિર હો ચુકે. "

હઝરત અલી રદી૦ કો યે ખબર ભી મિલીકે ખારજી ઈરાદા રખતે હેં કે જબ અલી મઆવીયાસે લડને શામમેં જાયેં તો હમ કૂફેકો જા કર લુટ લેં. ઈસ મોઅતબિર ખબરસે હઝરત અલી રદી૦ ને પેહલે ઈન ખારજીયોંકી સરકોબી ઝુરૂરી સમઝી. ચુનાંચે નેહેરવાન તશરીફ લે ગયે ઓર ઉનમેં જીસને તવબા કરકે ઈતાઅત કી ઉસકો છોડ દિયા બાકી સબકો ઘેર કર કત્લ કર ડાલા.

યહાં તો હઝરત અલી રદી૦ કો ખાનગી મુશકિલાતકા મુકાબિલા દરપેશ થા. વહાં મઆવીયા હિકમતે અમલી ચલ રહે થે ઓર હઝરતકે ગવરનરોંકો ચુપકે ચુપકે એક એક કરકે અંદરહી અંદર તોડ રહેથે.

મિસરમે હઝરત અલી રદી૦ ને મોહમ્મદ બિન અબી બકર રદી૦ કો ગવરનર બનાકર ભેજા. વહાં ઉનકે ખિલાફ મઆવીયા બિન ખદીજને બગાવત કર દી. યે મઆવીયા કુનાનેકા બાપ થા ઓર કનાનેકો તુમ જાનતે હો જીસને હઝરત ઉસમાન રદી૦ કે છુરી મારીથી ઓર શહીદ કિયાથા. કાતિલ હઝરત ઉસમાન રદી૦ કા ખુદ ઈસી મઆવીયાકા બેટા થા. મગર મઆવીયાને ઈનતિકામ ચાહા, ગવરનરે મિસર મોહમ્મદ બિન અબીબકર રદી૦ સે. મઆવીયા અવ્વલ કો શામમેં ખબર હુઈ બાગ બાગ હો ગયે ઓર ઉમરૂ બિનુલ આસકો અપને હમનામકી

કુમકપર ભેજા. ઇન દોનોંને મિલકર મોહમ્મદ ઇબ્ને અબી-બકર રદી૦ કો શિકસ્ત દી. મઆવીયા બિન ખદીજને પહેલે અપને બેટે કુનાનેકો હલાક કિયા ઓર ફિર હઝ-રત મોહમ્મદ બિન અબીબકર રદી૦ કો નિહાયત બે દર-દીસે માર ડાલા. ઓર મિસરપર મઆવીયાકે ગવરનર ઉમરૂ બિનુલ આસકા કબઝા હો ગયા.

ઇસી જંગે મિસરકે ઝમાનેમેં હઝરત અલી રદી૦ ને માલિક ઉશતરકો મોહમ્મદ ઇબ્ને અબીબકર કી ઇમદાદ કે લિયે ભેજા થા મગર મઆવીયા ઇબ્ને અબુ સુફિયાનને રાસ્તેમેં અપને એક દોસ્ત ગાઉં વાલેકો ખુફિયા પ્યામ ભિજવા કર માલિકકો ઝેહેર દિલવાયા જીસકે સબબ બિચારે માલિક મિસર ન પહોંચ સકે ઓર રાસ્તેહીમેં શહીદ હો ગયે.

હઝરત અલી રદી૦ કો માલિક કી શહાદત માલુમ હુઈ તો આપકો બોહોત સદમા હુઆ. મગર તકદીરકે સામને કયા કર સકતે થે. અલકિસ્સા મઆવીયાને શામમેં બયઠ કર હઝરત અલી રદી૦ કો કભી ચેનસે ન બયઠને દિયા. રોઝ કોઈ ન કોઇ ફસાદ ખડા કરાતે રહે. યહાં તક કે હઝરત અલી રદી૦ એક ખારજીકે હાથસે શહીદ હો ગયે.

એહલે કૂફાને ભી હઝરત અલી રદી૦ કી કદર ન કી. જીનકે પાસ વો અપના ઘર છોડ કર આયેથે ઓર

કૂફેકો ઘર બનાયા થા બસરે ઔર કૂફેવાલે અયન વક્ત-પર હઝરત અલી રદી૦ કી ઇમદાદસે ઇનકાર કર દેતે થે.

અસલમેં કૂફી લોગ તલવારકે યાર થે. અગર હઝ-રત અલી રદી૦ તલવારકે ઝોરસે ઉનકો દબા કર રખતે તો ઉનકી શરારત મિટ જાતી મગર વો બોહોત રેહેમ દિલ ઔર નર્મ મિઝાજકે આદમી થે. ન સખતી કરતે થે ન મકરો ફરેબ જાયઝ સમઝતે થે. ઇસ વાસ્તે ઉનકી ખિલા-ફતકા સારા ઝમાના ઝગડોં ઔર ફસાદોંમેં ગુઝર ગયા. ઉનકો મઆવીયાકી સરકોબીકા મોકાહી ન મિલા વર ન બની ઉમઇયાકા ખાતમા હો જાતા ઔર કરબલાકા વાકેઆ પેશ ન આતા મગર યે કયસે મુમકિન થા. કુદરતકો તો કુછ ઔર તમાશે દિખાને મનઝુર થે. અગર સોચો ઔર ગોર કરો ઔર શીયા સુન્નીકા તાઅસ્સુબ છોડ દો યાઅને અગર તુમ શીયા હોતો અપને અકીદેકી રીઆયત ન કરો, અગર તુમ સુન્ની હો તો ભી અપને અકાયદકો ઇસિ ગોરમેં દખલ ન દો તો તુમકો ઇન તમામ હાલાતકા હાસિલ મતલબ ઔર નતીજા નિકાલનેમેં બોહોત આસાની હો ઔર શીયા સુન્નીસે અલગ એક આસાન અકીદા ઔર રાયે તુમારી કાયમ હો જાયે મગરમેં ગોર કરનેકા તરીકા બતાનેસે પહેલે તુમકો શીયા ઔર સુન્નીકે ઉસુલી ઝગડે સુનાયે દેતા હું.

શીયા કેહતે હેં હઝરત અબુ બકર સિદ્દીક રદી૦, હઝરત ઉમર ફારૂક રદી૰ હઝરત ઉસમાન ગની રદી૦ કી ખિલાફતેં ના જાયઝ ઓર ગસબકીથીં કયોંકે હકદાર હઝરત અલી રદી૦ થે. ઇન લોગોંને મકરો તદબીરસે યે હક ગસબ કર લિયાથા. ઇસ વાસ્તે શીયા ઇન તીનોં અસહાબકો બુરા કેહતે હેં.

સુન્ની વોહી જવાબ દેતેહેં જો ઉપર શુરૂમેં મેંને લિખે હેં ઓર વો ચારોં અસહાબકી સિલસિલેવાર દરજે બદરજે ઈઝઝત કરતે હેં યહાં તકકે બની ઉમઇયાકી બતાઓં ઓર એલાનીયા ફિતના પરદાઝીકી નિસબતભી વો ચુપ રેહના ચાહતે હેં. બલકે બાઅઝ સુન્ની તો શીયોંકો જલાનેકે લિયે બની હાશમકી કમઝોરીયાં બ્યાન કરતે હેં ઓર હઝરત અલી રદી૦ પર નુકતે ચીની કરકે ઉનકે દુશમનોંકી હિકમતે અમલી વ તદબીરોંકી તાઅરીફ કરતે હેં ઓર ઇસમેં મેહેઝ શીયા ફિરકેકા છેડના મકસૂદ હોતા હે વર ન વો સુન્ની બએતિબાર અપને ઉસુલી અકાયદકે હર ખલીફેકી તાઅઝીમકે લિયે મજબૂર કિયે ગયે હેં.

ઈધર શીયોંકા રોના પીટના, તબર્રા કરના ઓર સબસે બદ કર તકઈયા બિલકુલ ખિલાફ માલુમ હોતા હે. માતમકે જો તરીકે આજ કલ શીયોંમેં રાયજ હેં વો

તાઅલીમે ઇસલામકે મુવાફિક નહીં હેં, ઇસી તરાહ તબરરા યાઅને તીનોં અસહાબ ઓર દુશમનાને એહલે બયત પર લાઅનત ભેજનાભી બોહોત સખ્ત હે. ખુસુસન તીન ખુલફાકો બુરા કેહના તો સરાસર બે ઇનસાફી હે. ઓર તકઇયાતો કતઅન કુછ અસલીયત નહીં રખતા. શીયા કેહતે હેંકે હઝરત અલી રદી૦ ઓર ઉનકે બાદકે ઈમામોંને દુશમનોંકે ડરસે અપને અકાયદકો મખફી રખા ઇસકા નામ ઉન્હોંને તકઇયા રખા હે જીસપર વો ખુદ ભી અમલ કરતે હેં.

મેરે ખ્યાલમેં બની હાશમ ઓર અવલાદે ફાતેમાકી ઇસસે બઢકર કોઇ તોહીન નહીં હો સકતીકે ઉનકો મુનાફિક ઓર મક્કાર કહા જાયે કયોંકે તકઇયેકા અમલ મુનાફિકત વ મકરકે અમલસે બિલકુલ મુશાબાહ હે ઉપર જીસ કદર હાલાત મેંને લિખેહેં સબ તારીખી ઓર હદીસકી સહી કિતાબોંસે નિકાલે હેં. ઇનમેં તુમને ખ્યાલ કિયા હોગા કે મક્કારી ઓર મુનાફિકત બની હાશમ, હઝરત અલી રદી૦ ઓર ઉનકે કિસી હમરાહીસે અમલમેં નહીં આઈ. કદમ કદમપર ઉનકે દુશમન ફરેબ કરતે થે ઓર યે સીધે સચ્ચે મુસલમાનોંકી તરેહ અપને અમલકા રસ્તા ચલતે થે. તકઇયેકા ઇલિઝામ અગર હરીફાને બની ફાતમાપર લગાયા જાયે તો જાયઝ હોગા ન કે ખુદ બની

ફાતમાકો ખુદ ઉનકે આશક અયસા તસવ્વુર કરે.

યે ઝગડે બ્યાન કરકે અબમેં તુમકો ઉન હાલાતપર ગોર કરનેકા તરીકા બતાતા હું જીનકો મેંને ઉપર લિખા હે.

તુમારે ઝેહેનમેં ખુદ બ ખુદ યે બાતતો પયદા હુઇ હોગી કે હઝરત અબુબકર રદી૦ ઓર હઝરત ઉમર રદી૦ કે ઝમાનેમેં આપસકા કુછ ઝગડા નહીં હુવા. હઝરત ઉસમાન રદી૦ કે આખરી ઝમાનેસે ખરાબીયાં શુરૂ હુઇ ઓર આં હઝરત સલ૦ કી પેશીન ગોઇકે મુતાબિક હઝરત ઉસમાન રદી૦ કી શહાદતકે બાદ ફિર મુસલમાનોંમેં તલવાર બરાબર ચલની શુરૂ હો ગઇ જો આજ તક ચલ રહી હે ઓર કયામત તક ચલતી રહેગી.

હઝરત અલી રદી૦ કે ઝમાનેમેં મુસલમાનોંકે ચાર ફિરકે હો ગયે થે. એક હઝરત અલી રદી૦ કા પક્કા તરફદાર થા. એક ઉનકા પક્કા દુશમન થા. એક અયસા ન્યા ન્યા નિકલા થા જીસકો હઝરત અલી રદી૦ ઓર ઉનકે દુશમનોંસે યકસાં અદાવતથી વો કેહતાથા ઇન લોગોંને હુકુમતકે લિયે મુસલમાનોંમેં ખુનરેઝી કરાઇ. ઇસ ફિરકેકા નામ ખારજી હુવા. ચોથા ફિરકા વો થા જો સબસે અલગ થા. અકીદેમેં વો ઇસલામી એહકામકા પાબંદ થા. હઝરત અલી રદી૦ ઓર તમામ ખુલફાકી દરજે બ દરજે તાઅઝીમ કરતા થા મગર અમલન કિસી ફરીકકા

સાથ ન દેતા થા. ન ખારજીયોંકી તરેહ તલવાર લેકર ઈન દોનોંકે ઝગડોંકો મિટાનેકા દાઅવેદાર થા ન દિલસે યા ઝબાનસે કિસીકો બુરા કેહતા થા ઈસિકો અપને અમલસે ગરઝ થી ઓર વો ચુપ ચાપ કિતાબ અલ્લાહ ઓર સુન્નતે રસૂલ સલ૰ પર અમલ દર આમદ કર રહા થા.

મેરી રાયે હૈ કે સુન્ની ફુકરા ઓર દુરવેશ ઇસ આખરી ગિરોહ કે પયરવ હૈં કે વો અબ તક અપને કામસે કામ રખતે હૈં ઓર ઇન ઝગડોંમેં દખલ નહીં દેતે. ઓર સુન્ની મોલવીયોંને એક પાંચવાં ફિરકા આજ કલ નિકાલા હે યાઅને મેંને ઉપર જીન ચારકા ઝિકર કિયા ઉનસે અલગ મોજુદા સુની ઉલુમાકા તરઝે અમલ હે. વો શીયોંકી મુખાલિફતકે સબબ હઝરત અલી રદી૰ ઓર બની ફાતેમા રદી૰ કી નિસબત અયસી તેહરીરેં ઓર તકરીરેં કરતે હૈં જીનસે દિલોંમેં ઉનકી સુબકી પયદા હોતી હે.

ઇન સુન્ની ઉલુમામેં મવલાના શિબલી મરહુમ ભીથે જીન્હોંને તારીખકે નતાયજમેં અયસે મીઠે અલફાઝસે બની ફાતમા ઓર હઝરત અલી રદી૰ કી કમઝોરીયાં દિખાઈકે મોજુદા અંગ્રેઝી તાઅલીમ યાફતા ફિરકા આમ તોર પર હઝરત અલી રદી૰ ઓર બની ફાતમાકી અઝમતસે બે પરવા હો ગયા ઓર હોતા જાતા હે. ઓર કિસીકો ઇસકા

વેહેમ ભી નહીં હોતા કે મવલાનાને કોઈ દાનિસ્તા કોશિશ બની ફાતમાકે ખિલાફ કીહે કયોંકે મવલાના શિબલી બડે દાનિશમંદ મોઆરરિખ થે.

તુમકો સમઝના ચાહીયે કે હઝરત અબુબકર સિદ્દીક રદી૰ ઓર હઝરત ઉમર રદી૰ ઓર હઝરત અલી રદી૰ મે કુછ ઝગડા ન થા ઓર યે તીનો આપસમેં મોહબ્બત રખતે થે. કુદરતન હઝરત અલી રદી૰ કો ખ્યાલ થાકે રસૂલ સલ૰ કે બાદ ઉનકા જાં નશીનમેં બનાયા જાઉંગા મગર જબ મસલેહતે વકતકે તકાઝેસે હઝરત અબુ બકર સિદ્દીક રદી૰ પર મુસલમાનોંકા ઇતતિફાક હો ગયા તો હઝરત અલી રદી૰ ને ખુશી ખુશી ઉનકી ખિલાફતકો તસલીમ કર લીયા. તસલીમહી નહીં કીયા ઉનકી મદદકી, ઓર સારી ખિલાફતકે ઝમાનેમેં સબસે ઝિયાદા જીસ શખ્સને ખિલાફતકે કામોંમેં હિસ્સા લિયા વો હઝરત ઉમર રદી૰ થે ઓર હઝરત અલી રદી૰ થે.

યેહી કેફીયત હઝરત ઉમર રદી૰ કી ખિલાફતકે ઝમાનેમેં હુઈ કે ઉનકે સબસે બડે મુશીર ઓર મદદગાર હઝરત અલી રદી૰ રહે. ચુનાંચે મશહૂર વાકેઆ હે કે એક દફા કિસીને હઝરત અલી રદી૰ સે પુછા કે “ જો ફિતને આપકે વકતમેં હુએ, હઝરત અબુ બકર રદી૰ ઓર હઝરત ઉમર રદી૰ કે ઝમાનેમેં ઉનકા નામો નશાન

ભી ન થા. ” હઝરત અલી રદી૦ ને ફરમાયાઃ—

“ ઈસિકા સબબ યેહે કે અબુબકર રદી૦ વ ઉમર રદી૦કે સલાહકાર હમ થે. જીસકે સબબ ઉનકી ખિલાફત કામયાબ હુઈ ઓર હમારે સલાહકાર તુમહો કે અચ્છે મશવિરેકી લિયાકત નહીં રખતે. ”

ઈસિ મિસાલસે માલુમ હો સકતા હે કે હઝરત અલી રદી૦ દોનોં સહાબાકે દિલી દોસ્તો મદદગાર થે. લિહાઝા યહાં તો કિસીકો ઝબાન ખોલનેકા હક હી નહીં હે.

હઝરત ઉસમાન રદી૦કી ખિલાફતકે વકત ઉમરૂબિનુલ આસને હઝરત અલી રદી૦કો ધોકા દિયા. વર ન યકીનન હઝરત અલી રદી૦કો ખિલાફત મિલતી મગર ઈસમેં કુસૂર હઝરત ઉસમાન રદી૦કા કુછ ન થા. ઇસ વાસ્તે હઝરત અલી રદી૦ને સારી ખિલાફતે ઉસમાન રદી૦મેં ઉનકા સાથ દિયા જયસાકે ખુદ હઝરત અલી રદી૦ને મુખ-તલીફ તકરીરોંમેં ઉસકો બયાન કિયા હે.

હઝરત ઉસમાન રદી૦ને બની ઉમઇયાકો જો કુછ ફરોગ દિયા ઓર અપને રિશ્તેદારોંકી જીસકદર પાસ[illegible] કી ઉસસે ઇનપર ઈલઝામ નહીં લગાયા જા સકતા [illegible] યે હઝરત ઉસમાન રદી૦કી ઇજતિહાદી ગલતી થી [illegible]કા મ હે કે અપને કરાબતદારોંસે સુલુકો એહસાન કરો.

ઉન્હોંને ઇસપર અમલ કિયા મગર અપની નાતવાની ઓર બુઢાપેકે સબબ અપને ખાનદાન વાલોંકી ચાલાકીયોંકો સમઝ ન સકે. મરવાન ઈબ્નુલ હકમ ઓર અબ્દુલ્લા બિન સાઅદ બિન સરેહ ઓર મઆવીયા ઇબ્ને અબુ સુફિયાનને ઇનિકો ખિલોના બના રખા થા. ઓર હઝરત ઉસમાન રદી૦ બદ નીયતીસેં નહીં બલકે ઉન લોગોંકો હમદરદે ઇસલામ ઓર ખેરખ્વાહે ખિલાફત સમઝકર ઉનકી પાસદારી કરતે થે ઓર યેહી ઉનકી શહાદતકા સબબ હો ગયા. પસ ગોરસે ફેયસલા યે હુવા કે હઝરત ઉસમાન રદી૦ કાબિલે ઇલઝામ ન થે સારા કુસૂર બની ઉમઇયાકા થા.

બગેર સોંચે તુમકો માલુમ હો જાયગા કે હઝરત ઉસમાન રદી૦કી શુરૂ ખિલાફતસે

ઉમરૂ બિનુલ આસ લેકર કતલે ઉસમાન રદી૦, જંગે જમલ, જંગે સિફ્ફીન, ફયસલએ સિફ્ફીન ઓર આખિર તક હર બડે છોટે ફસાદકી બુનિયાદમે ઉમરૂ બિનુલ આસકા હાથ ઝુરૂર થા.

શીયોં, ખારજીયોં, સુન્નીયોંને શાયદ ઈસતરફ કમ તવજ્જોહ કી હોગી ઓર યે ઉમરૂ બિનુલ આસકી ખુશકિસમતી હે જો મરનેકે બાદભી વો બદનામીસે મેહફુઝ રહે. બદનામ દુસરે હો ગયે ઓર કામ ઉન્હોંને કિયા.

હઝરત અલી રદી૦કો ધોકા દેકર ખિલાફત હઝરત

ઉસમાન રદી૦કો ઉન્હોંને દિલવાઇ ઓર ફિર સબસે પહેલે મુખાલિફતે ઉસમાન રદી૦પર યે આમાદા હુએ. હઝરત ઉસમાન રદી૦કી બેહેનકો તલાક દી ઓર મસજીદમેં સખ્ત કલામીકા ઇફ્તિતાહભી ઇન્હી ઉમરૂ બિનુલ આસને હઝરત ઉસમાન રદી૦કે સાથ કિયા. યેહી ઉમરૂ બિનુલ આસ થે જીન્હોંને લોગોંકો એલાનીયા જોશ દિલાકર હઝરત ઉસમાન રદી૦કે મારડાલનેકી તરગીબ દી. ઓર ફિર યેહી ઉમરૂ બિનુલ આસ થે જો મઆવીયાકે વઝીર બનકર હઝરત અલી રદી૦સે ખુને ઉસમાનકા ઇનતિકામ લેને આયે.

સિફ્ફીનમેં કુરાન શરીફ ઉઠાના ઇન્હીકા કામ થા જહાંસે ખારજી ફિરકેકી ઇબતિદા હુઈ ઓર ફયસલએ ખિલાફતમેં અબુ મૂસા અશઅરીકો ધોકા દેને વાલે ભી યેહી થે.

મઆવીયાકા નામ નાહક બદ નામ હે. સારે તોડ જોડ ઓર કારસ્તાનીયાં ઇન હઝરત ઉમરૂ બિનુલ આસકીથીં વો ખબર નહીં કિસ ગઝબકા દમાગ લેકર આયે થે. મેંને ઉનકે અફઆલે ઝિંદગીકો ગિનવા દિયા. ઇસકે આગે મેં કુછ રાયે નહીં દુંગા કયોંકે ઉનકે કોમ ઓર દીનપર એહસાનાત ભી હેં. મિસર ઇન્હી ઉમરૂ બિનુલ આસને ફતેહ કિયા થા. **લહુ અમલહુ વ લના આઅમાલુના** (ઉનકે આગે ઉનકા અમલ આયેગા ઓર હમારે

આગે હમારે અમલ) તાહમ યે બાત ઝરૂર માલૂમ હો ગઈ કે ચારાં ખુલુફા ઓર નામવર સહાબા ઈન તમામ ઝગડાંમેં સરાસર બે ખતા થે. બની ઉમઈયા ઓર ઉમરૂ બિનુલ આસ જયસે ચંદ આદમીયોંકી યે આગ લગાઈ હુઈ હે જો આજ તક નહીં બુઝી ઓર ન કયામત તક ઉસકે બુઝનેકી ઉમ્મીદ હે. લિહાઝા હમકો યે હાલાત સુનકર ઓર માલુમ કરકે સમઝના ચાહીયે કે ઝગડા સારા બની ઉમઈયાકા થા. અસહાબે રસૂલ ઓર ચારાં ખુલુફા બે કુસૂર થે. અવ્વલસે લેકર આખિર તક બની ઉમઈયા હી હર ખરાબીકા બાઅસ હુએ હેં, અબ અમીર મઆવીયાકે ઓર હાલાત સુનો જીનસે વાકએકરબલાકી બુનિયાદ તુમકો માલુમ હો જાયેગી.

સિફ્ફીનકા માઆરિકા હો ચુકા, હઝરત અલી રદી૦ કુફેમેં આકર રેહને લગે ઓર મઆવીયા દમિશ્કમેં, તો મઆવીયાકો અપને બાદકા ફિકર હુઆ કે શામકી હુકૂમત ઓર તમામ ઈસલામી દુનિયાકી સલતનત કિસી તરેહ મેરે ખાનદાનમેં આ જાયે.

મઆવીયાકો દુસરેકા દિલ મસખ્ખર કરનેકા બડા મલેકા થા. ઓર વો ઈસી વજેહસે ઇતને બડે દરજે તક પહોંચ ગયે થે. હદ હે કે ઉમરૂ બિનુલ આસ જયસે શખ્સ જીનકી ખસલત ઓર બદલનેવાલી તબીયતકા સમ-

ઝનાતક દુશવાર થા. મઆવીયા તાબેદાર હો ગયે થે. કીસી તરાહ અરબ કે તમામ લાયક ઔર સયાસી આદમીયોંકો મઆવીયાને અપને ગીર્દ જમે કર લિયા થા.

હઝરત અલી રદી૦ ખરે ખુદા પરસ્ત થે. વો તોડ જોડ ઔર દિલદારી દીનકે મઆમિલેમેં બિલકુલ ન કરતે થે. ઔર દીન કયા દુનિયાવી કામોંમેં ભી ઉન્હોંને હમેશા સચકા સાથ દિયા ઔર કિસી શખ્સમેં ઝરા ભી કમઝોરી હકકે ખિલાફ પાઈતો ઉસસે બાઝ પુર્સ ફરમાઈ.

માલિક ઇબ્ને ઉશતર કયસે કામકે આદમી થે ઔર ઉન્હોંને કયસે કયસે માઅરિકે કે કારનામે દિખાયે મગર હઝરત અલી રદી૦ ને ઇસ સબબસે કે માલિક કા ભી વાકેએ હઝરત ઉસમાન રદી૦ મેં દખલ થા ઉનકો ફરોગ ન દિયા બલકે જમલમેં તો અપની ફોજસે ઇલાહીદા કર દિયા. ઔર બસરેકી ગવરનરી દેનેકા વક્ત આયા તો માલિકકે ઇસરારો ખ્વાહિશકે બા વુજુદ ગવરનરી માલિકકો ન દી.

ઇધર મઆવીયા ઉમરૂ બિનુલ આસકી તમામ હરકાતસે વાકિફ થે. ઉનકો માલુમ થાકે હઝરત ઉસમાન રદી૦ કા કતલ દર અસલ ઉમરૂ બિનુલ આસકી એલાનીયા તરગીબસે હુવા હે મગર યે દેખ કરકે ઉમરૂ કામકા આદમી

હે ઉન્હોંને ઉનકો અપના વઝીર બના લીયા ઓર ખાતિ-રદારીમેં હદ કર દી. મઆવીયા જાનતે થે કે હઝરત અલી રદી૦ કે સામને ઇનકા ફરોગ મહાલ હે લેકિન જબ હઝરત અલી રદી૦ એક ખારજીકે હાથસે શહીદ હો ગયે ઓર હઝરત ઇમામ હસન રદી૦ ને ખુદ હુકુમત મઆ-વીયાકો દેદી તો મઆવીયાકે હોસલે બઢે ઓર ઉનકો અપની ખુદ મુખતાર ઓર બિલા શિરકતે ગેર બાદશાહ-તકા ખ્યાલ પયદા હુવા. મગર ઉનકી ઉમર બડી થી. જાનતે થે કે ઝિંદગી ખતમ હોનેવાલી હે ઇસ વાસ્તે ઉન્હોંને કોશિશ કી કે મુસલમાનોંસે ખલીફા મુનતખિબ કરનેકા કાયદા ઉઠ જાયે ઓર ખિલાફત બાપકે બાદ બેટેકો મિલા કરે.

અરબકી આઝાદ તબીયતોંકો યે મનવાના આસાન ન થા. ઇસ વાસ્તે મઆવીયાકો ઇસ ઇરાદેમેં બડી બડી દુશ-વારીયોંકા સામના કરના પડા મગર આખિર ઉનકો કામ-યાબી હુઇ.

હુકુમતે ઇસલામકી જારી કી વો અમીર મઆવીયા થે. ઇસલામકી હુકુમતમેં જીસ શખ્સને આમ રાયેકે ખિલાફ સબસે પહેલે નઇ બિદઅત

પહેલી બિદઅત. ઉન્હોંને ઇસ અચ્છે દસ્તુરકો બંદ કર દિયાકે મુસલમાન ખુદ અપને હાકિમકો મુનતખિબ કરેં ઓર અપને બેટે યઝીદકે વાસ્તે

બાદશાહતકી કોશીશ ઈસ અનદાઝસે કીકે મુસલમાનોંમે ઉસકે બાદ ઇનતિખાબ કરનેકા દસ્તુર ખતમ હો ગયા ઔર હુકુમત અવલાદકો બતો:ર વિરસેકે મિલને લગી.

ચુનાંચે ઉન્હોંને અપની ઝિંદગીમેં યઝીદકે વાસ્તે બયઅત લેનેકા ઈરાદા કિયા તો ઝિયાદ ઇબ્ને અબુ સુફિયાનને મુબાલેકતકી ઔર કહા:—

“ યઝીદ હર વકત લહો લઅબ ઔર સયરો શિકારમેં મસરૂફ રેહતા હે. વો ઈસ કાબિલ નહીં હે કે ઉસકે વાસ્તે મુસલમાનોંકી બેઅત લી જાયે. ” ઝિયાદ ઉસ મશહુર બેટેકા બાપ થા જીસકા નામ ઉબેદુલ્લાહ ઇબ્ને ઝિયાદ થા ઔર જીસકે હુકમસે હઝરત હુસેન રદી૦ શહીદ હુએ. યે ઝિયાદ મઆવીયાકે બાપ અબુ સુફિયાનકા બેટા થા. દુસરી બીવીસે. મઆવીયાને ઝિયાદકી તકરીર સુનકર કહા:–

“ યઝીદ બેશક આજકલ ખુરાફાતમેં મુબતિલા રેહતા હે. લેકિન બોઝ પડેગા તો ખુદ દુરૂસ્ત હો જાયગા.”

તમામ ઇસલામી મુલકોંસે મુસલમાનોંને મઆવીયાકી ઝિંદગીમેં યઝીદકી બયઅત કર લી. મગર ચાર આદમીયોંને તાઅમ્મુલ કિયા. એક હઝરત ઇમામ હુસેન ઇબ્ને અલી રદી૦ ને દુસરે હઝરત અબદુલ્લા ઇબ્ને ઝુબેર રદી૦ ને, તીસરે અબદુલ્લા ઇબ્ને ઉમર રદી૦ ને ચોથે અબદુર રહેમાન ઇબ્ને અબીબકર રદી૦ ને, મઆ-

વીયાકો ઈન ચારોંકા બડા ફિકર હુઆ. ઈસલિયે ઉમરા કરનેકે બહાનેસે મક્કએ મોઅઝઝમા હાઝિર હુએ ઓર રાસ્તેમેં મદીનેમેં ભી હાઝરી દી. વહાં ઈન ચારોંકો અલગ અલગ બુલાકર યઝીદકી બયઅતકે વાસ્તે કહા. હઝરત ઈમામ હુસેન રદી૦ ને ફરમાયાઃ—

" અગર અબદુલ્લા ઇબ્ને ઉમર રદી૦ ઓર અબદુલ્લા ઇબ્ને ઝુબેર રદી૦ ઓર અબદુર રહેમાન ઇબ્ને અબીબકર રદી૦ બયઅત કર લેંગે તો મેં ભી કર લુંગા." યેહી જવાબ ઇન તીનોંને દિયા. ગોયા હરએકને દુસરોંપર મુન હસિર રખા. મઆવીયા સમઝ ગયેકે યે ચારોં હરગિઝ બયઅત ન કરીંગે. ઇસ વાસ્તે વો ખામોશ હોકર વાપિસ ચલે ગયે.

મઆવીયાકી મોત.

આખિર વો વકત ભી આ ગયા જીસકા ખટકા મઆવીયાકો મુદ્દતસે લગા હુઆ થા. ઓર જો હર બડે ઈરાદે વાલેકો માયુસ કિયા કરતા હે. યાઅને મોતકા ઝમાના. ઉન્હોંને યઝીદકો બુલાયા ઓર કહાઃ—

" બેટા ! જબ તુઝકો ખિલાફત મિલે તો ખુદા રસુલ સલ૦ કે હુકમ ઓર સીરતે હઝરત અબુ બકર રદી૦ કે મુવાફિક હુકુમત કીજીયો." યઝીદને જવાબ દિયા.

" નહીં કુરાન ઓર હુકમે રસુલ સલ૦ કે મુવાફિક હુકુમત કરૂંગા. સીરતે અબુ બકર રદી૦ સે મુઝે કુછ સરોકાર નહીં. " મઆવીયાને કહા:—

" અચ્છા, સીરતે ઉમર ફારૂક રદી૦ ઓર સીરતે ઉસમાન ગની રદી૦ પર અમલ કરના. " બોલા:—

" હરગિઝ નહીં; ફકત કિતાબ અલ્લાહ ઓર સુન્નતે રસુલ સલ૦ કાફી હે. " મઆવીયાને આહે સર્દ ખેંચી ઓર કહા—

" મેં તુઝકો દુનિયાકા શહેનશાહ બનાતા હું, મગર મુઝે નઝર આતા હે કે તુ મેરી ઉમ્મીદોંકે ખિલાફ્ કરેગા ખયર તેરી મરઝી, દેખ ચાર આદમીયોંને તેરી બયઅત નહીં કી હે, ઉનમેં હુસેન ઈબ્ને અલી રદી૦સે યકીયન તેરી લડાઇ હોગી. લડાઈ હોતો ઉનકો જાનસે ન મારીયો કે હમારી ઉનકી કરાબત હે ઓર મુઝે અંદેશા હે કે અબદુલ્લા ઈબ્ને ઝુબેર રદી૦સેભી તેરી જંગ હોગી ઉસપર કાબુ ચઢે તો ટુકડે ટુકડે કર ડાલીયો કે વો બડા મક્કાર હે"

યઝીદ યે વસીયત સુનકર શિકારકો ચલા ગયા. ઓર પીછે મઆવીયા મર ગયે. બાપકી મોતકે વકત બેટા મોજુદ ન થા. વો બાપ જીસને સારી ઉમર અવલાદકી ખાતર દુસરોંકે સબર સમેટે ઓર કલેજોંમેં હાથ ડાલ ડાલકર સલતનત કાયમકી મરતે વકત બેટેને પાનીકા એક કતરા તક ઉસકે હલકમેં ન ટપકાયા ઓર યે દુનિયાકા

બહેતરીન પોલીટીશીયન, માયુસ જાન લેકર દુનિયાસે અકેલા ચલા ગયા. મરનેકે વકત મઆવીયાકી ઉમર નવ્વે બરસકી થી. એક રિવાયતમેં સીત્તોતેર સાલ આયે હેં.

ઉન્હોંને અપની ઝિંદગીમેં કિસીકો ગાલી નહીં દી. ઓહોત નર્મ દિલ થે. ઝોર ઓર સખ્તીકી હુકુમતકો ના પસંદ કરતે થે. ઉનકા કોલ થા કે નરમીકી હુકમરાનીમેં બડા મઝા હે ઓર જયસી તાબેદારી દિલજોઇ કરનેસે હોતી હે જબર કરનેસે નહીં હોતી.

તિબરીકા બયાન હે કે મઆવીયાસે બાઅઝ અયબ અયસે થે જીનકો લિખતે હુવે કલમ શરમાતા હે. એક અયબ જો લિખા જા સકતા હે યે થા કે વો લોગોંકે નિવાલે ગિના કરતે થે. યાઅને દસ્તરખ્વાન પર જો લોગ ઉનકે હમરાહ ખાના ખાતે મઆવીયા સબકે લુકમોંકો દેખતે રેહતે. અરબમેં યે આદત અયબ થી ઓર ઉસકો નદીદાપન સમઝા જાતા થા.

હઝરત ઉમર રદી૦ કહા કરતે થે કે "અગર રૂમીયોંકો અપને કયસર ઓર ઇરાનીયોંકો અપને કિસરા પર ફખ્ર હે તો એહલે અરબ અપને મઆવીયા પર ફખ્ર કર સકતે હેં." મઆવીયા કે રોબ ઓર હયબતકા યે આલમ થા કે એક દીન મિસરકે બડે બડે નામવર સરદાર ઉનકી મુલાકાતકો આયે તો સામને આતેહી મુંહસે નિકલાઃ—"અસ્સલામો અલયકા યા રસુલુલ્લાહ" મઆવીયાકો હંસી આ ગઇ ઓર યે સબ શરમીંદા હો ગયે.

બાબ ૩.

બ્યાને કરબલા.

લો વો વકતભી આ ગયા જીસકી ખાતર ચાર રાતેં જાગકર કાટી થીં. ઓર જો ઈસ કિતાબ મોહર્રમ નામેકા અસલી મકસદ હે. યાઅને અબ કરબલાકા બ્યાન શુરૂ હોતા હે. યે આખરી રાત હે, ઇસીમેં દિલકા ધુંવા ઉઠેગા આંખમેં આંસુ બનકર આયેગા ઓર પલકોંકો ભિગોતા હુવા દામનોંમેં ગિરકર ફના હો જાયગા.

ઇસી રાતમેં હાથ તલવારકે કબ્ઝેપર જાયેગા, ઉસકો મ્યાનસે ખીંચેગા, સરસે ઉંચા ઉઠેગા ઓર બની ફાતેમાકે મઝલુમ ઘરાનેકો કાટકર ઢેર કર દેગા.

મુસલમાનોંકી નઈ પયદા કરદા બાદશાહત યઝીદ ઇબ્ને મઆવીયાકો મિલ ગઈ. બની ઉમઈયાકા સબસે બડા નામવર બાદશાહ તખ્તપર બેઠ ગયા. યે વો સુલતાન હે જીસને અપને બુઢે બાપ મઆવીયાસે ઝિદ કીથી

યઝીદકી તખ્ત નશીની.

કે મેં કુરાનો હદીસકે સિવા ઓર કિસીકી પયરવી ન કરૂંગા તુમ ઈસીકો મરહબા કહોકે યે બડા મુકલ્લીદે કુરાન હે. સિર્ફ થોડીસી શરાબ પી લેતા હે ઓર જીન ઓરતોંસે નિકાહ

જાયઝ નહીં હે ઉનકો અપને લીયે હલાલ સમઝતા હે. તુમકો નમાઝકા હુકમ દેતા હે મગર ખુદ નહીં પઢતા ઇસસે ઝિયાદા સુન્નતકી પયરવી કયા હોગી. બડા હરીયાલા હે, બડા મતવાલા હે, સયરો શિકારપર ઝિંદગી બસર હોતી હે. કયોં ન હો? બની ઉમઇયાકે ઘરકા ગોહરે શબ ચરાગ હે. એક બડે બાપકા બેટા હે જીસને અસદુલ્લાહ અલી ઇબ્ને અબી તાલિબ રદી૦સે તેગઝની કી. એક શોહરએ આફાક દાદાકા પોતા હે જીસને સરવરે કાયનાત રસુલુલ અરબ વલ અજમ સલ૦કો હમેશા આઝાર પહોંચાયે. આફરીન કહો કે યે આદમખોર ગોદકા પરવરિશ યાફતા હે. અયસે મજમુએ સિફાત નઇયરે દરખ્શાંકો લોગ મલઉન કેહતે હેં, પલીદ કહેતે હેં. તુમ કુછ ન કહો કે દોઝખકે સબસે બડે શોહરીયારકી શાનમેં તુમકો ઝબાન ખોલનેકા હક નહીં હે.

યઝીદને તખ્ત પર બયઠતેહી મદીનેકે ગવરનરકો હુકમ ભેજા કે હુસેન ઇબ્ને અલી રદી૦ અબદુલ્લા ઇબને ઝુબેર રદી૦ અબદુલ્લા ઇબ્ને ઉમર રદી૦ અબ્દુર રહેમન ઇબ્ને અબીબકર રદી૦સે મેરી બેઅત લો. ઇનકાર કરેં તો સબકો કતલ કર દો.

ઇબ્ને ઝુબેર તો બડે હોશીયાર થે હાકિમને બુલાયા તો ટાલ ગયે ઓર રાતકો ચુપકેસે મકકેકો ચલ દીયે.

હઝરત ઇમામ હુસેન રદી૦ને ફરમાયાઃ—" સબ લોગોંકો જમે કરો વો બેઅત કરીંગે તો મેંભી તઇયાર હું."

ગરઝ ચારોંને ઇસી તરેહ ટાલ દિયા ઓર દુસરે દિન હઝરત ઇમામ હુસેન રદી૦ભી ખુફિયા મદિનેસે મકકેકો તશરીફ લે ગયે.

મકકેમેં ઇબ્ને ઝુબેર રદી૦ને લડાઇકા સામાન કર રખા થા. મગર હઝરત ઇમામ હુસેન રદી૦ને ઉનકી શિરકત ન ફરમાઇ ઓર ઇલાહીદા એક જગે ઠયર ગયે. યઝીદકો ખબર હુઇ તો ઉસને ફોજ ભેજી. મકકેકા મુહાસિરા હુવા, ઇબ્ને ઝુબેર રદી૦ ખુબ લડે ઓર યઝીદકે સિપેહ સાલારકો શિકસ્ત દેકર પકડ લિયા ઓર માર ડાલા.

કુફેકી બાસી કઢીમેં ઉબાલ.

હઝરત અબદુલ્લા ઇબ્ને ઝુબેર રદી૦કી ફતેહસે જહાં યઝીદકી સેજમેં કાંટે પડ ગયે વહાં કુફેકેકમ હિમ્મત બુઝદિલ ઓર વકત આશના બાશંદોકે હોસલોંમેંભી જવાનીકી લેહેર ઉઠી ઓર ઉન્હોંને હઝરત ઇમામ હુસેન રદી૦કો એક લંબા ચોડા ખત લિખ મારા કેઃ—" આપકે વાલિદ બુઝુર્ગવારકે હમ સબ ફિદાઇ હેં જમલમેં હમ લડે, સિફફીનમેં હમને તલવારેં મારીં, બની ઉમઇયા ઓર ખાનદાને મઆવીયા કે પુરાને દુશમન હેં. આજ યઝીદને દાઅવ એ ખિલાફત કિયા હે, હાલાંકે ઉસકા કુછ

હક નહીં હૈ આપકી મોજુદગીમેં કે ફરઝન્દે રસુલે ખુદા સલ૦ હો ઓર કિસકા જીગરા હૈ કે ખિલાફતકા હક જતાએ. વકત હૈ કે આપ અલમ બલંદ કરેં ઓર હમ સબ ગુલામોંકી પેશવાઇ કુબુલ ફરમાયેં તાકે યે મનસબે ખિલાફત જો આપકા હક હૈ આપકો મિલ જાયે. ”

ઇસ ખતસે હઝરત ઇમામ ખુશ તો હુએ મગર વો કુફીયોંકી ખસલતસે વાકિફ થે. અપને વાલિદ માજીદકે સાથ કુફીયોંકી બે વફાઇયાં ઓર વકતકે વકત કજ અદાઇયાં બારહા દેખી થીં. ઉનકો ઉમ્મીદ ન થી કે કુફી સાબિત કદમ રહીંગે ઓર યઝીદકી દોલતમંદ સલતનતકા મુકાબિલા કર સકીંગે જીસકે પાસ ફોજેં હેં, મુલ્ક હેં, રૂપીયા હે, બડે બડે અકલમંદ આદમી હેં. ઇસિ વાસ્તે ઉન્હોંને ઇસ ખતકે જવાબમેં કુછ તાઅમ્મુલ કિયા ઓર આખિર મશવિરેસે યે કરાર પાયા કે હઝરત ઇમામકે ભાઇ હઝરત મુસલિમ ઇબ્ને અકીલ રદી૦ ખુફિયા તરીકેસે જાયેં ઓર કુફેકી હાલત દેખેં અગર કુફીયોંમેં કુછ હિમ્મત નઝર આયે નો ઉનસે હઝરત ઇમામકી બેઅત લેં ઓર દેખેં કે કિતને આદમી બેઅત કરતે હૈં ઓર ઉનકે કયા કયા ઇરાદે હેં, યે સબ કેફીયત હઝરત ઇમામકો લિખી જાયે ઉસકે બાદ ફેસલા હોગા કે કુફે જાના મુનાસબ હૈ યા નહીં.

હઝરત મુસલિમ રદી૦ દો આદમીયોંકો લેકર ચુપ

આપ કુફે તશરીફ લે ગયે ઓર પોશીદા તોરસે એક મુહિબ્બે આલે રસુલ સલ૦કે ઘરમેં ઉતરે. ખાનદાને રિસાલતકે દોસ્તોંકો ખબર હુઇ તો જુક જુક હઝરત મુસલિમ રદી૦કી ખિદમતમેં હાઝીર હોને લગે. પહેલેહી દિન બારા હઝાર આદમીયોંને બેઅત કી.

એહલે કુફેકી મોહબ્બત ઓર જોશો ખરોશ દેખકર હઝરત મુસલિમ રદી૦ને ઉસી રોઝ એક ખત હઝરત ઇમામકો લિખા જીસમેં સારી કેફીયત કુફીયોંકી બ્યાનકી ઓર તેહરીર કિયા કેઃ—" બારા હઝારને તો આજ મેરે હાથ પર બેઅત કરલી હે. એક લાખ તૈયાર હેં, આપકે તશરીફ લાતેહી હલકા બગોશ હો જાયેંગે આપ પસો પેશ ન ફરમાઇયે ઓર ફોરન તશરીફ લે આઇયે. "

યે ખત કુફેકે દો સરદાર લેકર મકકે પહોંચે હઝરત ઇમામ રદી૦ ખત દેખકર ખુશ હુએ ઓર ફરમાયાઃ—"તુમ ચલો મેંભી આતા હું. "

યે દોનોં વાપિસ ગયે તો પચાસ આદમી કુફીયોંકા પયગામ લેકર ઓર આયે ઓર અઝહદ ઇસરારસે અર્ઝ કિયા કેઃ—" અબ દેરકા વકત નહીં હે " હઝરત ઇમામ રદી૦ને ફરમાયાઃ—

" તુમ ચલો, મેં બોહોત જલદી સાઝ સામાન દુરસ્ત કરકે આતા હું. " ઓર ઇન ખુતુતકે જવાબાત

લિખકર દે દીયે. ઇન કાસિદોંકો ગયે હુએ દેર ન હુઇથી કે તીસરા ગિરોહ ઔર પહોંચા ઉસને તો ઇતની જલદીકી કે હઝરત ઇમામ રદી૰કો આમાદાહી કર દિયા.

હઝરત ઇમામ રદી૰ને તઇયારી શુરૂ કી ઔર બસરેકે લોગોંકોભી જીનપર ઇખલાસો મોહબ્બતકા ખ્યાલ થા. ખુતુત ભેજકર કુફેમેં તલબ ફરમાયા. કુફેમેં ઇનદિનોં નોઅમાન બિન બશીરા રદી૰ હાકિમ થે. યે બડે નેકમિઝાજ અનસારી હઝરત સલ૰કે સહાબી થે. ઉનકે પાસ બની ઉમઇયાકે ચંદ તરફદાર ગયે ઔર કહાઃ—

“ કિસ નીંદમેં સોતે હો, હરીફ કુફેમેં આન પહોંચે મુસલિમ ઇબ્ને અકીલ રદી૰ ધડાધડ બેઅત લે રહા હે. ઔર કોઈ દમમેં હુસેન ઇબ્ને અલી રદી૰ આયા ચાહતે હેં મસલેહતે વકત યે હે કે મુસલિમકો ગિરફતાર કરકે કત્લ કરો ઔર જીન જીન લોગોંને ઉનસે બેઅતકી હે ઉન સબકો સઝાએં દો વર ન સારા ઇરાક હાથસે જાતા રહેગા.” નોઅમાન ઇબને બશીર રદી૰ને જવાબ દિયાઃ—

“ મુસલિમને ખુફિયા કામ કિયા હે, મેં એલાનીયા ગિરફત કયોં કરૂં, યે ના મુનાસબ હે ” યે ટાલનેકી બાત થી કયોંકે નોઅમાન આલે રસુલ સલ૰કે દોસ્ત થે. ઔર બા વજુદ ઇસકે કે તાબેદાર યઝીદકે થે બની હાશમ ઔર ખાનદાને રિસાલતકે ઉરૂજકો ચાહતે થે.

બની ઉમઇયાને નોઅમાન ઈબને બશીર રદી૦કો દેખા કે વો ઢીલ દેતે હેં તો સારી કેફીયત યઝીદકો લિખી ઓર નુન મિરચ લગાકર ઉસકો બોહોત ડરાયા કે ફોરન ઈનતિઝામ કર વર ન મઆમિલા હાથસે ચલા ઓર નોઅમાનકે ખિલાફભી ખુબ ઝેહેર ઉગલા.

યઝીદકો ઇતતિલા પહોંચી તો ઉસકે પયરોંતલેસે ઝમીન નિકલ ગઈ. વો ડરાકે યે મઆમિલા રંગ લાયે બગેર ન રહેગા. ઇસ વાસ્તે ઉસને સરખુન નામી એક મેહરમે રાઝ ગુલામકો બુલાયા જીસને યઝીદકો પાલા થા. ઓર મઆ-વીયાકે મિઝાજમેં જીસકો બોહોત દખલ થા. કયોંકે ઇસકી રાયે ઓર તદબીર બોહોત અચ્છી હોતી થી. સરખુનને કહાઃ—

" મેં જાનતા હું કે આપ ઝિયાદ ઈબને અબુ સુફીયાન ઓર ઉસકે ખાનદાનસે ખુશ નહીં હે કયોંકે આપકે વાલિદને ઝિયાદકો અપને બાપ અબુ સુફિયાનકા બેટા બયાન કિયા થા મગર આપને ઈસ બાતકો ઉસવક્ત ભી પસંદ ન કિયા થા કે એક લોંડી બચ્ચા આપકે દાદાસે મનસુબ હો. ઉસકે અલાવા મુઝે યેભી માલુમ હે કે ઝિયાદને આપકે વાલિદ મઆવીયાસે આપકી ખિલાફતકી મુખાલિફત કી થી. ઓર કહા થા કે યઝીદ હરવકત શિકારો ખુરાફાતમેં મુબતિલા રેહતા હે ઉસકો ખિલાફત દેની ઠીક નહીં હે.

ઇસકા મલાલભી આપકો હોગા ઓર આપ ઝિયાદકે બેટે ઉબેદુલ્લા ઇબ્ને ઝિયાદકો બોહોત ના પસંદ કરતે હોંગે. મગર કયા કરૂં. ઇસ વકત મેરે ખ્યાલમેં ઇસ અઝીમુશ્શાન મઆમિલેકા ઇનતિઝામ સિવાયે ઉબેદુલ્લા ઇબ્ને ઝિયાદકે કોઇ નહીં કર સકતા. આપ અપની રનજીશકો દિલમેં દબાઇએ ઓર કુફે વ બસરેકી હુકુમત ઉબેદુલ્લા ઇબ્ને ઝિયાદકો દીજીયે કે વો આનન ફાનનમેં સબ તુફાનોંકો દબા દેગા."

યઝીદને સરખુનકી નસીહત સુની ઓર ઉબેદુલ્લા ઇબ્ને ઝિયાદકો ખત લિખકર બસરે ઓર કુફેકી ગવરનરી દેદી. ઓર ફોરન કુફે પહોંચે ઓર ઇનતિઝામ કરનેકી તાકીદ કી ઓર હુકમ દિયા કેઃ-"અગર હુસેન ઇબ્ને અલી રદી૦ કુફેમેં આ ગયે હોં તો ઉનકા ઓર મુસલિમ ઇબ્ને અકીલકા સર કાટકર ભેજ દે."

ઇબ્ને ઝિયાદકો યઝીદકા હુકમ બસરેમેં મિલા. અભી ઉસને કુફેકો કુચ નહીં કિયા થા કે ખબર લગી કે બસરેમેંભી હઝરત ઇમામ હુસેન રદી૦કા કાસિદ ખત લાયા હે. ઇબ્ને ઝિયાદને કાસિદકો ગિરફતાર કરા લીયા ઓર સુબેહકો એક આમ જલસા કરકે બ્યાન કિયાઃ—

" તુમ લોગ જાનતે હો, મેં ઝિયાદકા બેટા હું ઓર ઝિયાદ જયસા ખુંરેઝ થા તુમ બે ખબર ન હોગે. હુસેન

ઇબ્ને અલી રદીoને યઝીદકે ખિલાફ ખુરૂજ કિયા હે. અગર તુમમેંસે એક શખ્સનેભી યઝીદકે ખિલાફ જુમ્બીશકી તો ફિર ઉસકે જાનોંમાલકી ખેર નહીં હે. મેં અબ કુફે જાતા હું તાકે મુસલિમ વ હુસેનકા કિસ્સા પાક કરૂં ઓર બસરે પર અપને ભાઇકો હાકિમ કરતા હું ઉસકે તાબેદાર રેહના ઓર મુઝકો અપનેસે દુર ન સમઝના.” ઇસકે બાદ હઝરત ઇમામ હુસેન રદીoકે કાસિદકો બુલાકર સરે જલસા તહેતેગ કરકે માર ડાલા.

ઉબેદુલ્લા ઇબ્ને ઝિયાદ બસરેકા યે ઇન્તિઝામ કરકે
હઝરત મુસલિમકી નિહાયત ફુરતીસે કુફેકો રવાના
શાહાદત. હો ગયા.

યહાં કુફેમેં હઝરત ઇમામકી આમદ આમદ હો રહી થી. ઇબ્ને ઝિયાદ એક ગુલામકે સાથ મગરેબો ઇશાકે બીચમેં કુફે પહોંચા. ચેહરેપર ઉસને કપડા ડાલ રખા થા. કુફીયોંને સમઝા હઝરત ઇમામ તશરીફ લે આયે. ચારોં તરફસે આવાઝેં આને લગીં. “ અસ્સલામો અલયક યા ઇબ્ને રસુલુલ્લાહ ! અસ્સલામો અલયક યા ઇબ્ને રસુલુલ્લાહ ! ! ”

ઇબ્ને ઝિયાદને લોગોંકા યે ઝોકો શોક સુના તો જલકર કબાબ હો ગયા મગર મુંહસે ન બોલા. ન ચેહરેકા

કપડા ઉઠાયા. ઔર સીધા દારૂલ હુકુમતમેં પહોંચા. વહાં નોઅમાન ઈબ્ને બશીર તશરીફ રખતે થે ઉન્હોંને સુના કે હઝરત ઇમામ તશરીફ લે આયે તો કિલેકા દરવાઝા બંદ કરાલિયા ઔર દરવાઝે કે ઉપરસે આવાઝ દીઃ—

" યા ઈબ્ને રસુલુલ્લાહ ! તશરીફ લે જાઇયે. યઝીદ આપકો યે શેહેર હરગિઝ ન દેગા. મેં નહીં ચાહતા કે મેરી હુકુમતમેં આપ કત્લ હોં. " ઈબ્ને ઝિયાદને ઉસવકત અપને મુંહસે કપડા હટાયા ઔર ધમકાકર કહાઃ—

" દરવાઝા ખોલ કે મેં ઝિયાદકા બેટા હું " નોઅમાનને ફોરન દરવાઝા ખોલ દિયા. ઔર બિલકુલ ઈબ્ને ઝિયાદકો દેખકર તિતર બિતતર હો ગઇ.

યે ખબર હઝરત મુસલિમ ઇબ્ને અકીલ રદી૦કોભી પહોંચી ઔર વો હાની ઇબ્ને ઉરવાકે મકાનમેં તશરીફ લે ગયે. હાની કૂફેકા બડા રઇસ થા. સુબેહકો ઇબ્ને ઝિયાદને જલસએ આમ કિયા ઔર કહાઃ—

" દેખો મેં ઝિયાદકા બેટા હું. વોભી હઝાક થા. મેં ભી સફફાક હું. મુઝે સબ ખબરેં હેં કે કિસ કિસને હુસેન રદી૦કી બેઅત મુસલિમ કે હાથપર કી હે. મેં ઉનકે નામ જાનતાહું, ઉનકે ખાનદાન જાનતાહું, ઉનકી સુરતોં તકસે આગાહહું. મગર ઈસવકત સબકો અમાન દેતા હું. બેઅત તોડ ડાલો ઔર યઝીદકી ઈતાઅતમેં સાબિત કદમ

રહો વર ન યાદ રખો એક એક કો પીસ ડાલુંગા ઓર ખાનુમાં બરબાદ કર દુગા. ”

બુઝદિલ કુફી સિર્ફ એક તકરીરસે ઓર મેહેઝ બાતોંકી તલવારસે કંપ ગયે ઓર હઝરત ઈમામકી બેઅતસે એકદમ દિલ સાફ કર લિયા.

યે ઇનતિઝામ કરકે ઇબ્ને ઝિયાદને મુસલિમકી ફિકર કી યો ચાહતા થા કે સુબુત પુખ્તા મિલ જાયેગા તો મુસલિમકા કત્લ કરના આસાન હોગા વર ન ખુનરેઝી હોગી. ઇસ વાસ્તે ઉસને એક જાસુસકો તીન હઝાર દિરહમ દેકર કહાઃ—

“ ઇનકો હાનીકે ઘર લેજા હાની ઇબ્ને ઉરવાસે કહીયો મેં બસરેકે મુસલમાનોંકા કાસિદ હું. બસરેમેં હઝરત ઈમામ હુસેન રદી૦કા ખત ગયા થા. વહાં કે મુસલમાનોંને મુઝે ભેજા હે ઓર હઝરત મુસલિમ રદી૦કી નઝર સાથ કી હે ઓર કહા હે કે હમ સબ બોહોત જલ્દ ઇમદાદકો કુફે પહોંચતે હેં. હાની મકાનકે અંદર લે જાયે તો યે દિરહમ મુસલિમકો દીજીયો ઓર એહલે બસરેકી તરફસે ઉસકી બેઅત કીજીયો. ” જાસુસને અયસાહી કિયા, ભોલે હાની ઇબ્ને ઉરવા ઉસકે ફરેબમેં આ ગયે ઓર હઝરત મુસલિમતક ઉસકો પહોંચા દિયા. જાસુસને નઝર દી. બેઅત કી ઓર સબ પયામ દેકર ઇબ્ને ઝિયાદકે પાસ આ ગયા.

દુસરે દિન હાની, ઇબ્ને ઝિયાદકે સલામકો દરબારમેં ન ગયે તો ઉસને ઉનકો ખુદ બુલવાયા. હાની ગયે તો ઇબ્ને ઝિયાદ બોલાઃ—

" અપની કઝાકો ખુદ અપને પેરોંપર સાથ લાતા હે ? કયોં હાની તુઝકો માઅલુમ નહીં. મેરે બાપ ઝિયાદને કુફેમેં અયસે એક શખ્શકોભી ઝિન્દા ન છોડા થા જો બની ફાતેમાકી મોહબ્બતકા દમ ભરતા થા. એક તું બાકી રખા ગયા થા કે તુઝપર મેરે વાલિદકી ઇનાયત થી ઉસકા ઇવઝ તુને યે કિયા કે યઝીદકા બાગી બના." હાનીને કહા–

" મુઝસે કયા ખતા હુઇ ? " ઇબ્ને ઝિયાદ બોલા–

" તુને મુસલિમકો અપને ઘરમેં પનાહ દી હે " હાનીને ઇનકાર કિયા ઇસપર ઇબ્ને ઝિયાદને જાસુસકો બુલાકર સારા વાકેઆ નઝર દેને ઓર બેઅત કરનેકા સુનવાયા હાની શરમિન્દા હો ગયે ઓર કહાઃ—

" બેઅત મેરે ઘરમેં નહીં હુઇ મુસલિમ અબ અલબતા મેરે હાં આ ગયે હેં. " ઇબ્ને ઝિયાદને કહાઃ—

" અચ્છા જાવ, ઓર મુસલિમકો મેરે પાસ લાવ. " હાનીને ઇસસે ઇનકાર કિયા. ઇબ્ને ઝિયાદ ઇનકાર સુનકર આગ બગોલા હો ગયા. ઓર એક ગુરઝ હાનીકી પેશાની

પર મારા જીસસે ગરીબકા ચહેરા ખુનમ ખુન હો ગયા ઓર ઉસકે બાદ હાનીકો કેદ કર લિયા.

શહેરમેં ખબર ઉડી કે હાની કત્લ હો ગયે. ઉનકે કબીલેકે લોગ તલવારેં લેકર નિકલ ખડે હુએ ઓર ઇબ્ને ઝિયાદકે કિલેપર હમલા કિયા. હઝરત મુસલિમ રદી૦કો ખબર હુઇ તો આપભી શમશીર ખીંચકર ઇબ્ને ઝિયાદસે લડનેકો નિકલે ચાર હઝાર આદમી હઝરતકે સાથ થે. લડાઇ શુરૂ હુઇ તો ઇબ્ને ઝિયાદને કિલેકા દરવાઝા બંદ કર લિયા ઓર છતોંસે તીર બરસાને લગા.

કુછ થોડી દેર તો લડે શામ હુઈ તો હઝરત મુસલિમ અકેલે ખડે રેહ ગયે. એક કુફીકોભી આસપાસ ન દેખા. બોહોત માયુસ હુએ ઓર અંધેરેમેં હયરાન ખડે દેખતે થે કે ઇલાહી કહાં જાઉં ? ન કોઇ મુનિસ હે ન હમદમ હે, ન રાત બસર કરનેકા ઠિકાના હે ન પાની હે ન દાના હે. ઇસ સઇયિદકી બેકસીપર કલેજા ફટતા થા. કે યાતો હઝારોં જુટે ફિદાઈ મરને મારનેકો સાથ થે યા અબ એકકાભી પતા નહીં.

હઝરત મુસલિમ રદી૦ એક ઓરતકે દરવાઝેપર જાકર બેઠ ગયે. ઓરતને કહાઃ—

" અય શખ્સ ! યહાં કયોં બયઠા હે ? ફિતનેકા

ઝમાના હે. સરકારી ચોકીદાર આયેગા તો પકડકર લે જાયગા.”
હઝરત મુસલિમને ફરમાયા:—

“ મુઝે રાતકી રાત અપને હાં પનાહ દે. ” બુઢિયાને દરવાઝા ખોલ દિયા ઓર અંદર બુલા લિયા. બુઢિયાકા બેટા ઘરમેં આયા ઓર હઝરત મુસલિમકે હાલસે આગાહ હુવા તો ઇબ્ને ઝિયાદકો જાકર ખબર દી. ઉસને સુબેહ ફોજ ભેજી. હઝરત મુસલિમ રદી૦ને મુકાબિલા કરના ચાહા સિપાહીયોંને કહા:—

“ કયોં લડતે હો ? હમારે સાથ ચલો, હમ અમાન દિલવા દેંગે. ” હઝરત મુસલિમને તલવાર હાથસે ફેંક દી ઓર ફોજકે સાથ ઇબ્ને ઝિયાદકે પાસ ચલે ગયે. ઇબ્ને ઝિયાદને ઇનકોભી હાની કે સાથ કેદ કર દિયા કુફીયોંકો ખબર હુઇ તો ફિર ઉનમેં જોશને હરકતકી દસ હઝાર આદમીયોંને જમા હોકર ઇબ્ને ઝિયાદ પર હમલા કિયા ઓર મુસલિમ વ હાનીકો છુડાના ચાહા.

ઇબ્ને ઝિયાદને યે સુરત દેખી તો હુકમ દિયા કે મુસલિમ વ હાનીકે સર કાટલો. ઓર દીવારકે નીચે ફેંક દો. ફોરન તાઅમીલ કી ગઇ. હાની ઓર હઝરત મુસલિમ શહીદ કર દિયે ગયે ઓર ઉનકે સર કટકર કિલેસે નીચે

ગિર પડે. ફુફી યે સર દેખતેહી સરપર પાઉં રખકર ભાગે, એકભી ન ઠેરા.

પરદેસી મુસલિમ

બનીફાતેમાકે લાડલે પરદેસી મુસલિમકો દેખના ખુનમેં નહાયે પડે હેં. વહાં તો ઉનકે ભાઈ હુસેન રદી૦ ખ્યાલ કરતે હોંગે કે મુસલિમ કુફેકી હુકમરાની કર રહા હોગા. યહાં ઉનકે જીસ્મકા તાજ (સર) કટા પડા હે. ઓર બદનકા પાક ખુન કુફેકી ગંદી ખાકકી પ્યાસ બુઝા રહા હે. હઝરત મુસલિમ જાન દે રહે થે. મગર ઉનકો ઝરા હિરાસ ન થી. અલબત્તા બાર બાર અપને ભાઈ હુસેન રદી૦ કે આને ઓર મુબતિલાએ ફિતનાં હોનેકા અંદેશા કરતે થે. ઓર ફરમાતે થે:—

" અરે કોઈ ભી અયસા હે જો મેરે ભાઈ હુસેનકો ઈસ બેવફા ઝમીનમેં આનેસે રોકે આહ મેંને તો ઉનકે બુલાનેકા ખત લિખા હે. મેંને કુફીયોંકી મોહબ્બતકી બડી લંબી ચોડી તાઅરીફ કી હે હુસેન રદી૦કો કયા ખબર હોગી કે ઉનકા ભાઈ કુરબાન હો ગયા. ઉસકે ગલેપર સિતમકી છુરી ચલ ગઈ. "

ઇબ્ને ઝિયાદને હઝરત મુસલિમ વ હાનીકા સર દમિશ્કમેં યઝીદકો ભેજ દિયા ઓર ખુદ હઝરત ઇમામકી આમદકા ઇનતિઝાર કરને લગા.

તિબરી, ઇબ્ને ખલદુન ઓર તારીખકી કિસી મોઅ
તેબર કિતાબમેં યે ઝિકર નહીં હે.

કુફેમેં દો ગુલફામ મગર રવઝતુશશોહદામેં મુલ્લા હુસેન વાઅઝ કાસફીને લિખા હે કે હઝરત મુસલિમ કે દો બચ્ચેભી કુફેમેં સાથ ગયે થે. ઓર જબ હઝરત મુસલિમ શહીદ હો ગયે તો ઇબ્ને ઝિયાદને ઇન બચ્ચોંકો ભી તલાશ કરાકે કતલ કરાયા.

ઇન ખુર્દસાલ સઇયદોંકી શહાદત બોહોત દર્દનાક હે મેં વાકએકો અપને અલફાઝકી તસવીરમેં ખીંચકર દિખાતાહું

એક બચ્ચેકા નામ મોહમ્મદ થા દુસરેકા ઇબ્રાહીમ, છરેરે બદન, બની હાશમકે દસ્તુરકે મુવાફિક સરકે લમ્બે લમ્બે બાલ, અરબી કબાયેં, કમરેં બંધી હુઇ, ઉનમેં દો છોટે છોટે નાઝુક નીમચે લટકે હુએ, ભોલી ભોલી સુરતેં નુરકી મુરતેં. જાનતેહી હો રસુલેખુદા સલ૦કે ઘરાનેકા હુસ્ન કયસા થા. યે દોનોંભી હુસ્ને નુબુવ્વતકે દો જલવે થે. હઝરત મુસલિમ શહીદ હુએ તો યે કાઝી શરીહ બિન હાનીકે મકાનમેં થે. ઈન્હે ખબર ન થી કે બાબાજાન મર ગયે. યેતો રાતદિન દેખતે થે કે ખિલકત ઇનકે બાપકે હાથ ચુમને આતી હે. ઓર ઉનકેભી દામન ચુમે જાતે હેં રકાબોંકો બોસે દિયે જાતે હેં, અપને બહાદુર બાપકો

તલવાર લિયે ઘરસે જાતે દેખા થા ફિર ખબર નહીં કે કહાં ગયે. એક રાત દિન ગુઝર ગયા.

કાઝી શરીહ કેહતે થે, "ખાના હાઝિર હે ખા લીજીયે' યે કહેતે " બાબાજાન આલેં તો ખાઇંગે " શરીહ આખોંમે આંસુ ભર લાતે મગર ઉનસે કેહ ન સકતે થે કે તુમાર બાપ તો જન્નતકો સિધાર ગયા.

આખિર મોહમ્મદને અપને છોટેભાઇ ઇબ્રાહીમસે કહા—" કયોં ભાઈ ! બાબાકી કબતક રાહ દેખોગે ? રોટ ખાલો " ઇબ્રાહીમને જવાબ દિયા:—

" અભી આતે હોંગે, મેં તો ઉનકે બરાબર બયઠકર ખાઉંગા. દેખો ભાઇ આજ મેં બાબાકે ઝાનોંપર બેઠુંગા કલ તુમ બેઠ ચુકે હો. બાબા આઇંગે મેં ઉનકે ગલેમે હાથ ડાલુંગા ઓર કહુંગા. મેરા મદીનેવાલા બાપુ, મેર મકકેવાલા બાપુ, બાબા મદીને ચલો, હમકો ઉસકી ગલીય યાદ આતી હેં. વહાંકે બચ્ચે કેહતે હોંગે, ઇબ્રાહીમ હમક ભૂલ ગયા ? મેં કહુંગા, નહીં નહીં મેં તુમ્હેં નહ ભુલા થા. લો અપને ઘોડેકો તુમારે સાથ દોડાઉંગા ઓ કુફેકા હાલ તુમકો સુનાઉંગા. " મોહમ્મદને કહા:—

" ભાઇ ! બાબા આતો જાયેં તુમહી ઉનકી ગોદમેં

બેઠ જાના. મેરા દિલતો ધડકતા હે. ખબર નહીં બાબાપર કયા ગુઝરી."

મોહમ્મદકી ઇસ તકરીરસે ઇબ્રાહીમભી ફિકરમેં પડકર ચુપસા હો ગયા. વો જાનતા ન થા. ફિકર કયા હોતા હે, અંદેશા કિસે કેહતે હેં. અપને ભાઇકી બાતસે ઉનકે દિલપર ભી અસર હુવા.

ઇતનેમેં ખબર આઇ કે ઇબ્ને ઝિયાદને એઅલાન કિયા હે કે જો શખ્સ મુસલિમકે બચ્ચોંકો છુપાયેગા સઝા પાયેગા ઓર જો ઉનકો ગિરફતાર કરકે લાયગા ઇનઆમસે માલામાલ હોગા. કાઝી શરીહકો અપની જાનકા અંદેશા હુવા ઉન્હોંને દોનોં બચ્ચોંકો સામને બુલાકર કહાઃ—

" મીયાં! તુમારે બાપ મુસલિમ શહીદ હો ગયે. ઓર ઇબ્ને ઝિયાદને તુમારે કત્લકા ભી હુકમ દિયા હે. કલ એક કાફલા મદીનેકો જાનેવાલા હે મેં ઉસકે સાથ તુમકો મદીને ભેજ દુંગા." મોહમ્મદ ઇબ્રાહીમ યે ખબર સુનકર સુન હો ગયે બડે ભાઈ મોહમ્મદને અપને છોટે ભાઈ ઈબ્રાહીમકો ગલેસે લગા લિયા. ઓર રોકર કહાઃ-

" લો ભાઈ અબ કિસકે ઝાનુપર બેઠોગે. અબ કિસકે ગલેમેં હાથ ડાલોગે. અબ કોન તુમ્હેં મદીનેકી ગલીયોં તક લે જાયગા? બાબાજાનકો મારડાલા, હમ કહાં જાયેં?

કાઝી શરીહ તો હમકો ઘરસે નિકાલતા હે. અમ્મા પાસ હોતીં તો હમકો સીનેસે લગાકર રોતીં અબ હમ કિસકે સીનેસે લગેં અબ હમકો કોન ગલે લગાકર દિલાસા દે. અય કુફેવાલો! મેં મુસ્લિમકા બડા લડકા હું, મેરા બાપ ઇસ જંગલમેં ગુમ હો ગયા. મેરા દર્દ યાઅકુબ પયગમબરકે દર્દસે ઝિયાદા હે ઉનકા બેટા ગુમ હુવા થા મેરા બાપ ગુમ હુવા હે. ચચા હુસેન રદી૦કો કોન ખબર દેગા કે હમ કુફેમેં બે સહારે રેહ ગયે હેં." યે કહા ઓર દોનોં આપસમેં લિપટકર રોને લગે.

સુબેહ કાઝી શરીહને અપને લડકે અસદકે હાથ ઉનકો મદની કાફલેમેં ભેજ દિયા વહાં ગયે તો કાફલા રવાના હો ચુકા થા. ગરદો ગુબારસે માઅલુમ હોતા થા કે અભી દુર નહીં ગયા હે. અસદને બચ્ચોંસે કહા—" મેં સાથ જાના મસલેહતકે ખિલાફ સમઝતાહું તુમ દોડ જાવ, કાફલા સામને હે. પહોંચ જાવગે કેહના હમકોભી મદીને લે ચલો, કાફલેવાલે સાથ લે લેંગે."

બચ્ચે કભી અકેલે ન ચલે થે. અસદકે કેહને ઓર મુસીબતકે ખ્યાલસે રાઝી હો ગયે ઓર કાફલેકે પીછે દોડના શુરૂ કિયા ઓર અસદ કુફેકો વાપિસ ચલા ગયા. બચ્ચે કુચ્છ દુર દોડે મગર હાંપ ગયે. છોટા ભાઈ ગિર

પડા, ઉસકે પાઉમેં કાંટા ચુભ ગયા ઓર બડે ભાઇને ઉસકો ઘસીટના શુરૂ કિયા ઓર કહા—

" ઉઠ ભાઈ ચલ, કોઇ દુશમન આ ગયા તો હમકો માર ડાલેગા, " ઇબ્રાહીમને કહા—

" ભાઇ ! દેખો તો મેરે પાઉંમેં કાંટા ચુભ ગયા હે મેં ક્યોંકર ચલું ? " મોહમ્મદને કાંટા નિકાલા, ઈતનેમેં કાફલા નઝરોંસે ઓઝલ હો ગયા. ઇન દોનોંને આસમાનકો હસરતસે દેખા ઓર કહા—

" હમ અકેલે રેહ ગયે ઓર કાફલા જાતા રહા.

ઇલાહી હમ કિધર જાયેં. હમ તેરે રસુલ મોહમ્મદ સલ૦કે બચ્ચે હેં. હમ તેરે હબીબ મોહમ્મદ સ૦અ૦કી લાડલી ફાતેમા ઝેહરા રદી૦કે જીગરકે ટુકડે હેં. યે ઝમીન હમકો સતાતી હે. ઇસકે કાંટે હમારે ચુભતે હેં. "

હયરાનો સરગરદાન ખડે થે કે ઇતનેમેં ઇબ્ને ઝિયાદકે સિપાહી આ ગયે ઓર ઇનકો જકડકર લે ગયે. ઉસ મુઝીને હુકમ દિયા રસ્સીસે ઈનકે હાથ બાંધ દો ઓર જેલખાનેમેં બંદ કર દો, રાતકો ઈનકે હાથ રસ્સીકે બંધનેસે દુખતે થે ઓર યે ઝારો કતાર રોતે થે. ઓર કેહતે થે. " કલ હમારે હાથ ચુમે જાતે થે. આજ ઉનમેં એક

રસ્સી પડી હે. જીસકો કસકર બાંધા હૈ. હમ ભાગીંગે નહી હમારે હાથ ખોલ દો. " ઇબ્રાહીમ છોટે ભાઇને કહા—

" ભાઇ મોહમ્મદ! કયસી અંધેરી કોઠરી હે. મદીનેમેં તો હમ કભી અયસી કોઠરીમેં નહી રહે. ભાઇ મુઝે અઝહદ ભુક લગી હે. "

કયદખાનેકે મુહાફિઝ સીપાહીયોંમેં એક શખ્સકો ઇનકી હાલતપર રેહેમ આયા ઓર ઉસને ઇનકો ચુપકેસે છોડ દિયા ઓર કહા.–"લો યે અંગુઠી લો કાદસીયા નામી મકામપર જાવ, વહાં મેરે ભાઇકો યે અંગુઠી દેના વો તુમકો મદીને પહોંચા દેગા. "

યે બિચારે રાસ્તા ચલના કયા જાનતે થે. ઇન્હે કયા ખબર થી કાદસીયા કિસ જાનવરકા નામ હે. દિનભર ચલે કહીં કાદસીયાકા પતા ન મિલા. શામકો જંગલમેં એક ખોકલે દરખ્તકે અંદર છુપ કર બેઠ રહે. ઓર રાત રો રો કર કાટી. સુબેહકો ઉસ દરખ્તકે નીચે ચશ્મેસે પાની લેને એક લોંડી આઇ ઉસને જો ઇન બચ્ચોંકો દેખા તો હાલ પુછા. ઉન્હોંને સારા હાલ બયાન કિયા ઉસને આકર અપની માલેકાસે યે કિસ્સા કહા. ઓરત બડી રેહેમવાલી ઓર મુહિબ્બે આલે રસુલ સલ૦ થી બચ્ચોંકો બુલાકર બડી મોહબ્બતસે અપને પાસ રખા ઓર ખિલા પિલાકર

કોઠરીમેં સુલા દિયા. રાતકો ઇન બચ્ચોંને ખ્વાબમેં દેખા કે ઇનકે બાપ ઓર હઝરત રસુલે ખુદા સલ૦ બેહેશ્તમેં તશરીફ રખતે હેં. રસુલે ખુદા સલ૦ ને ફરમાયાઃ— " મુસલિમ! અપને બચ્ચોંકો અકેલા છોડ આયે. " ઉન્હોંને અર્ઝ કી. " વો ભી અનકરીબ મેરે પાસ આ જાઇંગે. " યે ખ્વાબ દેખકર બચ્ચે જાગ ઉઠે ઓર રોને લગે. ઇનકે રોનેકી આવાઝસે ઓરતકા ખાવીંદ જાગ ઉઠા ઓર ઉસને બીવીસે પુછા.

" કોન રોતા હે ? " ઉસને સારા હાલ બ્યાન કિયા. વો શખ્સ સુબેહસે ઇન બચ્ચોંકી તલાશમેં થા. ખુશ હો ગયા. ઓર કોઠરીમેં જા કર ઉનકે બાલ પકડ લિયે ઓર ખીંચતા હુવા બાહેર નિકાલ લાયા. ઉસકી બીબી હાથ જોડને લગી કેઃ—" ઇન બે ગુનાહોંકો ન સતા, ઇન માઅસુમોંને કયા ખતા કી હે. " બચ્ચે ભી હાથ જોડને લગે ઓર ઓરતસે કહા. " દેખો હમારી અંમા ઇસ વકત તુમ હો, હમકો યે માર ડાલેગા. હમને કિસીકા કુછ નહીં કિયા, લિલ્લાહ હમકો બચા લો. "

જીસ વકત ઇન ગુલફામોંને અપને દો નંન્હે નંન્હે હાથ જોડે, ઝમીનો આસમાન થરરા ગયે હોંગે. પહાડ પીઘલ ગયે હોંગે. મગર ઉસ કુફીપર કુછ અસર ન હુવા. ઉસી તરાહ ખીંચતા હુવા ઇબ્ને ઝિયાદકે સામને લે ગયા

ઓર ઉસને ઈનઆમો ઈકરામ દેકર હુકમ દિયાકે દરિયાકે કનારે ઈનકો લે જા કર કત્લ કર દો.

પુરાતકે કનારે ગેસુ દરાઝોંકા ખુન !

આખિર માઅસુમ ગુલફામ, બે ગુનાહ સય્યિદ ઝાદે ફુરાતકે કનારે લાયે ગયે. રસ્સીયોંસે મુશકેં બાંધી ગઈ. ઓર રેતમેં કતલ કરનેકો ખડા કિયા ગયા. દો પેહેરકી ધુપ થી, દો ગોરે ગોરે મુંહ સુરજસે તમ તમા રહે થે. હાથ કમરકી તરફ બંધે હુએ થે. એક કેહતા થા:—

“ ભાઈ ઈબ્રાહીમ ! હમકો અબ કત્લ કરીંગે ” દુસરા કેહતા થા:—

“ ભાઈ મોહમ્મદ ! કયા હમકો કોઈ બચાને ન આયેગા ? ” મોહમ્મદ કેહતા થા:—

“ ભાઈ ! કોન બચાયેગા. હમારા કુંબેમેં કોન હે ? મદીના ભી પાસ નહીં જો હમ ચચા હુસેન રદી૦ કો પુકારતે યા અંમાકો આવાઝ દેતે. ”

યે કેહ રહેથે કે જલ્લાદને તલવારકા એક હાથ છોટે ઈબ્રાહીમ કી ગરદનપર મારા. ગેસુ દરાઝકા ગલા ફુલકી તરાહ કટ કર ગિર પડા. લાશ તડપને લગી. બડે ભાઈ મોહમ્મદને આંખે બંદ કર લીં ઓર થર થર કાંપને લગા.

કેહના ચાહતા થા મુઝકો તો છોડ દો મગર ખોફકે સબબ બાત મુંહસે ન નિકલતી થી. ઉસને ચારોં તરફ તમાશા ઇયોંકો દેખા. ગોયા વો કેહતાથા કે મેં તુમારે પયગબરકા બચ્ચા હું. મુઝે મરનેસે બચા લો. મગર ઉસને દેખા, કોઇ હાથ ઉસકો પનાહ દેનેવાલા ઓર કોઈ આંખ ઉસપર રેહેમ કરને વાલી નહીં હે કે ઇતનેમેં ઉસકે ગલેપર ભી જલ્લાદકી તલવાર પડી ઓર ઉસકા સર ભી મટટીકે ચરાગકે બુઝે હુએ ગુલકી તરેહ ઝડ કર ગિર પડા. દોનોં લાશેં પુરાતમેં બહાદી ગઇ. ઓર સર યઝીદકો ભેજે ગયે.

સઇયદના હુસેનકા સફરે કુફા.

દિલ થામ લો. ઈબ્ને રસુલુલ્લાહ સલ૦ યાઅને સઈયદના ઈમામ હુસેન રદી૦ મકકેસે રવાના હોતે હેઃ ઓર કુફેકા સફર કરતે હેં. જબ આપને સફરકી તઇયારી ફરમાઈ ઓર યે ખબર મશહુર હુઇ તો મકકેકે તમામ બડે બડે દાનિશમંદ બુઝુર્ગ હઝરત ઇમામકી ખિદમતમેં હાઝિર હુએ. ઓર અર્ઝ કી કેઃ— "આપ કુફીયોંકે કોલો કરારપર ન જાઇયે વો નિહાયત બે વફા ઓર દગા પેશા લોગ હેં. ઉનસે હરગિઝ તવકકોઅ નહીં હે કે આપકા સાથ દેં." હઝરત ઈમામને ફરમાયાઃ—

"અબતો મેં ઈરાદા કર ચુકા. મેં સબ કુછ જાનતા

હું, મગર યે ગવારા નહીં કર સકતા કે મેરે સબબ મકકે મોઅઝ્ઝમામેં ખુનરેઝી હો. હદીસોંમેં જીસ ખુનરેઝીકી પેશીન ગોઇયાં આઈ હેં ઓર આં હઝરત સલ૦ ને ફરમાયા હે કે મકકેમેં ખુન બહાયે જાઇંગે, મેં નહીં ચાહતા કે ઉન ખબરોંકા મિસ્દાક મેં બનું. યઝીદ મુઝકો કભી યહાં ચેનસે ન બયઠને દેગા ઓર ઝુરૂર લડાઈ હોગી. અયસી સુરતમેં બેહતર યેહી હે કે મેં મકકેસે બાહર નિકલ જાઉં તાકે જો કુછ હો હરમે મુકદદસકે અંદર ન હો."

હઝરત અબદુલ્લા ઇબ્ને અબ્બાસને અર્ઝ કિયા. (ઓર યે ખાનદાને રિસાલતમેં બડે બુઢે ઓર બોહોત અકલ મંદ થે):—

" અય ઇબ્ને રસુલુલ્લાહ ! મકકેસે ન જાવ. હરમે ખુદાકા દામન ન છોડો. આપકે વાલિદને મકકે મદીનેકો છોડા ઓર કુફેમેં જાકર બસે તો કયા નફા પાયા. આપને ખુદ હી દેખ લિયાકે કુફીયોંને કયસી કયસી બે વફાઇયાં ઉનકે સાથ કીં. યહાં તકકે વો ખુદ શહીદ કર દિયે ગયે. અપને ભાઇ હસન રદી૦ કા અંજામ દેખ લિયા કે ઉનકો ઝેહેર દે કર માર ડાલા ઓર ઝેહેર દેનેસે પેહલે કયસે કયસે ઇરાદે ઉનકી હલાકતો તબાહીકે કિયે. અબ તુમ ઇનપર ભરોસા ન કરો ન ઉનકે ખતોંકા એઅતિબાર હે ન ઉનકી કસમોંકા કુછ ઠીક હે. સખત મકકાર

ઓર બુઝદિલ કોમ કુફીયોંકી હૈ." હઝરત ઈમામને ફરમાયા:—

"ભાઈ સાહબ ! આપને સચ ફરમાયા. બેહતરીકો આપ હી ખુબ સમઝતે હૈં ઓર આપકા મશવિરા બિલકુલ દુરૂસ્ત હે મગર મુસલિમ ઈબ્ને અકીલકા ખત આયા હે કે બારા હઝાર કુફીયોંને ઉનકે હાથપર બેઅત કર લી હે ઓર કુફીયોંકે કાસિદ ખુદ મેરે પાસ બરાબર આ રહે હૈં ઓર બે શુમાર ખત લા રહે હૈં." હઝરત અબદુલ્લા ઈબ્ને અબ્બાસ રદી૦ ને કહા:—

"અચ્છા ખયર ! ઝરા ઠેહેર જાવ. યે બકરી ઈદકા મહીના ગુઝર જાને દો. નયા સાલ શુરૂ હોગા ઉસ વકત દેખ લેના તુમકો ખ્યાલ નહીં આતા કે સારી દુનિયા તો ઇસ મહીનેમેં હજ કરને મકકે આ રહી હે ઓર તુમ મુલ્ક ઓર દુનિયાકી ખાતર મકકેસે બાહર જાતે હો ઝમાના કયા કહેગા. હાજી લોગ હજ કરકે ચલે જાયંગે ઉસ વકત તુમારા જાના મુનાસબ હોગા." હઝરત ઇમામને ફરમાયા:—

"અબ દેરકા વકત નહીં હે જલદી જાના ચાહીયે. મુઝે અંદેશા હે કે ખુદ મકકેમેં મુઝપર હમલા કરીંગે ઓર ખાનએ ખુદા કી મેરે સબબ બે હુરમતી હોગી." હઝરત ઇબ્ને અબ્બાસ બોલે:—

" તો બાલ બચ્ચોંકો સાથ ન લે જાવ. કુફી તુમકો ખિલાફતકે લીયે બુલાતે હેં. ઓર યે ઝાહિર બાત હે કે યઝીદસે લડાઇ ઇસ ખિલાફતકે લિયે ઝુરૂર હોગી. પસ બચ્ચોંકા સાથ લે જાના હરગિઝ મુનાસિબ નહીં હે. ઓર અય હુસેન ! તુમ ગેરો ખયાલ કરો કે અગર બારા હઝાર કુફી તુમારે હલકા બગોશ હો ગયે હેં તો ઉન્હોંને ખુદ યઝીદપર હમલા કયોં ન કીયા. અગર વો સચ્ચે હોતે તો બારા હઝાર થોડે નહીં હેં અબ તક યઝીદકા કલાઅ કમાઅ કર ચુકે હોતે. ઉસકે બાદ તુમકો બુલાતે તો જાના ઠીક થા. મગર ઉન્હોંને અયસા નહીં કિયા. તુમહીકો આગે રખના ચાહતે હેં. યેતો સમઝોકે આજ યઝીદકે પાસ મુલ્ક હે, હુકુમત હે, રૂપીયા હે, ફોજ હે. ઇન દિનોં દીનકી ખાતર કોન લડતા હુ ? તાકત ઓર રૂપીયેકો સબ દેખતે હે ઓર તુમારે પાસ ઇનમેંસે એક ભી નહીં. ફિર તુમારા દગાબ લોગોં પર કયા ખાક હોગા ? આજ તુમસે બેઅતકી હે કલ કિસી તાકત વાલેકો દેખેંગે તો ઉસકે ડરસે તુમકો છોડકર ઉસકે સાથ હો જાઇંગે. ઓર ફિર તુમારેહી ખિલાફ તલવાર લેકર ખડે હોંગે. તુમકો કતલ કરીંગે ઓર તુમારે બાલ બચ્ચોંકો લોંડી ગુલામ બનાઇંગે. મેં સમઝતા હું કે યા હુલ્લા ઇબ્ને ઝુબેર રદી૦ તુમકો પટ્ટી પઢા રહે હેં ઓર કુફે જાનેકા ઇશતિઆલ દેતે હેં.

ઉનકે હમમેં હરગિઝ ન આના વો તો યે ચાહતે હેં કે તુમ આગે બઢો ઔર કત્લ હો જાવ ઔર ઉનકે લિયે ખિલાફતકા મયદાન સાફ હો જાયે.” હઝરત ઈમામ રદી૦ ને ફરમાયાઃ—

“ અચ્છા મેં ગોર કરૂંગા.” ફિર અબદુલ્લા ઇબ્ને ઝુબેર રદી૦ હઝરત ઇમામકે પાસ આયે ઔર કહાઃ–

“ ભાઇ ! લોગ કેહતે હેં કે મેને તુમકો જાનેકા મશવીરા દિયા હે ઔર મેરી ઇસમે કોઇ ગરઝ હે. હાશા વ કલ્લા મેં નહીં ચાહતાકે તુમ જાવ. લાવ હાથ લાવ, મેં તુમારી બેઅતકો તઇયાર હું. બેઅત કરકે મેં તુમારે આગે તલવાર ચલાઉંગા ઔર તુમારે દુશમનોંસે લડુંગા. મેરી સલાહ તો યે હે કે તુમ હરગિઝ કુફે ન જાવ.” હઝરત ઈમામને ફરમાયાઃ—

“ ભાઈ ! મેં તો મકકેકી ખુરેઝીસે ડરતા હું. યહાં રહા તો મેરે સબબ ખાનએ ખુદાકી બે અદબી હોગી.” યે કેહ કર આપને મક્કેસે કુચ ફરમાયા. તો બાહર ઉમરૂ બિન સઇદ બિનુલ આસ સામને આયે ઔર કહાઃ—

“ મેં આપકો નહીં જાને દુંગા ઔર અગર આપ જાઇંગે તો લડુંગા.” હઝરત ઇમામને ફરમાયાઃ—

" લી અમલી વ લકુમ અમલોકુમ વ અના બરીઉન મિમ્મા તાઅમલુન—મેરે વાસ્તે મેરા અમલ, તુમારે લિયે તુમારે આઅમાલ ઓર મેં તુમારે કામોંસે બેઝાર હું. "

આખિર ઉમરૂ બિન સઇદને આપકો રાસ્તા દે દિયા. ઓર આપ રવાનઃ હો ગયે. ઉસ વક્ત હઝરત ઇમામને મદીને શરીફકી તરફ રૂખ કરકે ફરમાયાઃ—

સલામ અય નાના ! સલામ અય બે કસોંકે ગમ
ગુસાર ! ! સલામ અય બે પનાહોંકે
મદની બાપકો હામી ! ! ! આપકા હુસેન ઘરસે
રૂખસતી સલામ. બે ઘર હોતા હે ઓર બયાબાને
ગુરબતમેં જાતા હે. મેરી આંખેં
આપકે મઝારકે દીદારસે મેહરૂમ રહેકો ચલી હેં. દુશમનોંને મુઝકો આપસે ભી જુદા કિયા ઓર ખાનએ ખુદા મેં ભી ન રેહને દિયા. મેં આપકી લાડલી બેટી ફાતેમા રદી૦ કા બચ્ચા હું. મેં આપકે ભાઈ અલી રદી૦ કા નુરે ચશ્મ હું. મેં વો હું જીસકો આપને અપને કંધેપર ઉઠાયા, જીસકો આપને ગોદોંમેં ખિલાયા. મગર આજ મેરા કહીં ઠિકાના નહીં રહા ઓર મુઝકો તલવારોં ઓર નેઝોંકે સામને બુલાયા જાતા હે. મેરે સરપર ન આપકા

સાયા હે જીનપર મુઝકો નાઝ થા ઓર જીનકે દમસે મેરી ઇઝઝત થી. ન બાબાજાન ઝિંદા રહે જો મેરે સરધરે થે ઓર ન વો બાકી રહીં જીન્હોંને મુઝે ચકકીયાં પીસ પીસ કર પાલા થા, જો મેરી તકલીફસે બે ચેન હો જાતીથીં જીનકા નામ ફાતમા ઝેહરા થા. મેરી બેચારગી હદસે બઢ ગઇ હે ઓર મેં હક ઓર અદલપર અપની હસ્તી કુરબાન કરને ચલા હું. રૂખસ્ત અય બાબા રૂખસ્ત, મુઝકો હુસેન કેહ કર પુકારનેવાલે વિદાઅ, મદીનેમેં સોનેવાલે **સલવાતુલ્લાહે વ સલામહુ અલયકા.**

બીમાર બેટીકી જુદાઇ. હઝરત ઇમામકે સાથ સારા કુનબા ઓર બાલ બચ્ચે થે મગર હઝરત ફાતેમા સુગરાકો આપને ઉનકી બીમારીકે સબબ મદીનેમેં છોડ દિયા થા. જીસ વકત હઝરત ઇમામ ઈનકો અકેલા છોડકર મકકેસે રવાના હુવે ફાતમા સુગરા બે કરાર હો ગઈ; ઉન્હોંને નાઝે દુખતરાનાસે અપને મુસાફર બાપકી અબાકા દામન પકડ લિયા ઓર કહાઃ—

" બાબા ! મુઝકો અકેલા ન છોડો, મેં તુમારી જાઇ હું. તુમારી દીદ મેરે મર્ઝકો શરબતકા પ્યાલા હે. સબકો સાથ લિયે જાતે હો. શીર ખ્વાર શાહ અબદુલ્લા

તક હમરાહ હું, મેને ક્યા કુસુર કિયા હે, મેં ભી ચલુંગી." હઝરત ઈમામને ફરમાયાઃ—

"તુમ બિમાર હો, રાસ્તેકી ગરમી ઓર સફરકી સખતીસે અંદેશા હે કે મર્ઝ ઝિયાદા ન હો જાયે. તુમ હઝરત ઉમ્મે સલમાકે પાસ રહો. અચ્છી હો જાવગી તો બુલા લેંગે."

મકકેસે મકકે વાલેકા ફિરાક.

મકકેસે મકકેવાલા જુદા હોતા હે. કાઅબા સિયાહ ચાદર ઓઢે ચુપ ચાપ ઉસ શહીદકો દેખ રહા હે. હરમકે દરો દીવાર સન્નાટેમેં દમ બખુદ ખડે હું કે ઇન સબકી આબરૂકા રખવાલા ઉનકી ખાતર પરદેસ જાતા હે. તાકે દુશમન ઇનકો ખરાબ ન કરેં. હરમ ઓર ખાનએ ખુદા અપને અસલી વારિસકો ખુદા હાફિઝ કેહતા હે. અબ યહાં દુબારા યે ચેહરા નઝર ન આયગા આજસે ઇબ્ને રસુલકા તવાફ તમામ હો જાયગા. ઝમઝમકા પાની આંખોંમેં આંસુ ભરતા હે કે કોસરકી તલબમેં મેરા દિલદાર હાથસે જાતા હે. ઝમ ઝમકો કોસરસે રકાબતકા ખ્યાલ હે. દેખના ઇસકી આહોંકા ધુંવાં કયસા પેચોતાબ ખાકર નિકલ રહા હે.

મકકેકી ગલીયોંને અપને શેહઝાદેકી પુસ્ત દેખી ઓર કહાઃ—"ખુદા જલદી ફિ[illegible] દિખાયે." આસ-

યાસકી પહાડીયોંને ઝાંક ઝાંક કર ઇબ્ને રસુલકે દીદાર કિયે ઓર ખુદા હાફિઝ કહા.

યે મુકદદસ જમાહાત કયોં રૂખસત કરતે થે ? ઇસ વાસ્તેકે ઇનસાનોંમેં કોઈ ઇસ ફરઝંદે રસુલકી કદ્ર ન જાનતા થા. ખાનદાને નુબુવ્વતકા યે કાફલા આઠ ઝિલહજ કો ઓર બાઅઝ કેહતે હેં કે તીન ઝિલહજકો મકકેસે રૂખસત હુવા. મગર તીસરી તારીખકી રિવાયત દુરૂસ્ત માલુમ હોતી હે. આઠ હોતી તો હજમેં સિર્ફ એક દિન બાકી થા, હઝરત ઇમામ હજકો ન છોડતે.

વો તો મજબુરી હી અયસીથી ઓર ખતરા હી અયસા થા કે અગર ઠેરતે તો હજ હી કે દિન યઝીદકે માતેહત હુકકામે મકકેમેં આપકો ગિરફતાર કરતે ઓર હરમમેં ખુનકે નાલે બેહતે. વરના હઝરત ઇમામ હજ છોડકર જાનેવાલે ન થે. ઇસકા ગુનાહભી બની ઉમઇયાકે નામએ આઅમાલમેં લિખા જાયગા જીનકે મખદુશ ઇરાદોંકે સબબ હઝરત ઇમામકો હજ છોડના પડા.

મકકેસે એક મનઝિલ ગયે હોંગે કે રાસ્તેમેં યમનકા ખઝાના મિલા. યે ખિરાજ થા મુલ્કે યમનકા જો યઝીદકે પાસ જા રહા થા. હઝરત ઇમામને ફરમાયા:— “ઇમામત અબ મેરી હે ઓર યે હક ભી મેરા હે ઇસ

ખઝાનેકો લે લો ઓર મેરે હમરાહીયોંમેં તકસીમ કર દો." ઇસ હુકમકી તાઅમીલ કી ગઈ ઓર ખઝાના યઝીદકે નોકરોંસે છીનકર ખાનદાને નુબુવ્વતમેં તકસીમ કર દિયા ગયા.

ઓર આગે બઢે તો મશહુર શાયર ફેરઝુક જીસકો ખાનદાને રિસાલતસે અઝહદ મોહબ્બત થી કુફેસે આતા હુવા મિલા. હઝરત ઇમામને ઇસસે કુફેકી ખબર પુછી. બોલા:—"કુફીયોંકે દિલ આપકે સાથ હેં; ઉનકી તલવાર દુશમનોંકે સાથ હે ઓર કઝાકા ફયસલા આસમાનકે સાથ હે." હઝરત ઇમામ આગે બઢે. આપ ચલનેમેં બોહોત જલદી કરતે થે ઓર અપને બસરી રેહનુમાસે ફરમાતે થે:—"જલદી ચલો અયસા ન હો યઝીદ હોશીયાર હો જાય ઓર ઉસકી ફોજેં આકર મેરે ઇરાદોંમેં હારિજ હોં." ઉધર કુફેકા યે હાલ થા કે હઝરત મુસલિમકો શહીદ કરકે ઇબ્ને ઝિયાદને લશકરકો કુફેકે બાહર તમામ નાકોં ઓર ઘાટીયોમેં ફયલા દિયા થા કે હઝરત ઇમામ આયેં તો કુફે ન પહોંચ સકેં ઓર રાસ્તેહીમેં કામ તમામ કર દિયા જાય.

હઝરત ઇમામ ઓર આગે બઢે તો આપકો હઝરત મુસલિમકી શહાદત ઓર કુફીયોંકી બે વફાઇકા હાલ માઅલુમ હુવા. આપને ઉસી વકત આહા કે મકકેકો

વાપિસ ચલે જાયેં મગર હઝરત મુસલિમકે ભાઇયોંને કહા કે:—" હમ તો મુસલિમકા ઇવઝ લેકર ઉલટે ફીરીંગે." મજબુરન હઝરત ઈમામને ફિર આગે કુચ ફરમાયા.

રાસ્તેમેં હુર બિન યઝીદ તમીમી અપની ફોજકે સાથ મિલે. યે ખાનદાને રિસાલતકે સચ્ચે દોસ્ત થે ઓર ઉમરૂ સાઅદકે લશકરસે બતોર દીદબાની આગે ભેજે ગયે થે. હુરને જો હઝરત ઈમામકો દેખા તો નિહાયત અદબસે સલામ કિયા ઓર કહાઃ—" હુઝુર કુફે ન જાઇએ ઓર ફોરન મકકેકો વાપિસ તશરીફ લે જાનેકા કસ્દ ફરમાઇયે. ઉમરૂ સાઅદ ફોજ લિયે ચલા આ રહા હે ઓર કુફેવાલે સબ આપસે બરગશ્તા હો ગયે હેં " યે સુનકર હઝરત ઇમામ ફોરન વાપિસ ફિરે ઓર દસ કોસ જાકર ઠેરે. ઇસ મકામકા નામ કરબલા થા. અભી આપને કયામ ફરમાયા હી થાકે ઉમરૂ સાઅદકો ઇતતિલાઅ પહોંચી ઓર વો ફોજ લેકર કરબલામેં આ ગયા.

હઝરત ઇમામકે સાથ ૭૨ આદમી તો અપને કુનબે કે થે ઓર ૧૪૦ આદમી ફોજી થે. આપને જો સામને લશકર આતા દેખા તો સફ બંદી કરકે ખડે હો ગયે. ઉમરૂ સાઅદ ખુદ આગે બઢ કર આયા ઓર હઝરત ઇમામસે મુખાતિબ હોકર બોલાઃ—

" અય હુસૈન ! સલામુન અલયક, અગરચે ખિલા-

ફ્તકે તુમહી ઝિયાદા હકદાર હો મગર ખુદા તઆલાકો યે મનઝુર નહી હે. તુમસે જંગ જદલ ન હો સકેગા. તુમારે વાલિદ હઝરત અલી રદી૦ સેભી યે કામ ન ચલ સકાથા ઓર ઉનકી સારી ખિલાફત ઝગડોંમેં કટી થી લિહાઝા તુમ ઇસ ઈરાદેસે હાથ ઉઠાવ. મેં નહીં જાનતા કે લડાઈમેં તુમ ફતેહ પાવગે યા યઝીદ, લેકિન ખુનરેઝી ઝુરૂર હોગી." હઝરત ઈમામને ફરમાયાઃ—

" મેં તીન બાતેં ચાહતા હું. અવ્વલ તો યે કે મકકે ચલા જાઉં, ઓર વહાં ગોશેમેં બેઠકર યાદે ખુદા કરૂં. દુસરે કિસી ઓર મુલ્કમેં જાકર (બાઅઝ રિવાયતોંમેં હે કે આપને ફરમાયા હિંદુસ્તાન જાકર. ઝહે નસીબ હિંદકે કે વો ઈબ્ને રસુલકે દિલમેં થા) જીહાદ કરૂં ઓર વહીંકી બુદોબાશ ઈખતિયાર કરૂં. તીસરી બાત યે હે કે રાસ્તા છોડ દો, મેં ખુદ દામિશ્કમેં યઝીદકે પાસ ચલા જાઉં જયસા કે મેરે ભાઇ હસન રદી૦ મઆવીયાકે પાસ ચલે ગયે થે " (તિબરીકા બ્યાન હે કે શીઆ ઈસ આખરી રિવાયતકો તસલીમ નહીં કરતે. યાઅને યો કેહતે હેં કે હઝરત ઇમામને યઝીદકે પાસ જાનેકી ખ્વાહીશ નહીં કી થી. ઉમરૂ બિન સાઅદને કહાઃ—

" બોહોત અચ્છા, મેં ઈસકી ઇતતિલાઅ ઇબ્ને ઝિયાદકો દેતા હું. ઉસકી ઈજાઝત આનેપર ફયસલા હો

જાયગા." ઉમર સાઅદને ઇબ્ને ઝિયાદકો યે સારી કેફી-યત લિખી. ઇબ્ને ઝિયાદને જવાબ દિયા. "પહેલે હુસે-નકો મેરે પાસ આના ચાહીયે અવ્વલ મેરી બેઅત કરે, ઉસકે બાદ યઝીદકે પાસ મેરે ઝરીએસે ભેજે જાઈંગે." ઉમરૂ સાઅદને હઝરત ઇમામકો ઈબ્ને ઝિયાદકી ખ્વાહીશસે આગાહ કિયા. હઝરત ઇસ ગુસ્તાખાના દરખ્વાસ્તસે સખ્ત બરહમ હુએ ઓર ફરમાયા:—

" ઇબ્ને ઝિયાદ કોન હોતા હે ? ઉસકી કયા હસ્તી હે ? જો મેરી બેઅતકી આરઝુ કરે. યઝીદ મેરા ઠરા બતદાર ભાઇ હે. મેં ઉસકે પાસ જા સકતા હું. અગર ઇબ્ને ઝિયાદકો કુછ ખ્યાલ હે તો અપને કિસી મોઅતે-બરકો મેરે હમરાહ ભેજ દે." ઉમરૂ સાઅદને યે પ્યામ ઇબ્ને ઝિયાદકો ભિજવાયા ઇબ્ને ઝિયાદને જવાબ દિયા:—

" યે હરગિઝ નહીં હો સકતા. પહેલે હુસેનકો મેરી બેઅત કરની હોગી." કરબલામેં હઝરત ઇમામ પહેલી મોહરરમકો પહોંચે થે ઓર ઇસ નામઓ પ્યામમેં સાત દિન ગુઝર ગયે. આઠવીં મોહરરમકો ઇબ્ને ઝિયાદને ઉમરૂ સાઅદકો હુકમ ભેજા કે " તુઝકો લડને ઓર હુસેનકા સર લાનેકો ભેજા હે યા સુલેહકી બાતચીત કરને કો ? ઇસ ખતકે પહોંચતેહી યા તો હુસેનકો લા યા ઉસકા સર લા."

ઓર નામાબરસે કેહ દિયા કેઃ—" અગર ઉમર સાઅદ મેરા ખત દેખતેહી લડનેકો ખડા હોજાયે તો બેહેતર વરના ઉસી વકત ઉસકો કેદ કરકે મેરે પાસ ભેજ દિજીયો, મેં દુસરા સરદાર ઉસકી જગે રવાના કરૂંગા. ઓર ઉસી વકત ઇબ્ને ઝિયાદને શિમર ઝિલ જોશનકો બુલાયા ઓર કહાઃ—

" ઉમર સાઅદ મુનાફિકત કરતા હે. દિલસે હુસેનકે સાથ હે ઓર ઝાહિર મેં મેરી હમરાહીકા દમ ભરતા હે. જબ મેંને ઇસકો મુકર્રર કિયા થા ઉસ વકતભી ઉસને હીલે હવાલે કીયે થે. મગર મેંને ઉસકો રેયકા ઇલાકા દેના કિયા ઇસ શર્તપર કે હુસેનસે લડે, તબ ઉસને યે મુકાબિલા મનઝુર કિયા થા. માઅલુમ હોતા હે અબભી ઉસકી નીયતમેં ખરાબી હે. મેને કાસિદસે કેહતો દિયા હે કે ઉમર સાઅદ મેરે ખતકી તાઅમીલ ન કરે તો ઉસકો કેદ કર લીજીયો મગર અ દેશા હે કે ઉસકે અસીર કરનેમેં બોહોત ખુનરેઝી હોગી ઓર હમ આપસમેં કટ મરીંગે અય શિમર ! તુ જા ઓર સાઅદકો દેખ. અગર વો લડાઇમેં કાહેલી કરે તો તુ હુસેનકા સર કાટલા. મેં તુઝકો રેયકા ઇલાકા દે દુંગા. " શિમરને કહા—

" બ સરોચશ્મ તાબેદારીકો હાઝિર હું. મગર મેરી એક દરખ્વાસ્ત હે. ઓર વો યે હે કે મેરી બેહેન હઝરત

અલી રદી૦કે નિકાહમેં થી ઓર ઉસસે ચાર બેટે હેં. એકકા નામ ઉબેદુલ્લાહ, દુસરેકા જાઅફર, તીસરેકા ઉસમાન ચોથેકા અબ્બાસ. ચુંકે યે ચારોં મેરે ભાનજે હેં ઇસ વાસ્તે મેં ઉનકી અમાન ચાહતા હું. અગર હુસેન ગિરફતાર હોં તો યે ચારોં છોડ દિયે જાયેં ઓર ઉનકી જાન ન લી જાયે " ઇબ્ને ઝિયાદને કહા--

" મુઝે યે દરખ્વાસ્ત મનઝુર હે " આઠવીં મોહર્રમકી સુબેહકો પેહલા કાસિદ ઉમર સાઅદકે પાસ ઇબ્ને ઝિયાદને ભેજા થા. ઓર ઉસી આઠવીંકી શામકો શિમર રવાના હુવા ઓર નવવીં તારીખકો અસરકે વકત ઉમર સાઅદકે લશકરમેં પહોંચા.

પહેલા કાસિદ જબ ઉમર સાઅદકે પાસ આયા તો ઉમર સાઅદ ઉસી વકત લડનેકો તઇયાર હો ગયા ઓર હઝરત ઈમામકે સામને આકર ઇબ્ને ઝિયાદકા હુકમ સુનાયા ઓર કહા--

" અબ મેં મજબુર હું. લડાઇસે ગુરેઝ કરતા હું તો મેરી નોકરી જાતી હે. " ઈસપર હઝરત ઈમામને સિર્ફ એક દિનકી મોહલત ઓર તલબ કી થી. અબ જો અસરકે વકત શિમર પહોંચા તો ઉસને યે સુનકર કે ઉમર સાઅદને હઝરત ઈમામકો એક દિનકી મોહલત દેદી હે બોહોત બિગડા ઓર કહા—

" મેં હુસેનકો એક સાઅતકી મોહલત નહીં દુંગા. અગર તું નહીં લડતા તો ફોજ મુઝકો દે મેં લડને જાતા હું." ઉમર સાઅદને ફિર હઝરત ઈમામકો પ્યામ ભેજા કે ઇબ્ને ઝિયાદકા દુસરા કાસિદ આયા હે. ઓર અભી લડાઇ ચાહતા હે. " હઝરત ઇમામને જવાબ દિયા—

" દિન તો ખતમ હોનેકો આયા. અબ બાકીહી કયા રહા હે. રાતભર ઓર સબ્ર કરો સુબેહ હમ લડીંગે. કયા રાતકે રાતમેં હમ કહીં ભાગ જાઇંગે. "

આખિર મજબુરન ઉન લોગોંને રાતભરકી મોહલત દે દી. ઇબ્ને ઝિયાદને યે હુકમભી ઉમર સાઅદકો ભેજા થા કે ફુરાતપર કબઝા કર લિયા જાયે. હુસેનકો પાની ન મિલે ઓર ઉસકો ઇસિતરાહ પીયાસા કત્લ કિયા જાયે જીસ તરાહ ઉસકે બાપ અલી રદી૰ને ઉસમાન રદી૰કો પ્યાસા કત્લ કરાયા થા. ઓર જબ હુસેનકો કત્લ કર ચુકો તો ઉસકે જીસ્મકો ઘોડોંકે પયરોંમેં રોંદ ડાલના. " યે હુકમ પાકર ઉમરૂ સાઅદને ફોરન ઉમરૂ ઇબ્નુલ હજ્જાજકો ૫૦૦ સવાર દેકર ફુરાતપર ભેજ દિયા કે પાનીકી રોકથામ હો જાયે ઓર હુસેન તક પાની ન પહોંચને પાયે.

હઝરત ઈમામકો ઇસકી ખબર હુઈ તો આપને અપને ભાઇ હઝરત અબ્બાસ રદી૰કો ૫૦ આદમીયોંકે સાથ ભેજા કે જાકર પાની લે આવ ઓર ભરલો તાકે કલ લડાઇકે

વકત પ્યાસકી તકલીફ ન હો. પુરાતકી ઇસ લડાઇ કે જો હાલાત મરસીયોંમે સુને જાતે હૈં કે હઝરત અબ્બાસ રદી૦કે જબ દોનોં હાથ શહીદ હો ગયે તો આપને મશ્ક દાંતોંમે પકડલી ઓર પાની લેકર આયે, મુઝે કિસી મોઅતેબર કિતાબમેં યે વાકેઆત ઇસ તફસીલસે નહિ મિલે. મુમકિન હે અયસા હુવા હો ? કયોં કે અબ્બાસ રદી૦ અલી શેરે ખુદા રદી૦કે ફરઝંદ થે. ઉનકી દિલેરી ઓર બહાદુરીમેં કિસકો કલામ હો સકતા હે. ઉન્હોંને ઇસ લડાઇમેં જયસી જુરઅત, સબ્ર ઓર હિમ્મતસે કામ લિયા હો કમ હે કે બની ફાતેમા અયસેહી સર ફરોશ ઓર કામ કે ધની હોતે આયે હેં. દુરૂદો સલામ ઊનપર કે ખુદાને ઉનકી અજીબ શાન બનાઇ થી.

દસવીં મોહરરમ ઓર જુમેકા દિન આ ગયા. સુરજને અપના ફિકરમંદ ચેહરા શુઆઓંકી

દસવીં મોહરરમકા બરછીયોં કે ગરદેમેં બુલંદ કિયા.
સવેરા હઝરત ઇમામ રદી૦ને અપને હમરા હીયોંકો જમે કરકે ફરમાયા—

" જો કુછ તુમપર હક થા અદા કર ચુકે અબ જાનોંકા ઇમતિહાન હે. મુઝે ખબર ન થી કે લડાઈ પેશ આયેગી. દુશમન ગિનતીમેં હમસે બોહોત ઝિયાદા હેં. મેંને તો અપની ઝિંદગીસે હાથ ઉઠા લિયા અબ તુમકો

અપની બેઅતસે આઝાદ કરતાહું જીસકા જી ચાહે યહાંસે ચલા જાયે. કયોં કે યે લોગ સિર્ફ મેરે નાબુદ કરનેકો આયે હેં તુમસે કુછ સરોકાર નહીં રખતે તુમ જાવગે તો કુછ રોક ટોક ન કરીંગે. તુમ અપની જાનોંકો હલાકતમેં ન ડાલો. મેં નહીં ચાહતા કે મેરે સબબ તુમભી બરબાદી વ તબાહીમેં પડો." સબ ગુલામોં નોકરોં ઓર સાથીયોંને જવાબ દિયા—

"આકાયે નામદાર ! આપ યે કયા ફરમાતે હેં ? કયા હમ રસુલેખુદા સલ૦કે ફરઝંદોંકો અકેલા છોડકર ચલે જાયેં. બેશક આપને તો આઝાદી દેદી. મગર કયામતકે દિન આપકે નાના મોહમ્મદ મુસ્તુફા સલ૦કો કયા મુંહ દિખાઇંગે. કયા આપ ઉસદિન હમસે યે કેહલાના ચાહતે હેં કે અય રસુલુલ્લાહ આપકે બચ્ચોંકો હમ લાયે ઓર દુશમનોંકો ઝિયાદા દેખકર ઉનકો અકેલા છોડ દિયા ઓર ખુદ જાનેં બચાકર ભાગ ગયે. તવબા, તવબા, હમ હરગિઝ હરગિઝ મુંહ ન ફેરીંગે આપ હમકો લડાઇકે લિયે નહીં લાયે તો કયા હુવા ? હમતો લડનેકે વાસ્તે આમાદા હોકર આયે હેં. હમને કફન પેહેન લિયા હે. હમને તો સર હથેલીપર રખલિયે હેં હબ સબ કુરબાન હો જાઇંગે, હમારી જાનેં ફિદા હો જાયંગી તબ હરીફ આપ પર નઝર ઉઠા સકેગા વર ન ઉસકી કયા મજાલ હે કે ઇસ્ને

રસુલુલ્લાહકો ટેઢી નિગાહસેભી દેખ સકે ” યે કેહકર ઉન્હોંને પુર જોશ નાઅરે લગાયે ઓર આંખોમેં આંસુ ભર કે તકબીરેં કહીં હઝરત ઇમામકો ઉનકી વફાદારીસે રોના આ ગયા ઓર આપને ફરમાયા—

“ અય મેરે બહાદુર દોસ્તો ? ખુદા તુમારી આકેબત બખેર કરે ઓર શહાદતકા દરજા અતા ફરમાયે. તુમારી જાંનિસારી કયામતકે દિન મકબુલ હો ” બની તયકા એક શખસ તરમાહ બિન અદી કુફેમેં કિસી કામકો આયા થા ઉસને જબ યે હાલ સુના તો હઝરત ઇમામકી ખિદમતમેં હાઝિર હુવા ઓર અર્ઝ કી—

“ આપ મેરે હમરાહ બની તયમેં ચલીયે. મેં પાંચહઝાર લડનેવાલે સિપાહી આપકો દુંગા. જો કુફીયોંકી તરેહ જફાકાર બે વફા નહીં હેં. ઇન્ને રસુલુલ્લાકકે કદમોં પર ફિદા હોજાઇંગે. ” હઝરત ઇમામને ફરમાયા —

“ મેં અકેલા તુમારે સાથ કયસે જાઉં ? જગ ઇન લોગોંને મેરા સાથ ન છોડા તો મેં ઉનકો કયોંકર છોડ દુ. ઓર સબકો હમરાહ લેકર જા નહીં સકતા હરીફ જાને ન દેગા. ” રફીકોંને અર્ઝ કી—

“ હુઝુર તશરીફ લે જાયેં. હમારા ખ્યાલ ન ફરમાયેં દુશમન તો આપકો ચાહતે હેં, હમસે ઇન્હે કયા ગરઝ હે.

આપકો ન દેખીંગે તો હમસે કુચ પરખાશ ન કરીંગે ઓર કરેં ભી તો કયા અંદેશા હે. આપકી સલામતી ઝુરૂરી હે. આકા સલામતકો ગુલામ હઝાર પયદા હો જાઈંગે."
હઝરત ઇમામને ફરમાયા--

"દીવાને હુવે હો ? યે દુનિયા બાલ બચ્ચોં ઓર એહુબાબકે દમસે હે. જબ યે નહીં તો જીના બેકાર હે. મેંને રાતકો ખ્વાબ દેખા હે કે આં હઝરત સલ૦ને ફરમાયા—"અય હુસેન ! ફિકર ન કર આજ રાતકો તું મેરે પાસ આ જાયેગા." યે સુનકર સબ હમરાહીયોંને નાઅરા લગાયા ઓર કહા—

"યા ઇમામ ! અગર હમભી મારે ગયે તો આપ હમકોભી બેહિશ્તમેં હમરાહ લેકર ચલીંગે." ઇરશાદ હુવા:-

"ખુદાકી કસમ બગેર તુમારે જન્નતમેં કદમ ન રખુંગા." યે સુનકર તરમાહ બિન અદી ચલા ગયા ઓર ઉસકી મદદ મનઝુર ન હુઇ.

ઇસકે બાદ આપને હુકમ દિયા કે:-" ખયમોંકે આસ-પાસ ખંદક ખોદી જાયે ઓર, ઉસમેં આગ જલાઇ જાયે તાકે દુશમન ખયમોંમેં આનેકા ઈરાદા ન કરે. ઉસકી તાઅમીલ કી ગઈ તો ગનીમકી સફોંમેંસે શિમર ઝિલ જોશન નિકલ કર આયા ઓર કહા:--

" અય હુસેન ! દુનિયામેં ભી આગ હેં ઓર આ ખેરતમેં ભી આગ હોગી જયસા કે તેરા બાપ અલી આગમેં ગયા. " હઝરત ઇમામને જવાબ દિયા:—

" ઘભરા મત, કલ કલામતકે દિન માઅલુમ હો જાયગા કે કૌન આગમેં હે. " જાં નિસારોમેંસે એક શખ્સને ઇજાઝત ચાહી કે મેં શિમરકે એક તીર મારૂં ઓર ઇસ ગુસ્તાખીકા મઝા ચખાઊં. આપને મના કિયા ઓર ફરમાયા:—

" મેં દુશમનપર હમલેકી પેહેલ નહીં કરૂંગા. જયસાકે મેરે વાલિદ હઝરત અલી રઝી૰ ને ઇબતિદા લડાઇકી નહીં કીથી. ઓર પેહેલ દુશમનકી તરફસે હુઇથી. "

પાનીકી બંદિશકે સબબ બચ્ચોંમેં પ્યાસકી તકલીફ હોને લગી. ઓર ઉનકે રોનેકી આવાઝ બલંદ હુઇ તો આપને ખયમેમેં પ્યામ ભિજવાયા કે " રોના બંદ કરાવ. દુશમન કરીબ હે, વો હમારી બે કરારી દેખકર શેર હોગા ઓર હમ સબકે દિલ ટૂટ જાઇંગે. " ઇસ્કે બાદ આપને આસમાનકી તરફ નઝર ઉઠાઇ ઓર યે દોઆ ફરમાઇ:—" ઇલાહી જીસને મેરે સાથ દગાકી ઓર મેરી બેઅત તોડી ઉસકો જલદી સઝા દે ઓર એહેદ શિકનીકા મઝા ચખા. "

ઈસકે બાદ હઝરત ઇમામને અપની સફ બંદી કી. ૭૨ એહલે બયત ઓર ૧૪૦ સાથીયોંકો દાંયે બાંયેંસે આરાસ્તા કિયા ઓર ખુદ ઘોડેસે ઉંટની પર સવાર હુએ ઓર દુશમનકી સફોંકે કરીબ ગયે. ચાહતે થે કે ઉનકે સામને તકરીર શુરૂ કરેં કે બયમોંસે ઓરતોં ઓર બચ્ચોં કે રોનેકી આવાઝેં બલંદ હુઈ. હઝરત ઈમામકો યે રોના બુરા માલુમ હુઆ ઓર આપને ફરમાયાઃ--

"ઇબ્ને અબ્બાસને મક્કેસે ચલતે વકત સચ કહા થા કે ઓરતોં ઓર બચ્ચોંકો સાથ ન લે જાવ. અલી અકબર ! તુમ જાવ ઓર ઉન સબકો રોનેસે મના કરો. કેહના કલ જી ભર કર રો લેના. આજ ખામોશ રહો. તુમારે રોનેકા ઓર સારી ઉમર રોતે રેહનેકા વકત ભી કરીબ આ રહા હે." યે હુકમ દે કર દુશમનોંસે ખિતાબ કિયા ઓર ફરમાયાઃ—

"જો તુમ મેંસે મુઝકો જાનતા હે ઓર જો નહીં જાનતા સબકો ચાહીયે કે આજ જાન લેં કે મેં રસુલે ખુદા સલ૦ કા નવાસા હું ઓર રસુલકે ભાઈ ઓર વસીકા બેટા હું જો સબસે પહેલે ઈસ્લામકે હલકા બગોશ હુએ. ઓર ઉસ ફાતેમા ઝેહરાકા ફરઝંદ હું જો રસુલે ખુદા સલ૦ કી ચાહતી બેટી થીં. અભી ઇસ હદીસકે ખુદ રસુલકી ઝબાનસે સુનનેવાલે હઝારોં મોજુદ હેં કે આં

હઝરત સલ૦ ને ફરમાયાઃ—" હસન હુસેન જન્નતકે જવાનોંકે સઇયદ હેં." ગોયા મેરે જન્નતી હોનેકી બશારત મોજુદ હે. યકીન માનોકુ મેંને કભી ઝુટ નહીં બોલા. કભી વાઅદા ખિલાફી નહીં કી, નમાઝકો કભી તર્ક નહીં કિયા. કિસી મોમિનકા દિલ કભી નહીં દુખાયા. હઝરત ઈસાકા અગર ગધા ઝિંદા હોતાતો ઈસાઈ હમેશા ઉસકી ઈઝ્ઝત કરતે. યહુદીયોં મેં ભી હઝરત મુસાકી કોઈ નશાની મોજુદ હોતી તો વો ભી ઇસકી હુરમતકા ખ્યાલ રખતે. તુમકો કયા હો ગયા હે કે અપને રસુલકે નવાસેકો કત્લ કરને જમે હુએ હો. ન ખુદાસે ડરતે હો ન રસુલસે શર્મ રખતે હો. મેંને સારી ઉમર કિસીકા ખુન નહીં કિયા. મુઝપર કિસીકા કરઝા નહીં હે. મુઝપર કિસીકા કિસાસ નહીં હે ફિર મેરા ખુન હલાલ કયોં કર સમઝા જાતા હે. મેં એક તારિકુદ દુનિયા આદમી થા. મદીનેમેં અપને નાનાકે મઝારપર ચુપ ચાપ બેઠા યાદે ઇલાહી કરતા થા. મગર દુશમનોંને મુઝકો મજબુર કર દિયા ઓર મેં નાચાર મદીનેસે નિકલ કર મકકેમેં આયા ઓર ખાનએ ખુદાકે સાયેમેં અલ્લાહ અલ્લાહ કરને લગા તો તુમ કુફીયોંને મુઝકો ખત લિખને શુરૂ કિયે ઓર કાસિદ પર કાસિદ ભેજ કર મુઝકો બુલાયા કે હમ આપકી બેઅત કરીંગે. જબ મેં આ ગયા તો તુમ સબ બે વફા હો ગયે ઓર ઉલટે મુઝ પર તલવાર ખીંચ કર ખડે હુએ હો. આજમેં તુમસે

વો કેહતા હું જો હઝરત મુસાને ફિરઓનસે કહા થાઃ—

" પરવર દિગારસે અપને ઓર તુમારે લિયે રેહમત માંગતા હું. અગર તુમ મુઝ પર ઈમાન ન લાવ તો ઈજાઝત ચાહતા હું કે મુઝકો અપને પાસસે જાને દો. " અગર મેરી મદદ નહીં કરતે તો મુઝકો કત્લ તો ન કરો ઓર રાસ્તા દો કે મેં ખાનએ ખુદા યા મદીનેમેં અપને નાનાકે મઝાર પર ચલા જાઉં ઓર ખામોશ બેઠ જાઉં તાકે યે ઝિંદગી ખતમ હો જાયે ઓર આખિરતમેં માલુમ હો કે હક કિસકા થા. "

કુફિયોંકે લશકરને યે તકરીર સુની મગર જવાબ કિસીને ન દિયા. એક સાઅત જવાબકા ઈન્તિઝાર કરકે હઝરત ઈમામને ફરમાયાઃ—

" ખુદાકા શુક્ર હે કે મેંને હુજ્જત તમામ કર દી. અબ ખુદાકે સામને અપને હકસે અદા હો ગયા. " ઓર ઉસકે બાદ કુફીયોંકે ઉન સરદારોંકો અલગ અલગ નામ લે કર પુકારા જીન્હોંને ખત ભેજે થે.

" અય શીશ ઈબ્ને રબીઅ ! ઓર અય હુજ્જાજ ઈબ્ને યઝીદ ઓર અય ફુલાં ઓર અયે ફુલાં કયા તુમને મુઝકો ખત ન લિખે થે ઓર મુઝકો બુલાયા ન થા જો આજ મુઝકો કત્લ કરને આયે હો ? " ઈન સબને જવાબ

દિયાઃ— " હમને કોઇ ખત ન લિખા થા. " હઝરત ઇમામને ખઝાનચીકો બુલાયા ઓર ખઝાનેસે ઉન ખુતુત નિકાલ નિકાલ કર બલંદ આવાઝસે પઢે ઓર સબકો સુનાયે ઇસપર કુફીયોંને કહાઃ—

" અબ હમ અપની હરકતસે બેઝાર હેં, અગર હમને લિખા ભી થા તો બુરા કિયા. " યે સુનકર હઝરત ઇમામને યે દોઆકીઃ—

" ઇલાહી મેરા નફ્સ મુસીબતકી સખ્તીમેં હે. ઓર ઇલાહીમેં સખ્ત પરેશાનીમેં મુબતિલા હું. મેરી કુવ્વત નાપેદ હે. અબ તુહી મેરા વારિસ હે ઓર તેરેહી હાથ મેરા અંજામ હે. કારસાઝી દિખા અયે રેહમત વાલે." યે દોઆ કરકે ઉંટસે ઉતરે ઓર ઘોડે પર સવાર હુએ ઓર અપની સફોંકો દુરૂસ્ત કરના શુરૂ કિયા ઓર ઇનતિઝાર કરનેલગે કે લડાઇકી શુરૂઆત પેહલે દુશમનકી તરફસે હો. ચુનાંચે હરીફકી સિપાહસે એક શખ્સ અબ્દુલ્લા ઇબ્ને જોન નિકલ કર આયા ઓર બોલાઃ—

" બશારત હો દોઝખકી અય હુસેન ! " હઝરત ઇમામને ફરમાયાઃ—

" મુઝપર તો ખુદાકી રેહમત હે ઓર મેરે શફાઅત કરને વાલે તો રસુલે ખુદા હેં. મુઝે દોઝખકી ખબર કયા

દેતા હે. ખુદા તુઝકો આગમેં જલાવે. ” હઝરત ઇમામ ઝબાનસે ઇસ ફિકરેકા નિકલના થા કે દુશમનકા ઘો ભડકા ઓર દોડ કર આગકી ખનદકમેં ગિર પડા એ મએ અપને સવારકે જલકર ખાક હો ગયા.

ઇસકે બાદ હુર બિન યઝીદ દુશમનકી સફસે નિક કર આયે ઓર ઇસ તરાહ આયે ગોયા હમલા કરને ઇરાદા હે ઓર સામને આકર કહા:—

“ અસ્સલામો અલયક યા ઇબ્ને રસુલુલ્લાહ ! હઝરત ઇમામને જવાબ દિયા ઓર ફરમાયા:—“ કિ ઇરાદેસે આયા હે ? ” અર્ઝ કી:—

“ ઇસ વાસ્તેકે હુઝુરકે કદમોંમેં જાન નિસાર ક ઓર આપકે દુશમનોંસે લડકર મર જાઉં. ” હઝર ઇમામને ફરમાયા:—

“ ખુદા તુઝકો જઝાએ ખેર દે ” ઇધર શિમ ઝિલ જોશનને ઉમરૂ સાઅદસે કહા:—

“ અબ દેરકા વકત નહીં હે, વર ન હુર કી તરા સબ લોગ એક એક કરકે હુસેનકી તરફ ચલે જાઇંગે. ઇસ પર ઉમરૂ સાઅદને કમાન ઉઠાઇ ઓર એક તીર હઝ રત ઇમામકે લશકરકી તરફ ફેંકા ઓર કહા:—

" ગવાહ રહીયો કે જીસ શખ્સને પહેલા તીર હુસેનકે મારા વો ઉમરૂ સાઅદ થા. "

ઈસકે બાદ દો આદમી ઉમરૂ સાઅદકી ફોજસે નિકલે. એક ઝિયાદકા ગુલામ થા ઔર દુસરા ઉબેદુલ્લા ઈબ્ને ઝિયાદકા ગુલામ. ઔર મયદાનમેં આકર મુકાબિલા કરને વાલેકો બુલાયા. હઝરત ઇમામકે લશકરસે ભી દો આદમી હબીબ ઈબ્નુલ મતહર ઔર યઝીદ ઈબ્નુલ હસીન બાહર નિકલે. હઝરત ઈમામને ઈન દોનોંકો દેખકર ફરમાયાઃ—

" તુમ ઠેર જાવ, કયોંકે તુમ સરદાર હો ઔર સામને દો ગુલામ હેં, તુમારી શાન ઈનસે મુકાબિલા કરનેકી નહીં હે. " યે સુનકર વહબ ઇબ્ને અબ્દુલ્લા કલબી બાહર નિકલે ઔર કહાઃ—

" મેં અકેલા ઇન દોનોંકો કાફી હું. " ઔર એકહી હમલેમેં દોનોં ગુલામોંકા સર ઉડા દિયા. લશકરે ઈમામને તકબીર કહી ઔર હરીફ સાંપકી તરેહ બલ ખાને લગા. ફિર સાલમ નામ એક શખ્સ દોડ કર આયા. જીસને વહબ કે તલવાર મારી જીસસે વહબકા બાયાં હાથ કટ કર ગિર પડા. મગર વહબને દાંયેં હાથસે એક અયસા વાર કિયાકે સાલમ દો ટુકડે હો કર ગિર પડા. લશકરે ઈમામને ફિર નાઅરા લગાયા. જીસસે મયદાન ગોંજ ઉઠા.

ઇસકે બાદ લશકરે ઇમામસે યઝીદ ઇબ્નુલ હસીન બાહર નિકલે. ઔર દુશમનોંમેંસે યઝીદ ઇબ્ને માઅકલ મુકાબિલેકો આયા. સામના હોતે હી હરીફ કાંપને લગા ઓર યઝીદ ઇબ્નુલ હસીનને તલવારકે એકહી તમાંચેમેં ફિન્નાર કર દિયા. યઝીદ બિન માઅકલકે મરનેસે લશકરે ગનીમપર સન્નાટા છા ગયા. ઓર કાઅબ બિન જાબિર-અલ અઝદી બાહર નિકલ કર આયા. જીસને યઝીદ ઇબ્નુલ હસીનકો શહીદ કર દિયા. ગોયા લશકરે ઇમામમેં વહબકે બાદ પહેલા શખ્સ જો શહીદ હુવા ઓર યઝીદકી તલવારે બાતિલ જીસકે ગલે પર ચલી ઉસકા નામ ભી યઝીદ થા જીસને હકકે ઈમામ પર જાન કુરબાનકી. યઝીદ બિન હુસીનકી શહાદતકે બાદ લશકરે ઇમામસે ઉમરૂ બિન કરત બાહર નિકલે ઓર શહીદ હુએ. ઉમરૂ બિન કરતકા ભાઇ અલી બિન કરત ઉમરૂ સાઅદકી ફોજમેં થા. અપને ભાઇકી શહાદત દેખ કર બેતાબ હો ગયા ઓર ઘોડા દોડા કર હઝરત ઈમામકે સામને આયા ઓર બોલાઃ—

"અય કઝઝાબ ! મેરે ભાઇકો તુને ફરેબ દે કર અપના બના લિયા ઓર આખિર ઉસકો કત્લ કરા દિયા" હઝરત ઈમામને તો ઉસકો કુછ જવાબ ન દિયા મગર નાફેઅ બિન ઉમરૂને આગે બઢ કર ફરમાયાઃ—

"દુનિયાકે કુત્તે ! ઝબાન સંભાલ કર બાત કર.

રસુલે ખુદાકે નવાસેકો ગાલી દેતા હે? શરમ નહીં આતી." યે કહા ઓર એક હી હાથમે દો ટુકડે કર ડાલે. ખુદાકી શાન હે. એક હી વકતમેં એક ભાઈ જન્નતમેં ગયા ઓર દુસરા દોઝખમેં અપની અપની કિસમતો તકદીર હે

ઈસકે બાદ હઝરત હુર બાહર નિકલે ઓર કાદસીયાકે અમીર હસીન બિન નઝીરકો ફિન્નાર કર દિયા ઓર ફિર ફોજે શામપર હમલા કરકે બોહોતસે બાગીયોંકો જહન્નમ રસીદ કિયા. યે રંગ દેખકર ઉમરૂ સાઅદને હુકમ દિયા કે હુરકો ઘેર લો. ચુનાંચે પ્યાદા ફોજને હઝરત હુરકો હલકેમેં લેકર શહીદ કર ડાલા.

અબ શામીયોંને બાહમ સલાહકી કે બની ફાતેમા જાનસે હાથ ધોકર ખડે હુએ હેં. એક એકકી લડાઈ હોગી તો હમારા સારા લશકર તબાહ હો જાયગા બેહતર યે હે કે સબ મિલકર ઇનપર હમલા કરેં, હમારી ફોજ ઇસ કસરતસે હે કે અગર હુસેનકે લશકર પર હમમેંસે એક એક આદમી ખાકકી ચુટકીભી ડાલેગા તો હુસેનકી સિપાહ દબ જાયેગી. ચુનાંચે ઇસ મશવિરે પર અમલ કિયા ગયા ઓર એકદમ તમામ શામી ઓર કુફી, કાલી બલાકી તરાહ બેકસ સિતારોંપર ટુટ પડે ઓર તીરોંકા મીંહ બરસાને લગે. લિખા હે કે ઇતને તીર બરસે કે હઝરત ઇમામકે તમામ હમરાહીયોંકે ઘોડે શહીદ હો ગયે. સિર્ફ હઝરત

ઇમામ ઔર ઉનકે દોનોં સાહબઝાદોંકે ઘોડે ઝિંદા રહે બાકી પયદલ રેહ ગયે.

જબ સિપાહે મઝલુમ પયદલ રેહ ગઇ ઔર સબકે ઘોડે મારે ગયે તો શામી ઔર કુફી પયદલ ચીખતે ચિલ્લાતે ઔર જાનવરોંકી તરાહ અંધાધુંધ ઇનપર હમલા આવર હુએ. મયદાનકી ગર્દ ઉનકે દોડનેસે અયસી ઉડી કે એક દુસરેકા ચેહરા નઝર ન આતા થા. સખ્ત ઘમસાન લડાઇ હુઇ. ઇસી હમલેકે બીચમેં શિમરને ખયમેકી જાનિબ રૂખ કિયા. ઇમામકે એક ફિદાઇને અયસા તીર મારા કે શિમર ઉંધે મુંહ ગિર પડા ઔર ઉસકા ઘોડા મર ગયા. શિમરને દુસરા ઘોડા મંગાયા ઔર સવાર હોકર ખિફ્ફત મિટાનેકો ડુમોંકી તરાહ ગીત ગાને લગા.

ઝોહરકી નમાઝકા વકત આ ગયા. જુમા તો કોન પઢતા સાહિબુલ જુમ્આ વલ જમાઅતકા કત્લ સબસે બડી નમાઝ થી. હઝરત ઇમામને ફરમાયા:—

“ ઝરા લડાઇકો રોકલો. નમાઝ તો અદા કરલેને દો” કુફીયોંને મનઝુર ન કિયા ઔર હઝરતને નમાઝે ખોફ અદા ફરમાઇ.

નમાઝકે બાદ દેખા તો સિપાહે મઝલુમકા કામ

તમામ હો ચુકા થા. હઝરત ઈમામને ચાહા કે ખુદ હમલા કરે ઇસપર એક ફિદાકાર ઝમીર બિન ઉમેરને અર્ઝ કિયા.

" સરકાર ! હમ ગુલામોંકે હોતે સાતે આપકો તકલીફ કરનેકી ઝુરૂરત નહીં. હમ ઝિંદા રહેં ઓર આપ કત્લ હો જાયેં ? કયામતકે દિન આપકે નાનાકો કયા મુંહ દિખાઇંગે. આપ ઠેહેરીયે ઓર હમ સબકો કુરબાન હો લેને દિજીયે." યે કેહકર ઝમીરને તલવાર ઉઠાઈ ઓર અયસે લડે કે કુફીયોં વ શામીયોંકા મુંહ ફેર દિયા. ઓર આખિરકાર ખુદભી શહીદ હો ગયે. ફિર તો યે કેફીયત હુઈ કે એક એક ફિદવી આતા થા ઓર અપને દાતાકા ચેહરા દેખતા થા ઓર નાઅરા મારતા થા. ઓર કેહતા થા:—

" અસ્સલામો અલયક યા રસુલુલ્લાહ ? " હઝરત સલામકા જવાબ દેકર ફરમાતે—

" જઝાકલ્લાહ શાબાશ તુમ ચલો મેંભી તુમારે પીછે આતા હું. " યહાંતકકે સબ પરવાને અપની શમેકે દામનમેં જલકર મર ગયે ઓર નોબત ખુદ બદૌલત ઓર ઉનકે બચ્ચોં ઓર ભાઇયોંકી આઇ.

બાબ ૪.

ફાતમી માહરૂ.

યે આલમ દેખકર હઝરત ઈમામને ઈરાદા કિયા કે અબ ખુદ મયદાનમેં તશરીફ લે જાયેં મગર આપકે ફરઝંદાં ઓર ભાઈયોંને રોકા ઓર અર્ઝ કિયા કે—

અલીકે પોતેકા મયદાન.

" પહેલે હમકો મર લેને દીજીયે. હમમેંસે એક તનભી બાકી હે તો જહાંપનાહકો તકલીફ કરનેકી ઝુરૂરત નહીં. " સબસે પહેલે શેરેખુદા અલી મુરતુઝા કે પોતે ઈમામે મઝલુમકે બડે બેટે અલી અકબર મયદાનમે નિકલે ઓર યે રજઝ પઢા,

" મેં અલી હું, મેં અલી હું, હુસેનકા બેટા, અલીકા પોતા હમારે ઘરમેં વહી આતી થી. હમહી નુબુવ્વતકે ઘરકે બાશિન્દે હેં. આવ, મેરી તલવારકા તમાશા દેખો. વો એક પ્યાસેકી આબદાર શમશીર હે. ઉસકોભી ખુનકી પ્યાસને તડપાયા હે. આવ મેરે નેઝેકી નોક કુફ્રો નિફાકસે આલુદ સીને ઓર દિલ તલાશ કરને નિકલી હે. મેરે સામને કોન આતા હે. કે મેરે હથીયારોંને દોઝખકે દરવાઝે ખોલ દિયે હેં. મુઝસે મુકાબિલા કરો કે મેં બની

હાશમકી આબરૂવાલી જમાઅતકા સિપાહી હું. મેરે સામને આવ કે મેં ફાતેમા ઝેહરાકી મમતા ભરી ગોદસે ઉઠકર આયા હું. "

યે રજઝ પઢકર ઇસ ગેસુ દરાઝ માહરૂને તલવાર ચમકાઈ. મુડકર અપને બેકસ બાપકો સલામ કિયા ઔર ઘોડા કુદાતા હુવા શામી લશકરમેં ગોતા માર ગયા.

યે માહીયે બે આબ નઝર ન આતી થી. મગર કુશ્રી ફોજોંકી સફેં પાનીકી મોજોંકી તરેહ ઝેરોઝબર હોતી થીં તો માઅલુમ હોતા થા કે કોઇ ચીઝ ઇનકે અંદર તડપ રહી હે. જીસકે સદમેસે યે સમંદર તલાતુમમેં પડ ગયા હે.

થોડી દેરમેં યે ફાતમી માહરૂ ગરદો ગુબારમેં અટા હુવા સુખે હોંટ, જોશમેં લાલ લાલ આંખેં, ઘુંઘરવાલે બાલોંકો હવામેં ઉડાતા સિપાહે બદ હવાસસે બાહર નિકલા ઔર બાબાજાન કે પાસ આકર બોલા—

" અબ્બા ? પ્યાસ, પ્યાસ " લાચાર બાપને લાડલે ઔર બાઝુકી કુવ્વતકો ગલેસે લગા લિયા. ચેહરે ઔર બાલોંકી ગર્દ પોંછી ઔર ફરમાયા—

" બેટા ! કયા કરૂં, પાની કહાંસે લાઉં ? હવઝે કૌસર સામને હે. મરો ઔર જામ પીઓ. " યે કેહેકર

અલી અકબરકે મુંહમેં ઇમામને અપની ઝબાન દેદી જીસકો ચુસકર અલી અકબરકો ઝરા તસકીન હુઇ ઓર ઉન્હોંને ફિર પહેલાસા હમલા કિયા.

ઇસમેં કુછ મુબાલિગા નહીં હે ઓર મેંને મરસીયોંકી તરેહ કિસી વાકેઓમેં મુબાલિગા નહીં કિયા કે અલી અકબરને બારા હમલે કિયે ઓર શામી અફવાજકી સફબંદીકો પાશ પાશ કર દિયા. બડેસે બડે સરદાર લશકરકો સંભાલ રહે થે મગર સવાર ઓર પ્યાદે ઇસ ફાતમી માહરૂકી યુરશોંસે બિખરે જાતે થે ઓર ઇનતિઝામ કાયમ ન રેહ સકતા થા આખિર એક સંગદિલ મનકદ બિન મરરા અબદી નામીને શકકલ કમરકા મોઅજીઝા દિખાને વાલે કે ચાંદસે બચ્ચેકો તલવાર મારકર દો ટુકડે કર દિયા ઓર અલી અકબર અલ્લાહો અકબર કેહકર ઘોડેસે ગિર પડે. ખુનકે ફવ્વારે જવાન લાશસે ઉડને લગે જીન્હોંને ગોરે ચેહરે ઓર સિયાહ બાલોંકો લાલ કર દિયા.

હઝરત ઇમામને અપને બહાદુર બેટેકો ગિરતે દેખા તો દોડકર મયદાનમેં ગયે ઘોડેસે ઉતરે ઓર દમ તોડને વાલેકા સર ઝાનુપર રખા ઓર ફરમાયા—

"બેટા! મેં તુમારા બાપ હુસેન હું. નાના રસુલસે સલામ કેહ દેના. બાબા અલીસે સલામ કેહ દેના, અમ્મા

ફ઼ાતમાસે સલામ કેહ દેના મુઝકો અકેલા છોડકર જાતે હો જીસ બાપસે કભી ઓર કિસી વક્ત જુદા ન હોતે થે, ઉસસે મુંહ મોડતેહો. મીયાં તુમારે દમસે મેરી કમર મઝબુત થી અબ મેં કયોંકર ઉઠું, મેરા સહારા તો તુમ થે. અય અવલાદવાલો ! યે મેરા ૧૮ બરસકી કમાઇ હે. જીસકી ઉઠતી જવાની ખુદાકે નામપર મેંને ખાકમેં મિલાઈ હે. તુમ અપને બચ્ચોંકી બહાર દેખો મેંને તો અપને બચ્ચે હકકી ખાતર છુરી તલે રખ દિયે. અય મુસલમાનો ! ગવહ રેહના, હુસેનને અપને જવાન બેટેકો અપની ગોદમેં લેકર મલેકલ મોતકે હવાલે કિયા હે. ઓર ઇમાન ઇસકે ઇવઝ લિયા હે. ”

યે કેહકર હઝરત ઇમામકી આવાઝ ઝોરસે નિકલ ગઈ ઓર આપ ચીખેં માર કર રોને લગે. ખયમે મેં આવાઝ ગઇ તો હઝરત ઝેનબ ઈમામ મઝલુમકી બેહેન બાહર નિકલ આઇ મગર હઝરત ઈમામને ઉનકો ફિર અંદર ભિજવાયા ઓર બાહર નિકલનેસે મના કિયા.

અલી અકબરકે બાદ અબદુલ્લા ઇબ્ને મુસલિમ મયદાનમેં ગયે ઓર શહીદ હુએ. ફિર જાઅફ઼ર ઇબ્ને અકીલ શહીદ હુએ ઓર અબ સિવાયે હઝરત ઈમામ ઓર આપકે પાંચ ભાઇયોં અબ્બાસ, અબદુલ્લા, મોહમ્મદ, જાઅફ઼ર ઉસમાનકે ઓર હઝરત કાસમ વ અલી અસગર

વ અલી અવસતકે કોઈ ઝિન્દા ન રહા. ઓર જબ આપકે પાચોં ભાઇ ભી શહીદ હો ગયે તો કાસમ ઇબ્ને હસન જો બોહોત ખુર્દ સાલ થે હથીયાર લગા કર મયદાનમેં નિકલે. હઝરત ઇમામને ઉનકો રોકા ઓર ફરમાયાઃ—

" તુમ અભી બચ્ચે હો, જાવ ઘરમેં જાવ. " ઉન્હોંને કહાઃ—

" બાબા ! આપકો ખુદાકી કસમ મુઝકો ન રોકીયે. મુઝકો ભી નાના નાની કી ઝિયારતકા અરમાન હે. લડુંગા ઓર ઉનકે પાસ જાઉંગા. "

હુસેની જુઇકા એક ફુલ.

ગુલાબ વ ચંબેલીકે ફુલ કટ ચુકે, પામાલ હો ચુકે તો હુસેન બેકસકી જુઇકા ફુલ ભી પાંચ હથીયારોંકી પાંચ પનતીયાં લેકર કાર ઝારકી સુખી કયારીમેં નમુદાર હુઆ ઓર ઉસને પુકાર કર અપની મહીન આવાઝમેં શામી ફોજસે કહાઃ—

" મેં અપને નાનાકે ઘર જાના ચહતા હું, તુમ અપની તલવારોંસે રાસ્તા ખોલ દો, મેરા ગલા કાટ ડાલો, મેરે સીનેકો બરછીયોંસે છેદ લો, મેં મરને આયા હું. મેરા નામ દુનિયાકે બચ્ચોંમેં લિયા કરના ઓર કેહના

હુસેનકે બચ્ચે ભી બેહદશતકે શોકીન થે ઓર ઉન્હોંને ભી લડાઇકા ખેલ ખેલા ઓર દુશમનોંકો માર કર મર ગયે."

યે કેહ કર કાસમ ઇબ્ને હસનને હમલા કિયા ઓર અપને છોટે છોટે હાથોંસે ખુબ લડે. ઘોડા દોડા દોડા કર જાતે થે ઓર અપના નંન્હા નંન્હા નીમચા શામીયોંકે ચેહરોંપર મારતે થે. આખિર ઉમરૂ બિન સાઅદુલ અઝદીને આગે બઢ કર ઇસ ફુલકો જીસમકી શાખસે તોડ લિયા ઓર કત્લ કર ડાલા.

હઝરત ઈમામ લાશ લેને ગયે તો આપકે ઘોડે કે ભી તીર લગા. ઓર આપ પયદલ રેહ ગયે. હઝરત કાસમકે બારેમેં મશહુર હૈ કે ઇનકી અયન લડાઇકે દિનોંમેં શાદી હુઇથી ઓર હાથોંમેં મેંહદી લગી હુઇથી ઓર સેહરા બંધા હુઆ થા. યે સબ ગલત હૈ. અવ્વલ તો વો ખુર્દ સાલ થે, દુસરે વહાં શાદીકા કયા મોકા થા, તીસરે સેહરા ઓર મેંહદી હિંદુસ્તાનકી રસમ વહાં કહાંથી ? યે તો હમને હીંદુઓંસે સીખા હૈ. ખાનદાને નુબુવ્વતપર યે સરાસર બોહતાન હૈ કે ઉનમેં સેહરા બાંધા જાતા થા ઓર ઉનકે મરદોંકે મેંહદી લગાઇ જાતી થી. અલબત યે કેહ સકતે હૈં કે દુનિયાવાલે જીસ ઉમરમેં શાદિયાં રચાતે હૈં ઓર દુલ્હાકે મેંહદી લગાતે હૈં ઉસ ઝમાનેમેં ઇન અશ્રાફ વાલોંકે નવ નિહાલ કાસમ ઇબ્ને

હસનને ખુને શહાદતસે હાથ પાઉં લાલ કિયે ઓર ઝખ્મી ચેહરેપર ખુનકી લડીયાં સેહરા બની.

બની ફાતેમાકા સારા બાગ ઉજડ ચુકા, ચમને હાશમમેં કોઈ પોદા ન રહા, ફુલ

અલી અસગર ઝડ ગયે. ટેહનીયાં કટ ગંઈ ઓર

ઓર આબિદકી આખિર ખીઝાં રસીદા ગુલિસ્તાંમે

બિમારી ઇમામ મઝલુમકી ઝાત બા બરકત એક ચુપ ચાપ સરોકી તરાહ અકેલી

રેહ ગઇ તો આપને દાહની તરફ દેખા, કિસીકો ન પાયા. બાઈ જાનિબ નઝર ઉઠાઇ, શહીદ લાશોંકે સિવા કોઇ ન થા તો આપ ખયમેમેં તશરીફ લાયે. હઝરત અલી અવસત યાઅને ઇમામ ઝેનુલ આબેદીનને અપને બાપકી તનહાઇ વ બે કસીકો દેખા તો બિસ્તરે બિમારીસે ખડે હો ગયે ઓર હથીયાર લેકર મયદાનમેં જાના ચાહા. હઝરત ઇમામને ફરમાયા:—

" ઇસકો રોકો, વર ન બની ફાતેમાકી નસલહી તમામ હો જાયગી. " આબિદ બીમાર ઇસરાર કરતે થે ઓર કેહ્તે થે કે બાબાપર કુરબાન હોને દો. વો અકેલે હેં, બેટા ઇસી વકત કામ ન આયેગા તો કબ આયેગા." હઝરત ઉમ્મે કુલસુમને જબરન હઝરત આબિદકો રોક લિયા ઉસ વક્ત હઝરત ઇમામને ફરમાયા:—

" લાવ મેરે અબ્દુલ્લા અલી અસગરકો લાવ. મેં ઇસે ગોદમેં લું " હરમને હઝરત અલી અસગરકો ગોદમેં દિયા. આપને ઉનકો પ્યાર કિયા ઓર બાહર મયદાનમેં લે કર આયે. પ્યાસકે સબબ અલી અસગરકી વાલિદાકે દુધ ન રહા થા ઓર બચ્ચા ભુક પ્યાસસે નિઢાલ હો રહા થા. એક રિવાયતમેં હે કે આપ યોંહી મયદાનમેં લે કર આયે થે. એક રિવાયત હે કે આપને હરીફકે સામને બચ્ચેકો લે જા કર ફરમાયા કેઃ--" ઇસ માઅ-સુમકી કયા ખતા હે ? કુસુર અગર હે તો મેરા હે. ઇસકો તો પાની દો " મગર કસાઈ પેશા કુફીયોંને જવાબ મેં એક તીર દિયા જીસને નંન્હે સઇયદકે હલકકો છેદ ડાલા. બાપકી ગોદમેં બે ગુનાહ બચ્ચા ફડકને લગા. ઇસે ખબર ન થી દુનિયામેં કયા હો રહા હે. મેં કિસકી ગોદમેં હું ઓર યે કાંટા મેરે હલકમેં કયોં ચુભા ? ઇસકો તો સારી દુનિયા માંકી ગોદ થી. વો દુનિયામેં ઝિંદા રેહનેકો આયા થા મગર ઇસકી ઝીસ્ત જલદી ખતમ હો ગઈ. ખુનમેં ઉસકા નંન્હા નંન્હા કમીસ તર હો ગયા ઉસને હાથ પાઉં મારે ઓર બાપકે સીનેસે સર લગા કર જાન દેદી.

દેખના ! કયા છોટીસી લાશ હે. જીન ઓરતોંકે નંન્હે બચ્ચે હે વો ખ્યાલ કરેં કે ઉનકે ઇમામકા બચ્ચા

કયસી બે હરદીસે ગોદમેં શહીદ હો ગયા. ઓર સોચે કે બરચેકી આગ કયસી હોતી હે ઓર ઉસ વકત હઝરત ઇમામકે દિલ પર કયસા સદમા હોગા. હઝરત ઇમામને ખુદાસે સબ્રકી દોઆ માંગી ઓર ઇસ લાશકો ભી શહીદોંમેં લે જા કર રખ દિયા.

શમશારોંમેં શબ પીર.

મોહરરમકા અસલી વકત કરીબ આ ગયા. સુરજ ઢલ રહાહે. અસરકા વકત હે, હઝરત ઇમામ ખયમેમેં રૂખસત લેને તશરીફ લે ગયે. સઇયદ ઝાદીયોંકે ઝુરમટમે ખડે હુએ હેં સબકે ચેહરોં-પર હસરતો માયુસી બરસતીથી. હઝરત ઝયનબને અપને લાચાર ભાઇકો બેકસીસે દેખા. હઝરત સકીનાને બાબા જાનકે આખરી દીદાર કિયે. હઝરત શેહેર બાનુ ઓર સબ અઝવાજે મુતહરાતને અપને પીરમ ઓર હકકે દુલ્હાકી આંસુ ભરી આંખોંસે ઝિયારતકી.

ઇમામને સબકો સબ્રો હિમ્મતકી વસીયત ફરમાઇ ઓર ખુદા હાફિઝ કેહ કર બાહર તશરીફ લે આયે ઓર ઉમ્મતમેં હકકા બીજ બોને ઓર સચ્ચાઇકી ખેતીમેં અપને ખુનકા પાની દેનેકો આમદા હો ગયે. કયોંકે ઇસ દુનિયામેં એક વુજુદ ફના હોતા હે જબ દુસરે વુજુદકો બકા હાસિલ હોતી હે. દાના ખાકમેં મિલતા હે તો

શિગુફ્તા પયદા હોતા હે. રૂઈ અપની હસ્તી મિટાતી હે તો આદમીકો કપડા મયસ્સર આતા હે. દાના ચકકીમેં પિસ્તા હે, આટા અપને વુજુદકો ગર્મ તવે પર જલાતા હે તબ રોટી પકતી હે ઓર ઇનસાનકા પેટ ભરતા હે. તેલ જલતા હે ઓર અપને બદનકો ફના કરતા હે જબ કહીં ઘરોંમેં રોશની હોતી હે, બત્તી અપને સરપર આગકી આરી ચલવાતી હે ઉસ વક્ત નુરાની શકલવાલી કેહલાતી હે. પાની બાગકી ઝમીનમેં જા કર જઝબ હો જાતા હે, અપની હસ્તી કુરબાન કર દેતા હે તબ ચમન આબાદ હોતા હે. લકડીયાં આગમેં જલતી હેં, તકલીફ ઉઠાતી હેં ઉસ વક્ત તુમારા ખાના પકતા હે, ભાપ રેલ ચલાતી હે, કપડે બુનતી હે, બરફ જમાતી હે, પંખે ઝલતી હે મગર જાનતે હો કે બનતી કયોં કર હે ? ઈસમેં ભી શહાદતકા હાથ હે. પાની આગમેં તપતા હે ઓર ભાપ બન જાતા હે. યાઅને અપના વુજુદ શહીદો ફના કરકે ભાપકી શકલ ઈખતીયાર કરતા હે. ઉસ વકત તુમારે સેંકડોં કામોંમેં મદદ દેતા હે. ઇન્ને રસુલુલ્લાહને જો યે મુસીબતેં ઉઠાઈ સારા ઘર બાર લુટા દિયા ઓર કટવા દિયા યે મેહેઝ ઈસ વાસ્તે કે ઉમ્મત સચ ઓર હકકો સમઝે ઓર નાહક બાતકે આગે બાતિલ કામકે સામને સર ન ઝુકાયે. ગોયા ઈમામે મઝલુમને અપના ઓર અપને બચ્ચોંકા સર કુરબાન કરકે તુમારે ઈમાનોંકા

જુમ્ઝુ ઝિંદા કર દિયા. પઢો કુરૂદ ઈમામપર ઓર ઉસકે નાના પર " અલ્લા હુમ્મા સલ્લે અલા મુહમ્મદિ વં વ અલા આલે વ અસ્હાબે મુહમ્મદ. "

પ્યાસકી શિદ્દત થી. ઇમામ સીધે ફુરાતપર તશરીફ લે ગયે શિમરને ઉમર સાઅદસે કહા:—

" હુસેન પ્યાસમેં મુરદા હે, મગર વો હમ ઝિન્દોંકે કાબુમેં નહીં આતા. પાની પી કર ઝિન્દા હો ગયા તો હમમેંસે કિસીકી ખેર નહીં. દેખતા કયા હે? જલ્દી બંદોબસ્ત કર ઓર હુસેનકો પાની ન પીને દે. " ઉમર સાઅદને ફોજકો ઈશારા કિયા. હઝરત ઇમામને એક ચુલ્લુ પાની લિયા થા ઓર ચાહતે થે કે મુંહમેં ડાલેં કે એક મુઝી બદઝાત અબાન ઇબ્ને દારમને તીર મારા જો આપકે દહન મુબારકમેં ઘુસ ગયા. પાની આપકે હાથસે ગિર પડા ઓર ઇમામને બડી તકલીફ ઓર મુશકિલસે વો સિતમગર તીર મુંહસે નિકાલા ઓર ફરમાયા:—

" અય ખુદા તેરે સિવા કિસસે ફરિયાદ કરૂં. તુઝબિન મેરા અબ કોન બાકી રહા હે. " ખુન મુંહસે ઉબલતા ચલા આતા થા ઓર આપ કુલલિયાં થુકતે જાતેથે. આખિર આપને તલવાર ખેંચી. ઉમરૂ સાઅદ મુકાબિલેકો આયા. આપને ફરમાયા:—

" દુર હો મેરે સામનેસે. " ઉમરૂ સાઅદ ગપેકી તરાહ એકહી ટટકારમેં ઉલટા ભાગ ગયા. ઓર શિમર ઝિલ જોશનને પ્યાદા ફોજકો ઇશારા કિયા જીસને ઇમામકો ઘેર લિયા. હઝરતને ઇસ લશકર કો ભી મારે તલવારોંકે સરા સીમા કરકે ભગા દિયા તો ઉમરૂ સાઅદને શિમરસે કહાઃ—

" તુને આજ તક અયસા કોઇ બહાદુર દેખા હૈ કે ઉસકે સબ કુનબે વાલે, લખ્તે જીગર બચ્ચે ઓર યારો મદદગાર મારે ગયે ઓર ખુદ ઉસકે જીસ્મપર બ કસરત ઝખ્મ હેં મગર મયદાનસે મુંહ નહીં ફેરતા ઓર ફોજોંકા જી છુડાયે દેતા હે. "

હઝરત ઇમામકે ૪૫ ઝખ્મ તલવારો નેઝેકે થે ઓર પેંતીસ તીરોંકે. ખુન બેહ રહા થા, પ્યાસકે મારે હલ્ક ખુશ્ક થા લેકિન ઇબ્નુર રસુલકા હાથ તલવાર ચલાનેસે ન રૂકતા થા. જીસ તરફ્યે અલીકા શેર હમલા કરતા થા સફેં કાઇકી તરેહ ફટ જાતીથીં ઓર સર ધડોંસે કટ કટ કર ઢેર હો જાતે થે, આખિર શિમરને છે પ્યાદોંકો લે કર આપકો ઘેર લિયા ઓર ઉનસે કહાઃ—

" ખબરદાર હુસેન નિકલને ન પાયે. ઘેરે રહો ઓર વાર કરો. " હઝરત ઇમામ ભી મરદાના વાર ખડે હો

ગયે ઓર અપને હિસારીયોંકે ચેહરોંપર તલવાર મારને લગે કે ઝરઆ બિન શરીકને હઝરતકે બાયેં હાથપર તલવાર મારી. જીસકે સદમેસે દસ્તે મુબારક કટ કર ગિર પડા. આપને ચાહાકે દુશમનકે ઇસ વારકા જવાબ દેં ઓર તલવાર મારેં, ચુનાંચે આપને જસ્તકી મગર ખુન ઈતના બહા થા ઓર ભુક પ્યાસ ઓર ઝખમોંકી તકલીફસે તાકત ન રહીથી જીસકે સબબ તલવાર ન ચલ સકી ઓર આપ ગિર પડે ઓર ગિરે હુએ સઇયદ, ઝખમી સઇયદ, બે દસ્ત સઇયદ, અકેલે સઇયદ, બે યારો મદદગાર સઇયદકે સનાન ઇબ્ને અનસને એક નેઝા મારા જો સીનેકો ચીરતા હુઆ પુશ્તમેં નિકલ ગયા ઓર જબ ઇસ ઝાલિમને નેઝા બાહર ખીંચા તો ઉસકે સાથ રૂહે મુબારક ભી ખીંચ આઈ ઓર ઈમામ બેદમ હો ગયે. સનાનને ચાહા કે સર મુબારક કાટ લે મગર હયબતસે થરરા ગયા ઓર હાથ કાંપને લગા. તબ ખોલી ઇબ્ને યઝીદને ઇબ્ને રસુલુલ્લાહ સલ૦ કા સર કાટા. ઓર દુનિયાકી સબસે બડી શહાદતકો પુરા કિયા.

સર કાટ કર ઈસિ શરમો હયાકી મુરત ઇસ ઇફ્ફતો ઈસમતકે પુતલેકો બિરેહના કિયા ગયા, કપડે ઉતારે ગયે ઓર સવારોંકો જીસ્મે નાઝનીન પર દોડાયા ગયા. જીસ્કે સદમેસે વો બદન ચુરા ચુરા હો ગયા. જીસ્કો રસુલે ખુદા

સલ૦ ગોદમેં લેતે થે; કંધે પર બિઠાતે થે. જીસકો ફાતમા ઝેહરા રદી૦ ને સીનેસે લગા કર પાલા થા.

કરબલાકે મયદાનમેં અંધેર હો ગયા સુરજ જો ગુરૂબ હોનેકે કરીબ થા ઇસ અઝી મુશ્શાન ગુનાહસે કાંપને લગા. ફિરસ્તોંમેં કોહરામ મચ ગયા. સારી ઝમીન હિલ ગઇ, સઇયદ મઝલુમકે ખુનને હર દરખ્ત ઓર પત્થરકો લાલ કર દિયા. લિખા હે કે શામમેં જીસ પત્થરકો ઉઠાતે થે ઉસકે નીચેસે ખુન નિકલતા થા.

અબ શિમર ઓર ઉમરૂ સાઅદકે હાં ચરાગ જલ ગયે. બની ફાતમાકા દિયા ગુલ કરકે ઉન્હોંને શાદિયાને બજાયે ઓર ખયમેમેં જાનેકી તઇયારી કી. શિમરને ખયમેમેં જાકર ઓરતોંકી ચાદરેં ઉતાર લીં, ઉનકે ઝેવર છીન લિયે. વો બિચારીયાં હિમાયતીકો આવાઝ દેતી થીં તો યે લોગ કેહકહે લગાતે થે ઓર કેહતે થે " વો તુમારે હિમાયતી કટે પડે હેં અબ દુનિયામેં તુમારા કોઇ મદદગાર નહીં, અબ તુમ હમારી લોંડીયાં હો. " યે ઉનકો કહા જાતા થા. જો સારે આલમકી આકા ઝાદીયાં થીં. યે ઉનકી બે કસીકા વકત થા જીનકા નાના તમામ જહાનકે બે કસોંકા હામી બનાયા ગયા થા.

આજ ઉનકા ખયમા લુટ રહા થા. આજ વો બે પરદાકી જાતી થીં, આજ વેઃ જંગલમેં ઘભરા ઘભરા કર

દેખતી થીં કે કોઇ હિમાયતી પયદા હો મગર કોઈ ન થા. જો ઇસ સિતમસે ઉનકો પનાહ દિલવાતા.

શિમરને આબિદે બિમારકો દેખા તો ઉનકે શહીદ કરનેકો આગે બઢા ઓર કહા:—“ હુસેનકી નરીના અવલાદકો બિલકુલ ખતમ કર દેને કા હુકમ હે ” ઉમર સાઅદને રોકા ઓર બીમારકી જાન બચા લી.

રસ્સીયોંસે બંધે બની ફાતેમા.

હઝરત ઇમામકા સર ખોલી નેઝે પર ચઢા કર ઇબ્ને ઝિયાદકે પાસ લે ચલા. આગે આગે સર થા, પીછે ઉંટ થે જીનકી નંગી પીઠોંપર ઓરતેં રસ્સીયોંસે બંધી બે પરદા બેઠી થીં. આબિદે બીમારકા ચેહરા ઝર્દ થા, હાથ બાંધે હુએ થે ઓર ઉંટ પર બયઠે જા રહે થે.

જીસ વકત યે કાફલા કુફેકે બાઝારોંમેંસે ગુઝરાતો હઝારહા આદમી તમાશા દેખનેકો ખડે થે. હઝરત ઝયનબ ભી એક ઉંટ પર રસ્સીસે બંધી સવાર થીં. ઉન્હોંને જો બાઝારોંકો તમાશેમેં મસરૂફ દેખાતો નિહાયત દર્દ ભરી આવાઝમેં ફરમાયા:—

“ આવ, હમારી સયર દેખો. હમ વોહી હેં જીનકો તુમારે રસુલને તુમારે સિપુર્દ કિયા થા ઓર ફરમાયા થા

કે ઈનકી પયરવી કરોગે તો ગુમરાહ ન હોવગે. મગર દેખો હમારે આગે ખુંનમેં લથડા હુવા એક સર હે જો રસુલકે નવાસેકા હે, ફાતેમાકે ફરઝંદકા હે ઓર હમ ઉસકી બેહનેં બીબીયાં હેં. જીનકો કયદી બનાયા ગયા હે ઓર બે પરદા બાઝારોંમેં લાયા ગયા હે. હમારા તમાશા દેખો, કે ઈસસે બઢ કર દુનિયામેં કોઈ તમાશા ન હોગા. મેં અલી શેરે ખુદાકી બેટી હું. કભી પરદેસે બાહર નહીં નિકલી. મેરે હાથોંમેં રસ્સી બંધી હે ઈનસે મેં તુમારે લિયે દુઆએ ખયર કિયા કરતીથી. યે સામને હુસેનકા બેટા આબિદ હે, ઓર બીમાર હે. અપને ઘરકે બીમારોં પર તુમ તરસ ખાયા કરતે હો, ઈસ પરદેસી બીમારકી સેર હી કર લો. તરસ ન ખાવ, દેખો, કયસી નાતવાનીમેં ઈસકે હાથ ખીંચ કર બાંધે હેં કે હિલ નહીં સકતા. બીમારકા નરમ બિસ્તર ભી દેખ લો. ઉંટકી નંગી પીઠ પર બયઠા હે. કલ કયામતમેં મેરી માં ફાતેમા હુસેનકા ખુન ભરા કુરતા લે કર ખડી હોંગી ઓર ફરિયાદ કરેંગી ઉસ વકતકી સેર ભી ખુબ હોગી. તુમકો ઉસ તમાશેકી ભી આરઝુ કરની ચાહીયે. ”

ખિલકત ઝારો કતાર રોતી થી ઓર કેદીયોંકા જુલુસ બાઝારોંસે ગુઝર રહા થા. હઝરત ઝયનબકે અશઆર ઓર તકરીરસે લોગ ચીખેં માર માર કર રોતે થે

મગર બની ઉમઇયાકે ઝુલ્મકે સબબ કિસીમેં ઉનકી મદદકી જુરઅત ન હોતી થી. આખિર ઇબ્ને ઝિયાદકે સામને લાયા ગયા. ઉસને બડી શાનકા દરબાર કિયા થા. સર એક તશ્તમેં લા કર રખા ગયા. ઇબ્ને ઝિયાદકે હાથમેં એક છડી થી વો ઉસને હઝરત ઇમામકે દાંતોં પર મારની શુરૂ કી. ઇસ પર ઝયદ બિન અરકમ સહાબી રસુલુલ્લાહ સલ૦ ને ફ્રમાયાઃ—

“ ખબરદાર ! યે ગુસ્તાખી ન કર, છડી હટા, કે મેંને ઇન દાંતોં પર રસુલે ખુદા સલ૦ કો બોસે દેતે દેખા હે. ” ઇબ્ને ઝિયાદ હઝરત ઝયદ રદી૦ કી ઇસ જુરઅ-તસે બિગડા ઓર બોલા કેઃ—

“ તુમારે બુઢાપે ઓર સહાબીયતકા ખ્યાલ ન હોતા તો તલવારસે મઝા ચખાતા. ” ઓર ફિર હઝરત ઝયદકો બાહર નિકલવા દિયા.

દરબારમેં કયદી બંધે ખડે થે. ઇબ્ને ઝિયાદને હઝ-રત ઝયનબસે ખિતાબ કરકે કહાઃ—

“ ખુદાકા શુક્ર હે, તુમારે ઇરાદે ઝુટે હુએ ઓર તુમારી તમન્નાંયેં ખાકમેં મિલ ગઇં. ” હઝરત ઝયન-બને જવાબ દિયાઃ—

“ ખુદાકા શુક્ર હે કે ઉસને હમકો મોહમ્મદ સલ૦

કે ઘરમેં પયદા કિયા ઓર પાકીઝગી હોનોં જહાનકી મર હમત ફરમાઈ. ” ઇબ્ને ઝિયાદ બોલાઃ—

“ દેખા ભી ખુદાને તુમારે સાથ ક્યા કિયા ? ” હઝરત ઝયનબને જવાબમેં એક આયત પઢી જીસ્કા મતલબ યે થાઃ—

“ ઉન પર કતાલ ફર્ઝ કિયા ગયા થા ઇસિ વાસ્તે વો મકતુલ હો કર અપની આરામ ગાહોંમેં ચલે ગયે. ” ઇબ્ને ઝિયાદને હઝરત ઝયનબસે કહાઃ—

“ યે લો તુમારા ભાઇ હે જીસકો ખુદાને મરવા ડાલા.” આબીદે બીમારને જવાબમેં યે આયત પઢીઃ—

“ તુમને ઇસકો કત્લ કિયા. ખુદા તો મોતકે વકત જાનોંકો ઉઠા લિયા કરતા હે ઓર કોઇ શખ્સ બગેર મરઝી ખુદાકે નહીં મર સકતા. અજલકા વકત મુકરર હે ”

ઇબ્ને ઝિયાદકો ઇસ જવાબસે તયશ આયા ઓર હુકમ દિયા કે આબિદે બીમારકો કત્લ કર દો. મગર હઝરત ઝયનબકી આહોઝારીસે મજબુર હોકર ખુનસે બાઝ આયા. ઓર સરોંકો મઅ કેદીયોંકે દમિશ્કમેં યઝીદકે પાસ ભેજ દિયા.

ગરીબ આબિદે બીમારકો તોકો ઝન્જીરોંમેં જકડા ગયા. ઓર પહેલેસે ઝિયાદા અઝીયત કે સાથ ઓરતોં સમેત

શિમરકી હિફાઝતમેં ભેજા ગયા. સનાન ઇબ્ને અનસ કાતિલે હઝરત ઇમામને ઇબ્નેઝિયાદસે કહા—

" લાવ, મેરા ઈનામ લાવ કે મેંને બોહોત બડે શખ્સકો કત્લ કિયા હે " ઇબ્ને ઝિયાદને કહા—

" હાં, તુઝકો બોહોત બડા ઇનામ દુંગા. તું હુસેનકો સબસે બડા કેહતા હે ઈસકા બદલા યે હે કે તુઝકોભી કત્લ કરૂં. તાકે આયંદા કોઇ હુસેનકો બડા ન કહે. " યે કેહકર સનાનકો કત્લ કરા દિયા. ઓર કાતિલે હુસેનકો બોહોત જલદી દુનિયાકે અયશકા મઝા આ ગયા.

યઝીદકે સામને જબ હઝરત ઇમામકા સર લાયા ગયા ઓર કયદી ખડે કિયે ગયે તો

યઝીદી દરબારમેં ઉસને કહા--

ફાતેમા કુયદી

" ખુદા ઇસ લોંડી બચ્ચે ઇબ્ને ઝિયાદકો ગારત કરે મેંને હુસેનકો કત્લ કરનેકા હુકમ કબ દિયા થા. " યે કેહકર યઝીદ રોને લગા. ઉસકે હાથમેંભી એક લકડી થી. જીસકો ઉસને હઝરત ઇમામકે દનદાને મુબારક પર મારના શુરૂ કિયા તો અબુ ઝમરાહ અસલમી રદી૦ સહાબીએ રસુલ સલ૦ને ઉસકો ડાંટા ઓર કહા—

" બાશ, યે મકામ રસુલે ખુદા સલ૦ કે ચુમનેકા

હે. ” યઝીદ ખિસયાના હો ગયા ઓર ગરદન ઉઠાકર હઝરત ઇમામ ઝેનુલ આબેદીનસે કહા—

“ તેરે બાપને ચાહાથા કે મેરી બાદશાહત લેલે. મેરા હક ઉસને ન પેહછાના ઓર કરાબતદારીકા ખ્યાલ ન કિયા. ” આબિદે બીમારને જવાબમેં યે આયત પઢી—

“ કોઇ મુસીબત ઝમીનમેં તુમારી જાનોંપર અયસી નહીં આતી જો ખુદાકી લિખી હુઇ તકદીરસે બાહર હો.” યઝીદને અપને દરબારકે એક આલિમ ખાલિદસે કહા—

“આબિદકો જવાબ દો.” ખાલિદને યે આયત પઢી.

“ કોઈ મુસિબત તુમપર નહીં આતી મગર ખુદ તુમારેહી કરતુતકા વો નતીજા હોતા હે. હાલાં કે ખુદા બોહોતસી ખતાયેં મોઆફ્રી કર દેતા હે. “ હઝરત ઝયનબને ફરમાયા—

“ મેરા બાપ ઓર ભાઈ તુઝસે અચ્છે થે. ” યઝીદને કહા:—

“ બેશક, તેરે દાદા મેરે દાદાસે બેહતર થે. ઓર તેરી વાલિદા મેરી વાલિદાસે અચ્છી થીં, મગર તેરા બાપ મેરે બાપસે બડા થા. યે દાઅવા તેરા દુરસ્ત નહીં હે. વો દોનોં ખુદાકે હાં હેં, ઇસકા ફેસલા ખુદા કરેગા. કે ઉન

દોનોંમેં કોન બેહતર હે. અલબતા મેં તુઝસે ઓર તેરે ભાઇસે બેહતર હું. દેખલે મેં તખ્તપર બયઠા હું ઓર તું કયદી બની બંધી ખડી હે. ઓર તેરે ભાઇકા સર કટા હુવા રખા હે.” હઝરત ઝયનબને જવાબમેં યે આયત પઢી.

“ મુલ્કકા માલિક ખુદા હે. જીસકો ચાહે મુલ્ક દે, જીસ્સે ચાહે લે લે. વો હરચીઝપર કુદરત રખતા હે. ” યઝીદ બોલા—

“ બસ ઝબાં દરાઝી ન કર ”

એક રિવાયતમેં યેભી આયા હે કે દરબારકે બાહર નોબત બજ રહી થી. યઝીદને આબિદે બીમારસે કહા:—

“ સુન યે મેરી ઓર મેરે બાપકી બાદશાહતકી નશાની હે. ઓર તેરા બાપ સામને કટા પડા હે. ” આબિદ ચુપ હો ગયે. થોડી દેરમેં અઝાનકી આવાઝ આઇ તો આબિદ બોલેઃ—

“ લે, સુન યે મેરે બાપદાદાકી બાદશાહતકી નશાની હે ઓર તું ઓર તેરા બાપ ઇસ નશાનકે આગે સર ઝુકા કર ગિર પડતે હેં. ”

આખિર દરબાર બરખાસ્ત હુવા. આબિદે બીમારકી

બેડીયાં ઓર તોક ઉતારા ગયા. હરમકો યઝીદને અંદર મેહેલમેં ભિજવાયા ઓર કિસ્સા ખતમ હુવા.

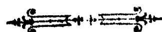
યે થા મોહર્રમકા બ્યાન. ઇસ બ્યાનસે માઅલુમ હુવા કે મોહર્રમમેં ગમ કયોં કિયા જાતા હે. ઇસ દાસ્તાને તવીલસે ખુલ ગયા કે મુસલમાનોંને અયસી સંગદીલી કયોં ઇખતિયાર કીથી ઓર અપને રસુલકી અવલાદકો સફ્ફાકીસે કયોં કત્લ કિયા થા. બની ઉમય્યાકી તુલાની કહાનીસે તુમને સમઝ લિયા હોગા કે યે લોગ મુનાફિક થે. ખોફસે મુસલમાન હુએ થે, ઓર લાલચસે ઇસપર કાયમ રહે વર ન ઉનકે દિલમેં ઇસલામકી કુછ અઝમત ન થી. જબ વો દીન ઓર એહલે દીનકી કદ્ર ન જાનતે થે તો જો હરકતભી કરતે વો કમ થી.

અબુલેહેબ આં હઝરત સલ૦કે ચચા ઓર અબુજેહેલ કુરેશકે સરદાર ઈનિ નુમાયશી મુસલમાનોંસે બેહતર થે. ખુલ્લમ ખુલ્લા મુખાલિફતકી ઓર મુશરિક હુએ. ખતરનાક યે બની ઉમઇયા થે જીનકી ઝબાનોંપર કલમા થા, જીનકી પેશાની સિજદેમેં થી, જીનકે મુંહમેં રોઝે થે, મગર દિલ તારીક થે. ઓર ઉનમેં હિરસે દુનિયા ઓર ખ્વાહીશે ઇઝઝતો જાહકે સિવા ઈમાનકી અસલિયત ઝરરા બરાબર ન થી. ફિર અયસે લોગોંસે જો જો ગુનાહભી હોતે ઝેબા થે.

આજ વો મિટ ગયે, ઉનકે તખ્ત ઓંધે હો ગયે. ઉનકી ઈઝઝત ખાકમેં મિલ ગઇ. દમીશ્ક મેં યઝીદકી કબ્ર મેંને દેખી હે. લોગ ઉસપર પત્થર મારતે હેં ઓર પેશાબ કરતે હેં. મઆવીયાકી કબ્રપરભી ગયા હું. એક છોટીસી બુરજીમેં વીરાન પડી હે જીસપર વેહશત પેહરા દેતી હે મગર બની ફાતેમાકી કબરેંભી સલતનત કર રહી હેં ઓર ઉનકે કારનામેંભી દુનિયાપર છાયે હુએ હેં.

ઈસ મોહર્રમમેં કરોડોં આદમી ઉનકા ઝિકરે ખયર કરતે હેં. ઓર કરોડોં રૂપીયે ઉનકે નામપર ખયરાત કિયા જાતા હે ઓર બની ઉમઇયાકા ન કોઈ નામ લેવા હે ન પાની દેવા. ઓર યેહી કુદરતી ઈનસાફ સબસે બડી દલીલ હકકો બાતિલકે સમઝનેકી હે.

નવવાં હિસ્સા ખતમ હુવા.

મવલાના અબદુલ હલીમ શરરની પ્રખ્યાત ઉરદુ ઝબાન અને ઉરદુ હરફની નોવેલો.

૧	જોયાએ હક ...	... ૧—૪—૦
૨	બાબક ખુરમી હી. ૧	... ૦-૧૨-૦
૩	,, હી. ૨	... ૦-૧૨-૦
૪	મકતુલ ક્રાતેલ...	... ૧—૪—૦
૫	અલફાનસો ...	... ૦-૧૨-૦
૬	ખોફનાક મોહબ્બત	... ૧—૪—૦
૭	હુસ્નકા ડાકુ હી. ૧	... ૦-૧૨-૦
૮	,, હી. ૨	... ૦-૧૨-૦
૯—૧૦	અસરારે દરબારે હરામપુર હી. ૧—૨	... ૦-૧૦-૦
૧૧	માહ મુલ્ક	... ૨-૦—૦
૧૨	ગેબદાન દુલહન	... ૧—૦—૦
૧૩	રૂમતુલ કુબરા	... ૧—૪—૦
૧૪	અય્યામે અરબ હી. ૧	... ૧—૪—૦
૧૫	,, હી. ૨	... ૧—૪—૦
૧૬	શોકીન મલેકા	... ૧—૮—૦
૧૭	ફયસો લુબના	... ૧—૪—૦
૧૮	ફલોરા ફલોરન્ડા	... ૧—૮—૦
૧૯	ફીલીપ્પાના	... ૧—૮—૦
૨૦	મુકદદસ નાઝની	... ૧—૮—૦
૨૧	આગાસાદેકકીશાદી	... ૦-૧૦-૦
૨૨	ફિરદોસે બરીં	... ૧—૦—૦
૨૩	મનસુર મોહના	... ૧—૦—૦
૨૪	મલેકુલ અઝીઝવરજીના	... ૧—૦—૦
૨૫	હસન અનજીલના	... ૧—૦—૦

નિઝામીયા બુક ડીપો. ત્રણ દરવાજા—અમદાવાદ.

૭૮૬

હૃદય વિદારક બનાવોથી ભરપુર રસિક તથા

બોધક નવલકથા.

હુસ્ન—ઈફરોઝ.

જે સંપતિથી સંસાર પર ઉપકાર કરી શકાય છે તેજ સંપતિના દુરપયોગથી કેવા ભીષણ કષ્ટો સહન કરવાં પડે છે. તથા દુષ્ટ મિત્રોની સોહબતથી કેવી ખ્વારી થાય છે. અને લક્ષ્મીનાં લોભથી મહાત્મા ગણાતા પુરૂષો કેવાં અયોગ્ય આચરણો આદરે છે. તેનો આબેહૂબ ચિતાર નુરૂદ્દીન તથા શેખ ઇબ્રાહીમનું ચારિત્ર વાંચતાં પ્રત્યક્ષ નજર આગળ ખડો થાય છે. હુસ્ન-ઇફરોઝ તથા નુરૂદ્દીનના વિશુદ્ધ પ્રેમનું દિગ્દર્શન, ખલીફા હારૂન અલરશીદની ઉદારતા, વજીર સવીની કપટતા અપકારનો બદલો ઉપકાર આદિ અનેક રસિક અને બોધક વિષયોનો તાદૃશ્ય ચિતાર, મનુષ્ય જીવનમાં કષ્ટની પરિસીમાંનું દર્શન કરવું હોય તો આ નવલકથા જરૂર વાંચો.

કિંમત રૂ. ૦—૪—૦ પોસ્ટેજ જુદું આજેજ મંગાવો

મળવાનું ઠેકાણું—

નિઝામીયા બુક ડીપો,

ત્રણ દરવાજા—અમદાવાદ.

મનોહર નવીન નવલકથાઓ.

રા. નારાયણ વિસનજી ઠક્કરકૃત રસિક નવલકથાઓ

આજકાલનું હિંદુસ્તાન અથવા પ્રાણહારક મૃગજળ ભા. ૧–૨—ચાલુ સમયમાં ચાલતા નિંદ્ય સુધારા, ગાડીવાડીના વૈભવ ખાતર ગમે એવા શ્રીમંત પતિ મેળવવાની લાલસા, શ્રીમંતોનાં મૃત્યુ સમયે થતાં વીલનાં કલ્પનામાં પણ ન આવે એવા બનાવોથી ભરપૂર નવલકથા. પ્રણયદર્શન, વિકાર અને વિવેક, સુધામાં હલાહલ, શરીફ બદમાશોની ટોળી સત્યનિષ્ઠા, સાહસ, ભયંકર પ્રપંચજાળ નિશાચરોનો, ગૃહપ્રવેશ, ગુલાબની પ્રેમપત્રિકા• વગેરે પ્રકરણો વાંચતાં તમે જુની આંખોએ નવીન તમાશો જ જોઈ શકશો. પૃષ્ઠ સંખ્યા લગભગ ૩૨૦, દરેક ભાગમાં ચાર સુંદર ફોટોગ્રાફીક ચિત્રો બન્ને ભાગનું પાકું રૂપેરી પૂઠું; છતાં કિંમત દરેકની ૧–૮–૦ કુલ રૂ. ૩)

ભયંકર ભદ્ર અથવા કેવળ ૨૪ વર્ષના ક્ષણભંગુર સંસાર માટે—આ સંસારના ક્ષણભંગુર ભોગવિલાસની લાલસાથી મહત્વકાંક્ષાના પ્રવાહમાં તણાઇને ક્ષુદ્ર માનવી પિશાચના દાસત્વને સ્વીકારીને આ જગતમાં કેવાં કમકમાટી ઉપજાવનારાં કુકૃત્યો કરે છે, અને જ્યારે પિશાચની નરકગર્ત્તામાં પડવાનો પ્રસંગ તેમનાં નેત્રો સમક્ષ આવીને ઉભો રહે છે તે સમયે તેમની કેવી દયાજનક દુર્દશા થઈ જાય છે એનું જો તાદૃશ્ય શાબ્દિક ચિત્ર જોવું હોય તો તે કેવળ આ અદ્‌ભુત નવલકથામાં જ દેખાશે. મ્હોટી સાઈઝનાં પૃષ્ઠ ૩૦૦, રૂપેરી નામ તથા પાંચ સુંદર ફોટોગ્રાફિક ચિત્રોવાળી આ નવલકથાની કિં. માત્ર રૂ. ૨) છે. પો. માફ.

નાદિરનો દોરદમામ અથવા બાહુબળનું પરિણામ-સ્વર્ગવાસી અમૃત કેશવ નાયક તથા વિધમાન ઠક્કુર નારાયણ વિસનજી કૃત. એક સાધારણ સિપાહી તરીકે ઇરાનના બાદશાહના સૈન્યમાં દાખલ થઇ ધીમે ધીમે આગળ વધી અંતે છળપ્રપંચ તથા અદ્વિતીય બાહુબળથી ઇરાનના બાદશાહ બની બેઠેલા અને ત્યાર પછી હિન્દુસ્તાનમાં આવી દિલ્હીમાં 'કત્લેઆમ' ચલાવી દિલ્હીની મૂગલિયાત 'શહેનશાહના' પાયાને હમ્મેશને માટે ઢીલો કરી જનાર. નાદિરશાહનું જીવનચરિત્ર આ ગ્રંથમાં એટલું અને એવું ઉત્તમતાથી વર્ણવાયું છે કે જાણે એક ઉત્કૃષ્ટ નવલકથા વાંચતા હોઇએ તેવો જ ભાસ થાય છે. કીંમત રૂ. ૨-૮-૦

મારી ભયંકર સંસારયાત્રા—અથવા એક નિરાધારઅબળાનો આર્તનાદ! આ સામાજિક નવલકથામાં સંસાર વ્યવહારમા પ્રચલિત થઇ પડેલા કેટલાક વિષયોનું એવી શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિથી અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે, જેમાંથી ઘણું શીખવાનું મળી શકે તેમ છે. બાળવિધવાની હિન્દુ સમાજમાં કેવી શોચનીય સ્થિતિ છે, લગ્ન કોને કહેવાય છે, પુનર્લગ્નની ઉત્પતિ કેવી રીતે થઈ છે, જ્ઞાતિ હિત કેવી રીતે સાધી શકાય તથા જ્ઞાતિના સડાઓને કેવી રીતે દૂર કરી શકાય આદિ અનેક ઉપયોગી વિષયોની ચર્ચા આ નવલકથામાં ઘણી રસિકતાથી કરેલી છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા લગભગ ૩૫૦, પાકું રૂપેરી પૂઠું; છતાં મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૨-૮-૦

રા. ચુનીલાલ વર્ધમાન શાહકૃત રસિક નવલકથાઓ.

લતા અને લલિતા ભાગ ૧-૨-૩-૪—લતા અને લલિતા એ બ્હેનો હોવા છતાં જૂદા જૂદા રંગઢંગમાં અને જૂદા જૂદા સ્વભાવની

માતાઓના સહવાસમાં ઉછરવાથી તેમનામાં જે ફરક જોવામાં આવે છે તેનું દિગ્દર્શન આ નવલકથામાં કરી શકાય છે. અંગ્રેજી કુમારિકાના પ્રેમદર્શનથી હિંદુ છોકરી ઉપર કેવી અસર થાય છે. કેળવાયેલા પુત્રને ચોક્કસ કુમારિકા સાથે પરણવાની ફરજ પાડનાર પિતા તેનું કેવું માઠું પરિણામ મેળવે છે અને રાજવંશીઓમાં કેવી કેવી ભિન્ન ભિન્ન પ્રકૃતિઓ જોવામાં આવે છે એનો ઉત્તર ચિતાર આપેલો છે. વાર્તાનો દરેક ભાગ અત્યંત રસિક છે અને ચારે ભાગોમાં સુંદર ફોટોગ્રાફીક ચિત્રો આપવામાં આવ્યાં છે. સુંદર છપાઈ, ઉંચા કાગળ, પાકું સોનેરી સુશોભિત પુઠું. દરેક ભાગનાં પૃષ્ઠ ૨૦૦. કિંમત દરેક ભાગની ૧–૦–૦ મુજબ રૂ. ૪–૦–૦

નોકરાનો ઉમેદવાર સચિત્ર સાંસારિક નવલકથા. અંગ્રેજી ભણેલો એક ગરીબ યુવક નોકરીની શોધમાં ફાંફાં મારતાં જે અથડામણમાં પડે છે અને જુદા જુદા સ્વભાવમાં શેઠ શેઠાણીઓના સહવાસમાં આવીને અનેક લાલસા, ધર્મભ્રષ્ટતા વગેરેની વચ્ચે આવી પડવાથી અટવાયા કરે છે તેનું આ ચિત્ર અત્યંત બોધક અને રસીક છે. મૂલ્ય રૂ. ૧|.

કાશ્મીર અને કેસરી [બીજી આવૃત્તિ]–રણજીતસિંહને અફઘાનો સાથે ઘણીવાર ઝપાઝપી થઇ હતી અને કાશ્મીર પ્રાન્તને માટે તો ચાર વાર સવારીઓ લઇ જવી પડી હતી. જેમાં છેલ્લી સવારીમાં વિજય પ્રાપ્ત થયો હતો, અને તે વિજય એટલો તો દઢ હતો કે પુનઃ અફઘાનો રણજીતસિંહના જીવનકાળપર્યંત કાશ્મીર સામે ઊંચું માથું કરીને જોઇ શકયા નહોતા. આ વાર્તાનું એક પછી એક પ્રકરણ વાંચવાને વાંચકની મનોવૃત્તિ ઉશ્કેરાતી જાય તેવું છે. પૃષ્ઠ ૨૫૦ પાકું પુઠું. કિં. રૂ. ૧–૦–૦.

પિશાચ મંદિર ભાગ ૧–૨—આ નવલકથા એટલી તો હૃદયગ્રાહી અને ચમત્કારિક છે કે, પૃષ્ઠે પૃષ્ઠે જીજ્ઞાસારસની જાણે કે સરિતાજ વહેતી હોય એવો સહજ ભાસ થયો છે. વળી ગુજરાતી વાંચકોને વાંચવામાં વિશેષ સરળતા પડે એ માટે પ્રયોજકે મૂળ અંગ્રેજી વસ્તુસંકલનાને ઘણી કુશળતાથી ગુજરાતીમાં ઉતારી છે; આમ હોવાથી વાંચતાં બિલકુલ કંટાળો ઉપજવાનો ભય છેજ નહિ. અરણ્યમાં અત્યાચાર, કિલ્લાનો ગુપ્ત ભેદ, ભયાનક યંત્ર, કેદમાં સપડાયેલી કુમારિકા, શ્વેત આકૃતિ, ચક્રયંત્રવાળું ભોંયરૂં, પ્રેમ-મંદિર કે પિશાચમંદિર ? વગેરે પ્રકરણો વાંચતાં આહાર નિદ્રાનું સર્વથા વિસ્મરણ થઈ જાય તેમ છે. આ નવલકથાના દરેક ભાગમાં ફોટો **ઝીન્કોનાં પાંચ પાંચ મનોહર ચિત્રો આપેલાં છે.** બન્ને ભાગ જુદા બાંધેલા છે. પાકું પૂઠું, બન્ને ભાગ પૃષ્ટ ૬૦૦ છતાં કિમ્મત દરેક ભાગની રૂ. ૨) મુજબ કુલ રૂ. ૪.

ભાગ્યચક્રનો મહામંત્ર—આ સચિત્ર નવલકથામાં એક કેળવાયેલી બાળા પ્રભાવતી અને તેનાં અવિવાહિત પતિ સુમિત્રનો કૌમાર અવસ્થામાં પરસ્પર પ્રેમ છે; પરંતુ ભાગ્યચક્ર વિલક્ષણ હોવાથી એ બાળાના પિતાનું એકાએક ખૂન થાય છે. એ સંબંધમાં અનેક ઘટનાઓ આ નવલકથામાં દર્શાવેલી છે. પૃષ્ઠ ૪૦૦ મૂલ્ય રૂ. ૧–૮–૦.

રા. વ્રજલાલ જાદવજી ઠક્કરકૃત રસિક નવલકથાઓ.

કંગાલ કેદી અથવા સ્નેહ-બંધન—ભાગ ૧–૨ આ નવલકથામાં સુખદુઃખના પડછાયા, સ્વામી સ્નેહજ્યોતિનું આદર્શ સાધુ-જીવન અને દૈવી પરોપકાર, હતભાગ્ય રંગનાથની સ્થિતિનું અને જીવ

નનું કલ્પના પણ ન કરી શકાય એવું અસંભવ પરિવર્તન, પોલિસ અમલદારોની નિષ્ઠુરતા, સંપત્તિનો સદુપયોગ, નિરાધાર સ્નેહલતાના જીવનનો અકાળે આવેલો શોચનીય અંત, શાન્તિલતાના કષ્ટની પરિસીમા, અપૂર્વ વાત્સલ્ય સ્નેહ, કૃષ્ણલાલનાં કુટીલ કારસ્થાન. શ્રીમંતોની શઠતા અને વિલાસપ્રિયતા, આદિ અનેકવિધ આકર્ષણીય ઘટનાઓથી પરિપૂર્ણ. દરેક ભાગમાં **ચાર સુંદર ફોટોગ્રાફીક ચીત્રો,** ચીકણા સફેદ કાગળ, બન્ને ભાગનું પાકું રૂપેરી પુઠું; કીંમત ભાગ ૧ લો રૂ. ૧—૧૨—૦ ભાગ ૨ જો ૨—૦—૦

દગાબાજ દુનિયા— આ નવલકથાની વસ્તુસંકલના એવી તો અદ્ભુત, પરંતુ સંભવિત છે કે, પ્રત્યેક પૃષ્ઠે વાંચકની જીજ્ઞાસા વૃદ્ધિંગત થાય તેમ છે પત્નીનું ગૂમ થવું, રેલ્વે ટ્રેનમાં સંન્યાસીના મૃતદેહનું તણાઈ આવવું, સાધ્વી સતી નિર્મળાનો દેવી અને આદર્શ સ્વામીસ્નેહ, સંન્યાસીના જીવનનું ગુપ્ત રહસ્ય પાપનો પશ્ચાતાપ, સંતાનસ્નેહ, લોકચર્ચા અથવા ગામડાનું ગેઝેટ, પ્રચંડ નિરાશા, ચોરને પોટલે ધુળની ધુળ આદિ અનેક રસિક, ચમત્કારિક અને બોધક વિષયોથી ભરપૂર. ચાર સુંદર **ફોટોગ્રાફીક ચિત્રો** પાકું પૂઠું રૂ. ૧—૮—૦

ભાગ્યદેવીની ભયંકરતા—અથવા આદર્શ વિધવા -

આ નવલકથા એક સર્વોત્તમ બંગાળી નવલકથાનો અનુવાદ છે. આ નવલકથા સમસ્ત હિન્દુસ્તાનમાં એટલી બધી લોકપ્રિય થઈ પડી છે કે, તેનું અંગ્રેજી, હિન્દુસ્તાની, વગેરે ભાષામાં પણ ભાષાંતર થયું છે. **ભાગ્યદેવીની ભયંકરતા**માં એક કંગાલ દીનદરિદ્ર કુટુંબને કેટલું બધું દુઃખ વેઠવું પડે છે તેનો આ નવલકથામાં ઘણો જ કરુણાજનક

ચિતાર આપવામાં આવ્યો છે. ચાર સુંદર ફોટોગ્રાફીક ચિત્રો, કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

પિશાચિની કે પ્રેમદા ?– ભૂતપ્રેતના ભયંકર ઉપદ્રવના લીધે ઉપજતું ભ્રમમૂલક દુઃખ, મહામાયાનું જળમાં ડુબી જવાથી નિપજેલું મૃત્યુ, સુંદરી લીલાવતીની બિમારી, પ્રેમની હરિફાઈ, યુવકનો આત્મસંયમ, વિધવાની વિરહવેદના, ધડથી જુદું થઈ ગયેલું મસ્તક, સ્મશાનભૂમિમાં પિશાચોનું પાપમંડળ, સંન્યાસીનું અદ્દભુત શિક્ષણ, વિદેશીનીના જીવનનો ભેદ, પ્રણયનિરાશા, માયાજાળ, પાપનો પસ્તાવો, સોબતની અસર વગેરે વિવિધ વિષયોથી પરિપૂર્ણ, સંયમનું માહાત્મ્ય અને સુખ નિહાળવું હોય તો આ નવલકથા અવશ્ય વાંચો. મૂ. ૧-૮-૦

સ્વર્ગમાં શયતાન– ઉપરથી મહાત્મા જેવા દેખાતા અને સંસારમાં સાધુ દેખાતા; પરંતુ હૃદયમાં હળાહળ ભરી રહેતા પુરુષો પોતાના ઉપર ઉપકારો કરનારનું પણ કેવું ભયંકર અનિષ્ટ કરે છે, દ્રવ્યલોભથી કેટલીક વખત મનુષ્ય પિશાચનું સ્વરૂપ ધારણ કરી કેવાં પૈશાચિક અને રૂવાં ખડાં કરે એવાં નિષ્ઠુર કાર્યો કરે છે, ખોટાં મૃત્યુપત્ર કેવી રીતે તયાર થાય છે વગેરે અનેક રસિક, ચમત્કારિક, અને આકર્ષક ઘટનાઓથી ભરપૂર નવલકથા સ્વર્ગમાં શયતાન અવશ્ય વાંચો. મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦

મૃગલોચની અથવા માયા પ્રાબલ્ય (સંપાદક:— રા. પ્ર૦ જા૦ ઠક્કર.) ભાગ ૧-૨-૩-૪ આ નવલકથા વાર્તા પ્રિય વાંચકોને એક વખત વાંચવાની અમે ખાસ ભલામણ કરીએ છીએ. શુદ્ધ સ્નેહનું સ્વરૂપ સમજવું

, વફાદાર દોસ્તની દિલોજાન દોસ્તીનું દર્શન કરવું હોય, લેખકા-
ના કલ્પનામાં પણ ન ઉપજી શકે એવા અવનવા ચમત્કારોથી
ચેત થવું હોય, વીરપુરુષોની વીરતા જોવી હોય તો આ નવલ-
અવશ્ય વાંચજો. પ્રેમિક પ્રેમિકાની વિયોગવ્યથાનો હૃદય વિદારક
ર વાંચતાં તમે અશ્રુજળને અટકાવી શકશો નહિ. પ્રેમ, વિરહ,
ા, ચમત્કાર, કર્તવ્યનિષ્ઠા, દેશદ્રોહ, દેશભક્તિ વગેરે સઘળું આ
કથામાં છે. આજે જ મંગાવો. દરેક ભાગનું મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦
ા. ૬-૦-૦ પાકું રૂપેરી પૂઠું.

મધુ-માલતી—આ સામાજિક નવલકથામાં સામાજીક વિષયોનું ઘણું રસિક આલેખન કરેલું
સ્વતંત્રતા અને સુધારાના બાહ્યાડંબરથી એક બાળિકા સંસારમાં
વિચરણ આચરી કેવી સ્વેચ્છાચારી બની જાય છે, ધર્મશૂન્ય
ીનું કેવું અનિષ્ટવાન પરિણામ આવે છે, એક સુશિક્ષિતા સ્વ
ાયણા બાળિકા પોતાના જીવનની સાર્થકતા કેવી રીતે કરે
ું ચિત્ર આ નવલકથામાં આલેખવામાં આવ્યું છે. કીં. રૂ. ૧ાા.

સંસાર કે નરકાગાર ?—આજકાલના કહેવાતા સુધારકોનું આંતર્જીવન
પપૂર્ણ અને શોચનીય છે, જ્ઞાનશૂન્ય વિધવાઓ ધર્મશિક્ષણના
સ્વધર્મનો ત્યાગ કરી કેવી રીતે પાપિષ્ઠા થાય છે, ખરાબ
ાા કેવું ભીષણ દુઃખ ભોગવવું પડે છે, વેશ્યાવિલાસથી અંતે
યમાલી, અને ખાનાખરાબી થાય છે, સહધર્મિણીનો ત્યાગ કરી
ાાં પ્રીતિ રાખનાર યુવકોની કેવી દુર્દશા થાય છે, એનો
ચિતાર આ નવલકથામાં ચિતરવામાં આવ્યો છે. પૃષ્ઠ
લગભગ ૨૫૦, છતાં કિમ્મત રૂ. ૧-૪-૦.

રાજનૈતિક ષડ્યંત્ર અથવા મરૂભૂમિની મોહિની

રણથંભા રાજપુતોના ઇતિહાસને અનુસરીને આ નવલકથા લખવામાં આવી છે. કોટામાં જે સમયે જાલીમસિંહ રાજપ્રતિનિધ હતો તે સમયે તેણે પોતાનો અધિકાર વંશાનુક્રમિક ચાલુ રાખવા માટે કેવો ભગીરથ પ્રયત્ન કર્યો હતો, સુચતુર અંગ્રેજોએ જાલીમસિંહ સાથે સ્નેહસંબંધ બાંધી પોતાનું પ્રાબલ્ય કેવી રીતે પ્રતિષ્ઠિત કર્યું હતું, ઝાલોર રાજનન્દની અલકાસુંદરીને મેળવવા માટે જેશલમીરરાજનન્દન ગજસિંહે કેવા ભયંકર સાહસિક કાર્યો કર્યા હતાં, જાલિમસિંહનો પુત્ર ગરધનદાસ કેવી રીતે પોતાના પ્રણય પ્રતિસ્પર્ધીના હાથે અકાળે આ લોકનો ત્યાગ કરી ગયો હતો, સ્વાધીનતા મેળવવા માટે કોટાના રાજકુમારોએ કેટલું બધું કષ્ટ ઉઠાવ્યું હતું આદિ અનેક વિધ મનોમુગ્ધકર, વિસ્મયકર અને ચિત્તહર ઘટનાઓથી પારપૂર્ણ. પણ મુલ્ય રૂ. ૧–૪–૦ વી. પી. પોષ્ટેજ જુદું.

મનોહારિણી માયા—આ નવલકથાની વસ્તુસંકલના એટલી બધી રસિક મનોરંજક અને કરૂણાજનક છે એક વખત પુસ્તક વાંચવા માટે હાથમાં લીધા પછી પડતું મુકવાનું મન થશે નહિ. એક ત્રિભુવનમોહિની બાળિકાના પ્રેમના બે પ્રતિસ્પર્ધી યુવકો એક બીજાની વિરૂદ્ધ કેવાં પ્રાણહારક ષડ્યંત્રો રચે છે, દુરાચારી અધમ મનુષ્યો પોતાની સત્તાનો દુરૂપયોગ કરી અંતે કેવા પસ્તાય છે વગેરે આકર્ષણીય ઘટનાઓનું દર્શન કરવું હોય તો આ નવલકથા અવશ્ય વાંચો. છતાં મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧–૮–૦ આજે જ મંગાવો.

રાણુ... રજપૂતો યાને સતી... સારાતન— ભાગ ૧-૨ જો. આ નવલકથા એટલી બધી ... અને રસિક છે કે માત્ર એકજ વર્ષમાં તેની બીજી આવૃત્તિ ... છે. રજપૂતોની વીરતા, ધીરતા, અને કર્તવ્ય પરાયણતાને માટે આ વાર્તા ઉત્તમ છે, દરેક ભાગની રૂ. ૧॥। મુજબ કુલ રૂ. ૩॥.

રા. ત્ર્યંબકલાલ જીવરાજ જોશીકૃત રસિક નવલકથાઓ

કમળા...— આ નવલકથામાં ભારતીય વીર રાજપૂત જાતિનાં પ્રબળ પરાક્રમો, પ્રેમ, વિરહ, સંયોગ વિયોગ વગેરેના વિવિધ પ્રસંગો, સ્વદેશભક્તિનું માહાત્મ્ય, ...ની માયાજાળ, આત્મોત્સર્ગ વગેરેનું ઉત્તમ પ્રકારે આલેખન કરવામાં આવ્યું છે. સંસારને સ્વર્ગીય ... સુખમય બનાવવા માટે આ નવલકથા એક વખત આપના ...માં અવશ્ય વંચાવો. ઇતિહાસ... સાથે આનંદ મેળવવો હોય, ...શૂર રાજપૂતોની સ્વદેશભક્તિનું ...ન કરવુ હોય, માયાજાળમાં ફસાવાથી ભોગવવા પડતાં દુઃખનું ...વું હોય, પાપીઓનાં પાપનુ ભીષણ પારણામ નિરખવું હોય તો આ નવલકથા આજેજ મંગાવીને વાંચો. મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧—૮—૦.

મુરાદેવી— અથવા મૌર્યવંશના અભ્યુદયનો આરંભ–ભાગ ૧-૨-૩. આ પુસ્તકમાં મગધદેશના રાજકર્તાઓનો સંપૂર્ણ હેવાલ આપવા ઉપરાંત, નંદવંશનો નાશ કરીને મહાબુદ્ધિમાન અને કૌટિલ્ય વિદ્યાવિશારદ ચાણુક્યદેવે મૌર્યવંશની સ્થાપના શી રીતે કરી, ચંદ્રગુપ્તને રાજ્યાધિકાર અપાવવા માટે મલયપુરની રાજનંદિની મંદાકિનીએ કેવા કેવા યત્નો કર્યા હતા, મિત્રધર્મ બજાવવા માટે પહાડી રાજા સમરકેતુએ કેવી દક્ષતા દર્શાવી હતી, ચાણુક્યે પોતાના

અપમાનનો બદલો લેવા માટે ભયંકર પ્રતિજ્ઞા ધારણ કરીને 'બ્રહ્મબળથી બ્રહ્માંડ પણ ડોલી શકે છે' એ સૂત્રને સિદ્ધ કરવા માટે શા શા ભયંકર ઉપાયો યોજ્યા હતા તે સર્વ વિષયોનું ઘણીજ સરળતાથી આ નવલકથાનાં વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. કીં. રૂ. ૫-૦-૦.

તારાસુંદરી અથવા સમરેન્દ્રની સમશીર—આ એક ઐતિહાસિક નવલકથા છે. આર્ય બાળાઓની ધાર્મિકતા તથા ઘોરમાં કઠોર સંજોગોમાં પણ તેમના પતિવ્રતના રક્ષણની કુશળતા જોવી હોય, આદર્શ સંન્યાસીઓના સંસાર ત્યાગનાં ઉજ્જવલ દૃષ્ટાંત જોવા હોય તો અદ્ભુત રસથી ભરેલી, વીર શૃંગાર અને કરુણરસથી છલકાતી આ મનોહર નવલકથા જરૂર વાચજો. જગતમાં જાલિમ મનુષ્યો જુલમ કરી ધર્મનો કેવી રીતે નાશ કરે છે સમરેન્દ્રની શૂરી સમશીર કેવી શક્તિ દર્શાવે છે, વગેરે વાચવાથી અવશ્ય આનંદ થશે. કીંમત રૂ. ૦-૪-૦.

સંસાર સંગ્રામ—સોના જેવા સંસારને ધુળમાં મેળવી દેનાર પિશાચિની પ્રેમદાઓ કેવાં કેવાં કારસ્થાન અને કાળાં કામ કરે છે, ધર્મપરાયણા સાધ્વી સતીઓ સંકટના પહાડો તૂટી પડવા છતાં કેવી અડગ અને અચળ રીતે પતિભક્તિમાં લીન રહે છે, સ્વાર્થસાધુ સગાં વ્હાલાંઓ પોતાના સ્વાર્થને પૂર્ણ કરવા માટે કેવાં દગાબાજીઓ રચે છે, કામાંધજનો પોતાની કામતૃષ્ણાને પૂર્ણ કરવાના ઉદ્દેશથી સતી સાધ્વી લલનાઓને કેટલી બધી પીડીત બનાવે છે. આદિ સર્વ વિષયો આ નવલકથામાં દર્શાવવામાં આવ્યા છે. પાકુ પુંઠું. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦.

પરાક્રમની પતાકા—જાપાને વર્તમાન સમયમાં શી શી ઉન્નતિ કરી છે અને તેનું સત્ય કારણ

શું છે તે દર્શાવવા ઉપરાંત આ નવલકથામાં જાપાનના પ્રિન્સે લંડન શહેરના ભર્યા બઝારમાં તથા ચાલતી સ્પેશીયલમાં અમેરિકાના એલચીઓ તરફ આવતા જાસુસોનાં ભેદી ખૂન શી રીતે કર્યા તથા તેનો પતો છેવટ સુધી શા કારણથી ન મળ્યો; યુરોપની રાજનીતિ જોવામાં તેણે કેવી દક્ષતા દર્શાવી હતી આદિ સર્વ વિષયો આ નવલકથામાં આપવામાં આવ્યા છે. મ્હોટી સાઇઝનાં પૃષ્ઠ ૩૪૦ પાકું પુઠું, રૂપેરી નામ અને મૂલ્ય રૂ. ૨–૦–૦.

ભવાનીનો ભોગ અથવા રજપૂતોનો રણોન્માદ—પ્રેમની પ્રાતસ્પર્ધામાં બે વીર બાળકો પોતાના પ્રાણની આહુતિ આપવાને પણ તૈયાર થઇ જાય છે. વીર અને ધર્મ પરાયણ રાજપૂતો પ્રતિજ્ઞાને માટે પોતાના જીવપર આવીને તલ્વારની બાજી ખેલે છે, પાવત્ર હૃદયા રાજપૂત બાળાઓ વીરતાનેજ વરનારી હોય છે, પણ રૂપમાં મોહાંધ નથી થતી આદિ સર્વ બનાવો વાંચતાં પૂર્વ સમયના રાજપૂતોના ગૌરવનું સ્મરણ થઇ આવે છે અને આંખોમાંથી ચોધારાં આંસૂ વહેવા માંડે છે. પૃષ્ઠ ૨૫૦ પાકું રૂપેરી પુઠું હોવા છતાં મૂલ્ય રૂ. ૧–૪–૦.

ગેબીખૂન—ખૂન, મારામારી અને ભેદી મામલાઓથી ભરેલી આ નવલકથા વાંચવાથી રૂંવેરૂંવાં ઉભાં થઇ આવે છે. ખરો ખૂની કોણ છે અને ખૂનનો આરોપ કોનાપર આવી પડે છે એનું પરિણામ કેવું વિકટ આવે છે. વગેરે એક પછી એક એવા ગેબી બનાવો બનતા જાય છે કે જેની આખર સુધી કોઇને કશી ખબર પણ પડતી નથી. છેવટે ચાલાક ડિટેકટીવ બધા મામલાઓની બરાબર તપાસ કરી ઘણીજ ખૂબીની સાથે સઘળા ભેદોનો ભંડો ફોડી ખરા ખૂનીને પકડી કાઢે છે અને કોઇની કલ્પનામાં પણ ન આવે એવી અદ્ભુત બહાદુરી બતાવે છે. કિં. ૧–૧૨–૦.

ભેદી ખજાનો—ડિટેકટીવોની ચાલાકી, ભેદમાંથી ભેદ પકડી પાડવાની દિલને હરત પમાડનારી બહાદુરી, ચોરોની ચતુરાઈ. અબળાઓની અજાયબી ભરેલી ભૂલથાપ ખવડાવનારી બાહોશી વાંચતાં દિલ કમકમી ઉઠે છે. ખુનપર ખુન, જાસુસપર જાસુસ અને ચોરના પણ ચોર એવા એટલા બધા ભેદી બનાવો આ પુસ્તકમાં આબેહુબ રીતે લખેલા છે કે, ખુની કોણ છે ? ચોર કોણ છે અને જાસુસ કોણ છે, એ ઠેઠ આખર સુધી સમજાતું જ નથી. અરે એનો વિચાર પણ મનમાં આવી શકતો નથી. પાકું પુઠું પૃષ્ઠ ૪૦૦ મૂલ્ય રૂ. ૨—૪—૦.

રાજા દેવીદાસ અથવા **રમણીની રણભૂમિ**—ક્ષણભંગુર સંસારની માયામાં લુબ્ધ થઈને મનુષ્ય એવાં કેવાં કુકર્મો કરે છે. જાતિ ધર્મ નીતિ અને કુળનું સન્માન ગુમાવીને પરધર્મમાં પ્રવેશ કરી પોતાની જાતિનો વિધ્વંશ કરવામાં કેવી કારમી કુટિલતા દર્શાવે છે, જગત જે નારીજાતિને અબળા કહીને બોલાવે છે, તે અબળા રણમાં મદોન્મત થઇ શત્રુઓનો સંહાર કરવામાં કેવી દક્ષતા દેખાડે છે, રણશુરા રજપૂતો રણભૂમિમાં ઝંપલાવી કેવી રીતે કેસરીઆં કરી તૂટી પડે છે, પાપીઓના પાપનું કેવું ભીષણ પરિણામ આવે છે, અમીનાની દુર્દાન્ત દુષ્ટતા, ઇસ્લામની ક્રૂરતા, ધર્મભ્રષ્ટતા, ક્ષત્રીઓ અને પઠાણોની પ્રચંડ જાદવાસ્થળી, મારામારી અને હૃદયદ્રાવક ખૂનરેજી, સુલ્તાનની ભયાનક દુષ્ટતા, ઉમાનો અપૂર્વ આત્મત્યાગ, નરાધમ નવાબની નાલાયકી, હિન્દુઓનાં મંદિરોને તોડનાર દુષ્ટ દાનવોનાં કુકૃત્યો, દેવતા અને દાનવોના ભીષણ રણસંગ્રામ, દેવી અને દાનવીની ભયાનક સમતોલના, ગુપ્ત ભેદ ભરમો, ભયંકર ભામિનીના ભયંકર કારસ્થાનો, સતી

સાધ્વીની શૂરવીરતા અને બહાદુર બહારવટીઆઓની બહાદુરીવાળા પ્રસંગોથી આ વાર્તાનું પાનેપાનું ભરેલું છે. મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

બાગી શયતાન અથવા તલવારનું તૂફાન—આ નવલકથામાં હિન્દમાં ઇ. સ. ૧૮૫૭ માં થએલા ભયંકર પ્રાણહારક બળવાનો તાદૃશ ચિત્તાર ચિતરેલો હોઇ, તે ઉપરાંત નાનાસાહેબ અને તાતીઆ ટોપીની અનેક ગુપ્ત બાબતોને પણ પ્રકાશિત કરવામાં આવી છે. નાના સાહેબની જાલિમ અને હૃદયભેદક નિષ્ઠુરતા તાતીઆ ટોપીનું કલ્પનામાં પણ ન આવી શકે એવું અદ્ભુત ચાતુર્ય, ડીટેક્ટિવ રામપાળસિંહની કાર્યકુશળતા, ફ્રાન્સ દેશના મેકેયર નામના એક શયતાન લૂંટારાનાં ભીષણ કાવત્રાં, આદિ વિષયો વાંચતાં ચક્ષુઓમાંથી અશ્રુજળની વૃષ્ટિ થાય તેમ છે. કિમ્મત રૂ. ૨-૦-૦.

રાક્ષસોની રતિક્રીડા અથવા પિશાચોની પાપલીલા-માયાવી માનિનીના ભયંકર ભેદો, લુચ્ચાઓની લુચ્ચાઇઓ, તિલસ્માતી મકાનોમાં થતાં કારસ્થાનો, એક આર્ય લલનાની આદર્શ શૂરવીરતા, ધર્મપરાયણતા અને પોતાના પતિને પિશાચોના જાળમાંથી મુક્ત કરવાની અજબ યુક્તિઓ વગેરે વાંચીને ખરેખર તબિયત ખુશ થયા વિના રહેતી નથી. શૃંગાર અને હાસ્ય રસ પણ તેટલોજ ફૂટી ફૂટીને ભરવામાં આવ્યો છે કે જે વાંચતાં દિલ આનંદથી ઉભરાય છે અને મનનો બધો શોક દૂર થાય છે પૃષ્ઠ ૪૦૦ પાકું પુઠું મુલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

સંતપ્ત શયતાન અથવા કામાંધનાં કાળાંકામ—કામથી અંધ થએલાં મનુષ્યો આ જગતમાં કયું ભીષણ કાર્ય નથી કરી શકતાં? જગતને ઠગવા માટે ધર્મ-

નિકેતનો સ્થાપી પાપનો પ્રચાર કરનારા, મુખમાં રામ બગલમાં છુરી લઈ ફરનારા, હાથમાં માળા ગળામાં વિષની જ્વાળાને છૂપાવી રાખનારા, સત્યનો આડંબર ધારી કેવળ અસત્યનો જ વિસ્તાર કરનારા અને પોતાના દગાથી નિરપરાધી, સરળ અને ભોળાં માણસોનાં ગળાં રેંસનારા આ પૃથ્વીપર અનેક મનુષ્યનામધારી પિશાચો પડેલા છે અને તેવા જ એક મનુષ્ય પિશાચ તથા માનવી પિશાચિકાનું આ નવલકથામાં એક ચિત્ર આલેખવામાં આવ્યું છે. પૃષ્ઠ ૪૦૦ મૂલ્ય ૧–૧૨–૦

અઠંગ ઉઠાવગીર અસંખ્ય ભેદ ભરમોથી ભરપુર નવલકથા—ઉઠાવગીરોના અદ્‌ભુત અડ્ડા, તરકટી ટોળીનાં ભયંકર કારસ્થાન, ચાલાક ચોરોની તાલબાજીઓ વગેરે એવા એવા બનાવો બન્યા જાય છે કે, ભલભલા જાસૂસો પણ ચક્કર ખાઇને સપડાઈ જાય છે, પ્રેમ ઘેલા પેમલાઓની કેવી બરબાદી થાય છે, શયતાનો પણ શયતાનોના સપાટામાં સપડાવા છતાં કેવી થાપ આપી દે છે વગેરે એટલા બધા અજાયબી ભરેલા બનાવોથી આ વાર્ત્તા ભરેલી છે કે જે ખ્યાલ પણ કરાવી શકાતો નથી. દરેક વાર્ત્તાના શોખિનને અમે આ વાર્ત્તા વાંચવાની ખાસ ભલામણ કરીએ છીએ. પાકુ પુઠું પૃષ્ઠ ૪૦૦ મૂલ્ય ૨–૪–૦

કલંદરની કટાર અથવા સંસાર ખાંડાની ધાર—નીચ અને શયતાન દોસ્તો કેવી દગાબાજીથી પોતાના દોસ્તનો ઘાત અથવા ખૂન કરે છે, સ્વાર્થને વખતે તેમનાં હૃદય કેવાં પાષાણ જેવાં બની જાય છે તથા અંતે એવા દુરાત્માઓની કેવી દુર્દશા થાય છે, કોમળ હૃદયની કામિનીઓના પ્રેમ માટે કેટલાં બધાં સાહસો વેઠીને જીવનનું બળિદાન આપવાની તૈયાર કરીને જ અન્ય પુરુષોના પ્રેમને સંપાદન કરે છે, તથા તે ઉપરાંત મહા-

માઓના ચમત્કાર પિશાચોની પાપલીલા, પિતાએ પિશાચનું સ્વરૂપ ધારીને કન્યાને ભોંયમાં દટાવવી, દીવાનની દુષ્ટતા, પાપીનો ભયંકર જુલમ, જાસુસોની બહાદુરી, શયતાની ચક્કર, ભોંયરામાંનાં ભેદ ભરેલાં કુકર્મો, છુપી કટારીનું પરાક્રમ આદિ સર્વ વિષયો વાંચતાં આ સંસાર એ ખાંડાની ધાર જ છે એવો સર્વને ભાસ થયા વિના રહેશે નહિ. મોટી સાઇઝનાં પૃષ્ઠ ૩૪૦ પાકું પુઠું મૂલ્ય ૨–૦–૦

શયતાનસદન કિંવા પાપપતન

અશાન્તિમાં આનંદ આપનારી, સંકટમાં સહાયભૂત થનારી અને આપત્તિમાંથી મુક્તિનો ઉપાય બતાવનારી આ નવલકથાની પ્રત્યેક ઘટના અદ્ભુત રસથી ભરેલી છે. ચોરી, ખુન, મારામારીના મામલાઓ, શયતાનોનાં હૃદયવિદારક કાર્યો, કપટી–દગાબાજ અને દુરાચારીઓના દુષ્કર્મો, [illegible] પમદાઓની પ્રેમજવાળા. પ્રણયભક્ત વગેરે સવ ઘટનાઓ એટલી બધી આકર્ષક અને અજાયબી ભરેલી છે કે, જે વાંચતાં આંખમાંથી આંસુની ધારાઓ વહ્યા વિના રહેશે. મૂલ્ય રૂ. ૨–૦–૦

કિશોરસિંહ અથવા દુઃખનો પહાડ !

આ હૃદયરંજની નવલકથામાં પ્રેમીજનોના પ્રેમમાર્ગમાં આવી પડતાં અત્યંત અસહ્ય સંકટો, રાજસંસારનાં ભેદ ભરેલાં ખોપાળો, અદ્ભૂત આકૃતિના વારંવાર દેખાતા અવનવા ચમત્કારો, લુટારાઓની હૃદયને કંપાવનારી લૂટફાટો–બહાદુરીઓ, દીવાનની અજાયબી ભરેલી ચાલાકીઓ, કિશોરસિંહનો કારાગૃહવાસ, રાજકુમાર વરુણસિંહનું અદ્ભુત રીતે ગુમ થવું, એ બદલ કિશોરસિંહપર તેના ખુનનો આરોપ

મૂકી તેને ફાંસીના લાકડાપર લટકાવશે, અંતરિક્ષ મદદથી તેમાંથી એકાએક તેનો બચાવ થશે, ભેદી રાજતનયનું ભેદી જીવન, એ ભેદી જીવનનાં ભેદ ભરેલાં કામો, નિર્દોષપર તુટી પડતા દુઃખના પહાડો, ખૂનખ્વાર લડાઇઓ, રાજ્યા ભયંકર વિગ્રહો, નીતિ અને અનીતિનાં યુદ્ધો વગેરે ઘણા ઘણા રોમાંચકારક બનાવોથી આ વાર્તા ભરપુર છે. મૂલ્ય રૂ. ૨–૪–૦

કરૂણાકુમારી અથવા આદર્શ અંગના–આ નવલકથાની વસ્તુ સંકલના આજથી ઘણા સમય

પૂર્વેના એક મહાન રાજ્યા ઇતિહાસના આધારે યોજવામા આવી છે.

વૃદ્ધ વારાંગનાનો વિનોદ, કામપરાયણ કામિનીની કુટિલતા, ધર્મભ્રષ્ટ માનવના દાનવતુલ્ય હૃદયભેદક કુકૃત્યો, પાપિણીની પ્રપંચજાળ આદિ અનેક પ્રસંગો આલેખવા ઉપરાંત, વીરપુરુષોનાં ભયંકર યુદ્ધો, રક્તની સરિતાઓ, પ્રચંડ પરાક્રમી યોદ્ધાનાં પરાક્રમો, સતી નારીઓની શીલતા, કરુણાકુમારીના કોમળ હૃદયની કરુણ કથા, ધર્મમાં ધ્રુવ સમાન દૃઢતા, પ્રેમમાં પરમ સ્થિરતા, યુદ્ધમાં અપૂર્વ વીરતા, કર્મમાં કઠોરતા અને કરુણતા આદિ સર્વ વિષયો વાંચવાથી રૂંવે રૂંવાં ઉભાં થઈ આવે છે. મૂલ્ય રૂ. ૨–૮–૦

સત્યેન્દ્રપ્રસાદ સાંકળેશ્વર મહેતાકૃત પુસ્તકો.

કાળરાત્રિનું ખુની ખંજર–ભાગ ૧–૨ જો નવલકથામાં ધર્મ નીતિ;

સત્ય અને સ્વદેશપ્રીત વગેરેનો અસરકારક ઉપદેશ આપેલો છે. રામનગરની જુલ્મી, નિષ્ઠુર પિશાચિની રાણી કાળરાત્રિનાં પાપકાર્યોની કથા વાંચતાં વાંચતાં રોમાંચ ખડાં થયા સિવાય રહેશે નહિ. છતાં બન્ને ભાગની કિંમત રૂ. ૩–૮–૦.

રૂપ્યુ તપસ્વિની ભાગ ૧-૨ જો—સાધુના વેશમાં ફરતાં શયતાનો કેવી પ્રપંચ
ાળ પાથરી ભોળાં મનુષ્યોને ભરમાવે છે, તેનો આબેહુબ ચીતાર
તાં વાંચકોને અનહદ આનંદ સાથે અપૂર્વ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા સિવાય
હે નહિ. તે ઉપરાંત ભોળા હૃદયના શ્રીમંત યુવકોની ખરાબ સો-
થી કેવી પાયમાલી થાય છે, વફાદાર મિત્રો કેવા હોય છે, સતી
સ્ત્રી પત્ની કેવી હોય છે, પરોપકાર કેવી રીતે કરી શકાય છે એ
ગેરે હકીકતથી ભરપૂર. પ્રથમ ભાગમાં ચાર સુંદર ફોટોગ્રાફિક ચિત્રો
પવામાં આવેલાં છે. બન્ને ભાગની કિંમત રૂ. ૩-૧૨-૦.

સુમકાન્ત—અથવા સંસાર શેત્રંજ—આધુનિક સમાજમાં સુધારાના નામે કેવો ભયંકર સડો ચાલી રહ્યો
બદનામ ધારક શયતાનો કેવાં કેવાં કાળાં કામો કરે છે, સ્વદેશનું
ત ચહાનારા તરુણ પુરુષો કેવી રીતે દેશનું કલ્યાણ કરે છે સતી
દેવી સ્ત્રીઓ સતીત્વને કેવી રીતે નિભાવે છે, આદિ સર્વ વિષયોનું
જવલ ચિત્ર આ વાર્તામાં આલેખવામાં આવ્યું છે. પાકું પૂઠું,
રૂ. ૧-૧૨-૦.

રી જમાનો—આ રસદાયક મનોહર નવલકથામાં પૈસાના પૂજારી શયતાનો દ્રવ્ય સંપાદન કરવાને કેવી
પમય પ્રપંચલીલા કરી ગરીબોને તૃણવત ગણી તેમની ગરદનો
: છરીઓ ફેરવે છે, ગરીબો પેટની વેદને માટે માલિકોનો કેટલો
વો ત્રાસ સહન કરે છે, ગરીબી હાલતથી કંટાળી મનુષ્ય જીવપર
ાવી કેવાં ભયંકર અને હૃદય ભેદક કામો કરે છે, તેનો ખરો ચિ-
ર આપવામાં આવ્યો છે. મૂલ્ય. ૧-૧૨-૦.

જુલ્મી જાલિમ યાને ધ્રુજતી ધરા.

રાજસત્તાના મદમાં મદાંધ થઈ જુલ્મી રાજા કેવા હૃદયદ્રાવક જુલ્મ ગુજારે છે, પવિત્ર બાળાઓ આવી પડતાં દુઃખોને કેવી ધીરજથી સહન કરે છે, વીરપુત્રો પ્રાણની પરવાહ નહિ રાખતાં કેવાં અપૂર્વ અને આશ્ચર્યકારક પરાક્રમો કરે છે. મિત્ર મિત્રને માટે કેવાં ભયંકર સંકટો સહન કરે છે, તેમજ ભૈરવના પુજારી ભૈરવાચાર્યનાં અદ્દભુત કારસ્થાનો અને ભૈરવના મંદિરના ભેદી ભોંયરામાં બનતા ભયંકર પ્રપંચો વગેરે અનેક રસમય પ્રસંગોનો ચિતાર આપવામાં આવ્યો છે. કીંમત રૂ. ૧-૧૨-૦.

વસંત વિજય યાને ચડતી પડતીના ચમત્કાર—જે દુરાચરણી રાજા મહારાજાઓની સ્વાર્થવૃત્તિથી, વિલાસ પ્રિયતાથી અને એક બીજા પ્રત્યેના દ્વેષથી આ નંદનવન સમાન ભારતભૂમિની દુર્દશા થઈ છે તેવા એક નિષ્ઠુર હૃદયની દંપતિનાં રાક્ષસી કુકર્મોનો અસરકારક ચિતાર આ નવલકથામાં આપેલો છે. સત્ય પ્રેમ-વિયોગ, મિલન, ધર્મ, કર્મ સ્વદેશ સેવા વગેરે અનેક બોધક વિષયો સમાવવામાં આવ્યા છે, કીં. માત્ર રૂ. ૧-૮-૦.

મણિલાલ જેઠાલાલ વ્યાસકૃત પુસ્તકો

કુલ્યાણી અથવા હજાર વર્ષ પૂર્વેનું હિન્દુસ્તાન—જે નગર અત્યારે હિન્દુસ્તાનમાં અસ્તિત્વ ધરાવતું નથી અને જેનું નામ નિશાન પણ અત્યારે ભારતભૂમિના વક્ષસ્થળ ઉપરથી ઘસાઇ ભુંસાઇ ગયું છે, એવું શહેર એક હજાર વર્ષ પહેલાં પોતાના ગૌરવની કેવી વિજયઘોષણા કરી રહ્યું હતું તથા તે નગરના રાજવંશીઓની કીર્ત્તિ અને સત્તા કેટલી પ્રબળ હતી તેનું આબેહુબ વર્ણન આ નવલકથામાં કરવામાં આવ્યું છે. પાકું પુઠું કિં. ૨-૦-૦.

સ્નેહમયી અને વિષમયી–આ નવલકથામાં જુદા જુદા સ્વભાવવાળી બે યુવતીઓ એકજ પ્રિયતમને ચાહે છે અને પ્રિયતમનો પ્રેમ સંપાદન કરવાને તેમની તરફથી જે જે પ્રયાસો કરવામાં આવે છે, તે વાંચકને એટલા બધા અદ્દભુત લાગે છે કે સ્વપ્નમાં પણ કદિ તેમણે જોયા હોય નહિ સ્નેહમયી તેના પ્રિયતમને વિશુદ્ધ પ્રેમથી અને ખરા જીગરથી ચાહે છે, પરંતુ મદનના મદમાં ઉન્મત્ત બની ગએલી વિષમયી માત્ર પોતાની કામવાસનાની તૃપ્તિને માટેજ કૃત્રિમ પ્રેમ ધરાવે છે. વિષમયી છેવટે તેનો જીવ લેવાને પણ તૈયાર થાય છે, પરંતુ સરલ હૃદયની સ્નેહમયી સમયસુચકતા વાપરીને તથા અનેક સંકટો વેઠીને પોતાના પ્રિયતમનો જીવ બચાવે છે. સુશોભિત પાકું પૂઠું કિં. રૂ. ૨–૦–૦.

અલાઉદ્દીનનો ઉદય–દિલ્હીનો સુપ્રસિદ્ધ બાદશાહ અલાઉદ્દીન કપટથી પોતાના કાકા જલાલુદ્દીનને મારીને કેવી રીતે પાદશાહ થયો અને બાદશાહ થયા પછી જલાલુદીનના બન્ને દીકરાની કેવી નિર્દયતાથી આંખો ફોડી નાંખી તેનું આબેહુબ ચિત્ર આ નવલકથામાં આલેખાયલું છે. આર્ય સન્નારીઓના શિયળનું રક્ષણ કરવા માટે તે વખતના રજપૂત રાજાઓ પોતાનો કેવો આત્મભોગ આપતા અને આર્ય મહિલાઓ પણ પોતાના પાતિવ્રતનું રક્ષણ કરવા માટે કેવાં ભયંકર દુઃખો સહન કરતી હતી, તેનું વર્ણન આ નવલકથામાં કરવામાં આવ્યું છે. કિં. રૂ. ૨.

મહાકાળીનુ ખડ્ગ–પતિવ્રતા ભક્તિપ્રભાનો તેના સ્વામી પ્રત્યેનો અથાગ પ્રેમ, પતિપત્નીએ ઘોર અંધારી રાત્રે કાલિકા માતાનું દર્શન કરવા સ્મશાનમાં જવું, સ્મશાનમાં કાલિકા માતાની અદ્દભુત લીલા, માતાનું ભયંકર સ્વરૂપ

અને સ્મશાનનો દેખાવ, માતાનું ખરૂં સ્વરૂપ ઓળખી નહિ શકવા ભક્તિપ્રભાવે કરેલી માતાની નિંદા અને તેના બદલામાં માતાએ આ પેલો શાપ વગેરે ઘટનાઓ વાંચતાં વાંચકના મનમાં પુરાતનકાળ અનેક ભાવનાઓ ઉત્પન્ન થાય છે. મુલ્ય રૂ. ૨—૦—૦

નવદંપતીને શિખામણ. અજ્ઞાન, વહેમ, ખરાબ સોબ કુટેવો, વિહારનો અતિયો સ્ત્રીઓની આરોગ્ય સંબંધી અણસમજ, વાંઝીયાપણું, જુવાન વય થતાં અનેક ભયંકર તથા ગુપ્ત દર્દો, ગર્ભસંચાર, પ્રસવ અને બા કની માવજત સંબંધી અજ્ઞાનતા વગેરે કારણથી દુઃખી થતાં પ પતિઓએ આ પુસ્તક પોતાના નિત્યના મિત્ર તરીકે સાથે રાખ જોઇએ. ૫૦ પ્રકરણ, ૩૦૦ પૃષ્ઠ, પાકું પુઠું મુલ્ય રૂ. ૧॥

ખૂન કે જાદુ?— આ ડિટેકટીવ નવલકથા એટલી અદ્ભ છે કે વાંચક તેના પ્રવાહમાં ખેંચ સમ શકશે નહિ કે પોતે જે બનાવ વાંચે છે તે ખરેખરો બ હશે કે જાદુનો કોઇ પ્રયોગ હશે? લગ્નને દિવસે જ એક કુમાર બા ગૂમ થાય છે અને તેની પથારી લોહી લોહાણ થયેલી જોવ આવે છે. એ બનાવ ઘણો ભેદભર્યો હોઇને સંજીવચંદ્ર નામનો કટીવ તેની પાછળ પડીને જીવના જોખમે જે તપાસ ચલાવે છે ગુન્હો કરનારાઓને શોધી કાઢે છે તે વાંચતાં તમારાં રૂંવાડાં થયા વિના રહેશે નહિ! ફોટો...ફિક ચિત્રો સાથે પાકું પુઠું મુલ્ય રૂ.

સાકરલાલ મગનલાલ કાપડીયાકૃત નવલકથાઓ.

કુમનસીબ લીલા— ફેશન આડંબરવાળી ઉચ્છૃંખલ સ્વૈ રિણી અબળા સાથે વિવાહ કરવ પ્રાણુહાનક મહત્વાકાંક્ષા રાખનાર યુવકોની કેવી ખાનાખરાબી અને માલી થાય છે, પોતાનો સ્વાર્થ સિદ્ધ કરવાને માટે તેઓ કેવાં

માટી ઉપજે એવાં કૂટિલ કાર્યો કરે છે, સમજુ યુવકોનું શું કર્તવ્ય છે, આદર્શ જીવન કેવું હોવું જોઇએ વગેરે અનેક સાંસારિક ઘટનાઓ તાદૃશ્ય દૃષ્ટિ સમક્ષ ઉભી જ હોય એનું વર્ણન આલેખવામાં આવ્યું છે. **ચાર સુંદર ફોટોગ્રાફિક ચિત્રો.** કિંમત માત્ર રૂ. ૧–૧૨–૦

કલંકિત કાઉન્ટેસ યાને ખૂની કોણ?—આ એક ઘણુંજ અસરકારક ડિટેક્ટીવ નોવેલ છે. મેડમોઇઝેલ શાંર્ડેનો અચળ પ્રેમ, એના હૃદયની દૃઢતા, શૌર્ય, પ્રેમને માટે લક્ષ્મીને તુચ્છ ગણવાની દિવ્યવૃત્તિ, હૃદયની કુમાશ અને પ્રેમાળ હૃદયનું માધુર્ય અને ઘડીભર પ્રેમનાં રસપૂર્ણ હોજમાં સ્નાન કરાવી બાળકો કાઉન્ટેસ કલોડયુઝની સુંદરતા, જેક્સ પ્રતિનો મોહ, નિષ્ઠુરતા અને અંતે સ્ત્રીહૃદયની સાહજિક કોમળતા આદિ વિષયોથી પરિપૂર્ણ. પાકું પુઠું કિંમત રૂા. ૨.

મધુર મિલન—અત્યુત્તમ સામાજીક નવલકથા. ઘણીજ ઉત્તમ અને હૃદયદ્રાવક છે. મૂલ્ય ૧–૧૨–૦

દલપતરામ ભાઈશંકર શવળકૃત નવલકથાઓ

દશાલાખનો દલો અથવા રત્નકંકણ—લક્ષ્મીના લોભથી લુચ્ચાં માણસો આ જગતમાં નિર્દોષ મનુષ્યો ઉપર પણ કેવો હૃદયભેદક જુલમ ગુજારે છે, ભાગ્યચક્રના અદ્ભુત પરિવર્તનના પરિણામે નિર્દોષ માણસને પણ કેટલું બધું દુઃખ સહન કરવું પડે છે, એક અબળા પણ દ્રવ્યલોભની લાલસાથી પ્રબળા બની કેવાં રોમાંચ ઉપજાવે એવાં કારસ્થાનો કરે છે. ધર્મનો જય અને પાપીઓના પરાજય કેવી રીતે થાય છે આદિ અનેકવિધ વિષનું શાબ્દિક ચિત્ર જોવું હોય તો આ નવલકથા અવશ્ય વાંચો. કિં. માત્ર રૂ. ૨–૦–૦.

કલંકિત કુમારિકા—આ નવલકથામાં એક શાપભ્રષ્ટ કુમારિકા જીવને જોખમમાં નાંખીને પણ કેવાં પરોપકારી કાર્યો કરે છે, વંશાનુક્રમિક ઉતરી આવેલું શત્રુતાની લાલ ચક્કર તેને કેવાં પ્રાણહારક સંકટોમાં ફસાવે છે, એ કુમારિકા ભલભલા પોલિસ ખાતાના અમલદારોને પણ ભુલથાપ આપી અંતપર્યંત પોતાનું કેવું ચતુરાઇથી રક્ષણ કરે છે. રહસ્યભેદક લાલ ચક્કરનો ભેદ જાણવા માટે કેવી મહેનત ઉઠાવે છે વગેરે અસંખ્ય રસિક વિષયો છે. છતાં કિંમત માત્ર રૂ. ૨-૦-૦.

અન્ય ગ્રંથકારોનાં વિવિધ પુસ્તકો.

સુન્દર અને વિદ્યાનંદ—(આવૃત્તિ બીજી) આ નવલકથામાં તેના વિદ્વાન લેખકે સાંસારિક ઘટનાઓનું એવું આબેહુબ આલેખન કર્યું છે કે જે વાંચતાં વાંચક મુગ્ધ બની જાય તેમ છે. શુદ્ધ સ્નેહ, વિષયવાસના, આશ્ચર્યજનક કિન્તુ સંભવિત બનાવો વગેરે વાંચતાં મનરંજન થાય તેમ છે. સુંદર ફોટોગ્રાફિક ચિત્રો. મ્હોટી સાઇઝનાં પૃષ્ઠ લગભગ ૨૦૦, સુંદર સફેદ કાગળ, પાકુ રૂપેરી બાઇન્ડીંગ છતાં કિંમત રૂ. ૧-૪-૦

મધુર મધુરી અથવા મુંબઇની મોહિની— અલબેલી મુંબાઇની આકર્ષણીય મોહિનીનું દિગ્દર્શન કરી તેમનાં કામબાણની વિલાસી યુવકો ઉપર કેવી રામબાણ અસર થાય છે, અને પરનારીના પ્યારથી તેમની કેવી પાયમાલી તેમજ ખાનાખરાબી થાય છે, એક આદર્શ આર્ય અબળાનું શું કર્તવ્ય છે, વફાદાર મનુષ્ય આત્મત્યાગનું ઉત્તમ દૃષ્ટાન્ત કેવી રીતે દર્શાવે છે વગેરે રસમય અને ચમત્કારિક બનાવોથી ભરપુર, ચાર સુંદર ફોટોગ્રાફિક ચિત્રો, સહિત કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

પંદર લાખપર પાણી—મુંબઈમાં એક શ્રીમંત ગૃહસ્થે પોતાના દીકરાને આપેલો પંદર લાખ રૂપીઆનો વારસો ફક્ત એ વર્ષના અરસામાં કેવી રીતે ઉડાવી નાંખ્યો ? તેનો અસરકારક અને આબેહુબ ચિતાર વાંચવા યોગ્ય છે. આ વાર્તા એક વખત વાંચવા લીધા પછી તે પુરી કર્યા વિના પડતી મુકવાનો હજુ એક પણ દાખલો બન્યો નથી. એજ તેનું મહત્વ બનાવે છે ! શુશોભિત પાકુ પુઠું મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦

બેગમમહાલ અથવા સુવિખ્યાત સ્મરણ-મંદિર—આ ઐતિહાસિક નવલકથાના લખાણના માધુર્યનું વર્ણન માત્ર શબ્દોથી થાય તેમ નથી. પાઠક પાઠિકાઓ પોતાની દૃષ્ટિ સમક્ષ જવલંત અક્ષરે બાદશાહના વિલાસકાનન ઇંદ્રભુવન તુલ્ય આગ્રાના બેગમમહાલને જોઇ શકશે. સર્વે પુનઃ શાહેનશાહ જહાંગીર અને નૂરજહાનને પુનઃ આ નવલકથામાં પોતાનો ભાગ ભજવતાં જોઇ શકશે. જે બેગમના સમાધિ કિંવા કબરપર જગતનો અદ્વિતીય તાજ મહેલ બંધાયો છે તેના બાલ્યજીવનનો અદ્ભુત ઇતિહાસ કે જે હજી સુધી કોઇ પણ ગ્રંથમાં પ્રકાશિત થયો નથી તેનું આલેખન આ નવલકથામાં કરવામાં આવ્યું છે. છતાં મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦

ભકતાણી કે ભામટી ? નટવરના સુપ્રસિદ્ધ લેખક નગીનદાસ મંછારામકૃત આ નવીન પુસ્તક છે. આમાં ચાલુ જમાનાનો સારો ચિતાર આપ્યો છે. એમાં એક વણિક ગૃહસંસાર, ભકતાણીને નામે ચાલતા ભામટાવેડા, એક રસોઇઆ બ્રાહ્મણની લંપટતા વગેરે બનાવો સારા આલેખાયેલા છે.

ારસ પણ ભરપુર છે, કાગળ ઉંચા લાવ્યેીને શોભાવે પનું પુઠું
કિં. ૧-૮-૦

તરો કે કાળ ? તમે ડિટેકટીવ નવલકથાઓ તો ઘણીએ વાંચી હશે. પરંતુ આ નવલકથામાં જે
મુત રસ ભરેલો છે, તેની વાતનો કાંઈ ઓરજ છે ! ડિટેકટીવોની
રાઇ અને બહાદુરાઇની વાતો પણ તમે અનેક વાંચી હશે, પરંતુ
નવલકથામાં ડિટેકટીવ પોતાના કામમા જે ચતુરાઇ બહાદુરાઈ
કુશળતા વાપરે છે, તેની ખુબી ઓરજ છે. મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦

ાંધ કામિની—ચોરી ખૂન અને હરણના ત્રણ ત્રણ બનાવોની બાતમી મેળવવામાં જાસુસોએ
અથાગ પરિશ્રમ ઉઠાવ્યો છે, તે જોઇને મન વિસ્મયતાના સાગરમાં
જાય છે. ચોરની ચાલાકી હૃદયને ચમકાવી મૂકે તેવી છે. એક
એવું સરસ કામ બજવી બતાવે છે કે, તેની બહાદુરી માટે
વાહ' નો પોકાર કર્યા સિવાય રહેવાતું નથી. જાસૂસ પણ ચો-
માથાનો થઇને છેવટ સુધી તેની પાછળ લાગ્યો રહે છે અને
તેના કુકૃત્યના ભેદને ફોડી દઇને અપૂર્વ દક્ષતા દર્શાવે છે.
રૂ. ૨-૦-૦

ગદાદનો બાદશાહ—અત્યંત મનોહર દિલભેદક અને અજાયબી ભરેલા બનાવોથી ભ-
આ વાર્તા બગદાદના ખલિફાઓના રાજ્યનો આબેહુબ ચિતાર
ારી છે. અબળા બનીને મોટા મોટા વીરપુરુષોને પણ કેવી રીતે
વી મૂકે છે, શયતાનિયતથી ભરેલી સુંદરીઓ સંસારમાં કેવા અ-
કરે છે, દેવતુલ્ય મનુષ્યો કેવું અનુપમ દેવત્વ દર્શાવી શકે છે,
સર્વ બનાવો ખાસ વાંચવા લાયક છે. મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

કત્લેઆમ ... ... ૨—૦
કુંગાલકેદીબા ૧-૨ ... ૩-૧૨
કમળકુમારી ... ... ૦—૮
કમલાદેવી ... ... ૧—૮
કલ્યાણ ... ... ૨—૦
કરણઘેલો ... ... ૨—૦
કરુણાકુમારી ... ... ૨—૮
કમળ કુમારી ... ૦—૮
કરનેજો ... ૧—૮
કાદમ્બરી ... ૨—૪
કાદમ્બરી ... ૧—૮
કામિની અને કાંચન ... ૧—૮
કાળા મહેલની રૂપસુંદરી ૧—૮
કિશોરસિંહ ... ૨—૪
કિસમતનો ફેર ... ૧—૮
કુદરતનો ખેલ ... ૧—૮
કુદરતનો ખેલ ભાગ ૨ જો ૨—૦
કુંદન કુસુમ ભાગ ૧ થી ૮ ૮—૦
કુમુદ કુમારી ... ૧—૮
કુમુદ સુંદરી ... ૦—૪
કુમુદા અને કુસુમ ... ૦—૪
કુસુમ કંટક અથવા રમણી કે
રાક્ષસી-મનોવેધક કથા ૧—૮
કંચન ભાગ ૧ લો ... ૧—૪
ખાનદાની ખૂની ... ૧—૮

ચાંદબીબી ... ... ૧—૦
ચિતોડનો ઘેરો ... ૦—૩
ઘેલાઘાંચીનું કુટુંબ ... ૧—૪
જગદેવ પરમાર અને વીરમતી ૦—૬
જિગર કે ફિગર .. ૧—૪
જગન્નાથનો [illegible] ... ૨—૦
જાન કે જબર ... ૨—૦
ચાયનીજ ટેલ્સ ... ૧—૪
ચાણક્યની ચતુરાઈ ... ૧—૦
ચાર યોગીની વાર્તા ... ૧—૦
ચંદ્રકળા ... ૨—૪
ચંદ્રકળા અથવા બહુરૂપી-
ઓનું બજાર ... ૧—૦
ચંડાળ ચોકડી ... ૦—૧૨
જગતનો ફાંસો ... ૨—૦
જમસેદની જોખમનો ... ૧—૮
જયવિજય ... ૧—૦
ડીટેકટીવ બહાદુર શેરલોક
હોમ્સ ... ૧—૪
તપસ્વી રાજકુમાર ... ૧—૮
તલેસમ ... ૨—૮
તારાબાઈ ... ૨—૦
ત્રિમુર્તી ... ૧—૪
દગાબાજ દુનિયા ... ૧—૮
દીલસોઝ કે દીલબર ... ૩—૦
દુખીયારી મુક્તા ... ૦—૮

પાપી પીતા ... ૦—૧૦

પ્યારનો એક ફૂલ ... ૧—૦

પારકે પૈસે પરમાનંદ... ૨—૦

પાંચરત્નો ... ૧—૦

પુનર્લગ્નનો પશ્ચાતાપ... ૨—૦

પુષ્પાયુદ્ધ ... ૧—૪

પ્રેમતરંગ ... ૧—૮

પોશાકની ફેશન ... ૧—૦

પંદરલાખપર પાણી ... ૧—૪

બહુરૂપી બજાર ભાગ ૧ લો ૧—૪

,, ભા. ૨-૩-૪-૫-૬. ૮—૪

બહાદુર બારવટીયો ... ૦—૪

બાનુ યાને સજીવન થયલો

આશક ... ૨—૮

બાગવિલાસ ... ૧—૦

બેવફા કે બેવફા ... ૨—૮

બે બહેનો ... ૦—૮

બે મુદ્રિકા ... ૦—૭

બોરસ્ટરની બૈરી ... ૨—૦

ભદ્રંભદ્ર ... ૧—૮

ભ્રમણચંદ્ર ... ૧—૦

મણિબાઈ ... ૦—૧૨

મદનચંદ્ર અને નવનીતકળા ૧—૮

મદનમુદ્રા ... ૦—૮

મધુકર ... ૧—૮

મનહર મોતી ... ૦—૨

મહાશ્વેતા ... ૧—૪

મહોબત કે મુસીબત ૧—૦

માન મુસાફરી ... ૦—૪

માનસિંહ અભેસિંહ... ૦—૪

માલા અને મુદ્રિકા ... ૦—૮

માશુકનો ઇસારો ... ૨—૮

મીરાંબાઇ... ... ૦—૮

મીલનું અમૂલ્ય મણિ... ૧—૪

મુક્તા ... ... ૩—૦

મુકુલ મર્દન ... ૦—૮

માયાનો બઝાર ... ૦—૮

મુદ્રા અને કુલીન ... ૧—૦

મેવાડની સંધ્યા ... ૧—૮

મારી ભયંકર સંસારયાત્રા ૨—૮

મોહનીચંદ્ર... ... ... ૦—૮

મોહબતી બજાર ... ૧—૮

રત્નલક્ષ્મી ... ૧—૮

રતિસુંદરી ... ૧—૮

રઘુમતિ ... ૧—૮

રમણતારા ... ૦—૧૨

રસવીરચંદ્ર ... ૧—૮

વિદ્યાસાગર... ... ...૦-૧૨
વિપિન ... ...૧—૮
વિમળા ૦-૧૨
વિયોગીની વિધવા... ...૧-૧૨
વિલાયતી વિલાસમાં ફેશનબાઈ
બલાસ... ... ... ૨—૦
સંસાર કે નરકાગાર ... ૧-૪
સુંદરમણી નાની રસીલીવાર્તા ૦—.
સુંદરબેન—અથવા પૈસાદારની
પુત્રી કેવી ભણી ? ૦—૧૨
સુંદર રસીક ... ૦-૪
મણી અને મેના ... ૦-૪
સંસાર સંગ્રામ ભા. ૧-૨ ૩-૦
સુરતીલાલ ... ૧-૦
સ્રષ્ટિ સૌન્દર્ય ... ૦-૧૨
સોભાગ સુંદરી ... ૦-૪
સોનારણ ... ૧-૮
સંસાર ... ૧—૮
સંસાર. શરત અને સુધા ૧-૦
સંસાર શા માટે ? ? ૧-૦
હક્કદારનો હક્ક ... ૧-૦
„ મોટો ... ૨-૦
હસીના ... ૧-૮
હાજીબાબાના સાહસ કર્મો ૧-૪

સુરબાળા... ... ...૧—૮
સીતમગર ... ...૨—૦
સીપાઇ બચ્ચાની ... ...૧—૮
સુગુણસુંદરી... ... ...૧—૪
સુધાહાસીની ... ૧-૪
સુધરેલી સંગિતા ... ૧-૪
નાદિરનો દોરદમામ ... ૨—૮
નુરજહાંન ૦-૧૨
નંદન વનના નાશ ... ૨—૦
પદ્મની ... ... ૨—૦
પરાક્રમની પતાકા ... ૨—૦
પ્રતાપી પીટરનું ચરિત્ર ૧—૮
પ્લસીનું યુદ્ધ ... ૨—૦
પાણીપતનું યુદ્ધ ... ૨—૦
પૃથુરાજ ચહુઆણ ... ૨—૦
પિશાચ મંદિર ભા. ૧-૨ ૪—૦
પિશાચની કે પ્રેમદા ... ૧—૮
પુરાતન દીલ્લી ... ૨—૦
પેશ્વાઇની પડતીનો પ્રસ્તાવ ૨—૦
બહાદુર કલો ... ૧—૮
બાગે દિલખુશ ... ૧—૮
બાગેશયતાન ... ૨—૦
બાજીરાવ બલ્લાળ ... ૨—૦
બેગમ મહાલ ... ૧—૮

હાથનાં કર્યાં હૈયે વાગ્યાં ૧-૪
હૃદયોદ્ગાર ... ૧—૦
હોશનઆરા ... ૧-૮
જનાનખાનાની બીબીઓ ૧—૦
જાલિમ જમાનો ... ૧—૦
ઝાંશીની રાણી ... ૨—૦
જ્યોતિકાન્ત ... ૧—૦
ટીપુ સુલતાન ... ૧—૪
તરુણ તપસ્વિની ... ૧-૧૨
તારાસુંદરી ... ... ૨—૪
તેજપ્રભા ૧-૧૨
તેજસ્વી તારો... ... ૧—૦
દીલ્લીપર હલ્લો ... ૧—૦
દેવી ચૌધરાણી... ... ૧—૦
બેગમ સાહેબ ... ૨—૦
ભવાનીનો ભોગ ભા. ૧-૨ ૩—૦
ભદ્રકાળી ... ... ૨—૦
ભયંકર ભેદ ... ... ૨—૦
ભક્તાણી કે બામડી ... ૧-૮
ભારતવર્ષનાં રોબીન હુડ
તાતિયા ભીલ. ... ૧—૦
મનોહારિણી માયા ... ૧—૮
મૃગલોચની ભા. ૧-૨-૩-૪ ૬—૦
મરીયમ ... ... ૧—૦

મહારાજા માધવરાય ... ૦-૧૨
માલતી માધવ ... ૧—૮
મેવાડની મહોજલાલી... ૦-૧૨
સુરાદેવી ... ... [illegible]—૦
મધુર મધુરી ... ... ૧—૮
મંડળગઢની મોહિની ... [illegible]—૮
યુનાઇટેડસ્ટેટસનીસામાજિકસ્થિતિ ૧—૮
રણઘેલા રજપૂતો ભા. ૧-૨ ૩—૮
રજીયા બેગમ ... ૧—૮
રણજીતસિંહ ... ૧—૦
રત્નમાળ ... ૦-૧૨
રતિકાન્ત ... ૦—૪
રાજપૂત પ્રતિજ્ઞા ... ૦—૮
રાજા દેવીદાસ ... ૨—૮
રાજનૈતિક ષડ્યંત્ર ... ૧—૪
રાણકદેવી ૦-૧૨
રાણી વ્રજસુંદરી ... ૨—૦
રાવળ અને ખેંગાર ... ૦—૮
રૂપનગરની રાજકુંવરી ૨—૦
લીલા અથવા આનડાનો ઘેરો ૧—૦
લોર્ડ લોરેન્સ ... ... ૧—૪
લોર્ડ લોરેન્સ ... ૦-૧૨
લોર્ડ વિલીયમ બેન્ટિક ... ૧—૪
વધુવધ અથવા સ્ત્રીનું ખુન ૨—૦
વસંતવિજય ... ... ૧—૮
વનરાજ ચાવડો ... ૧—૮